

Anul XIV nr. 4/2022

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Direcția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

PERSPECTIVE GEOPOLITICE ȘI GEOSTRATEGICE

- Constructul și tematica rezilienței stratificate** 5
Iulian CHIFU
- Ordinea internațională în schimbare** 13
Grigore FARCAS
- Conflictul din Ucraina. Posibile implicații
asupra mediului operațional al viitorului** 21
Ioana BURLAN

RĂZBOAIELE SECOLULUI XXI

- HUMINT – Perspective și oportunități în contextul
avansului tehnologic în domeniul inteligenței artificiale** 29
Alexandru MARDARI
- Implicații ale industriei 4.0 în domeniul securității naționale** 36
Rareș Bogdan TABLET
- Informațiile și avertizarea** 42
Cristian DAVID

AMENINȚĂRI HIBRIDE

- Provocări hibride de natură teroristă** 50
Paul MIHAI
- Psihologia mediului și mediul militar** 58
Cristian DOBRE

ISTORIA SERVICIILOR DE INFORMAȚII

**Evoluții în relațiile româno-franceze
în domeniul securității în deceniul patru interbelic 70**
Ioan LUCINESCŪ

RECENZII ȘI SEMNALĂRI

Food for thought 80
Vasile CREȚU

CONSTRUCTUL ȘI TEMATICA REZILIENȚEI STRATIFICATE

Iulian CHIFU*

Abstract

With the Russian aggression war in Ukraine, resilience became one of the most important concepts to be used in contemporary security studies. It comes from the difficulties to explain why geopolitical power didn't succeed to make the difference on the ground, in an asymmetrical war in terms of capabilities and resources between Ukraine and Russia and introduced an important accent of societal resilience. NATO has introduced the concept of layered resilience, combining some pieces of military and civilian resilience, with the concept of the whole of the society approach involved. In this particular concept to be developed, for all the seven targets included in the terms of reference, a number of themes are to be clarified related to this term, and they refer to the securitized object to be considered for resilience and to the differences involving democratic resilience, national resilience, societal resilience and the possible divergent approaches linked to the resilience of the Alliance as a whole.

Keywords: *resilience; societal resilience; whole of the society; democratic resilience; institutional and national resilience*

CONCEPTUL DE REZILIENȚĂ. COMPLEXITATE, GENERAȚII

Reziliența a devenit un concept de primă importanță pentru amenințările hibride și turbulențele convenționale de astăzi, chiar și pentru războaiele în toată regula din Europa. Dar, având în vedere că există o serie de teorii și definiții ale acestui concept, ar trebui să se facă un anumit tip de raționalizare a lor, tot astfel cum e cazul în ceea ce privește instrumentele necesare pentru a măsura nivelul de reziliență al statelor, națiunilor și societăților. În plus, există o mulțime de proiecte, încercări și posibilități de a face acest lucru, provenind din diferite discipline și domenii de cercetare, care trebuie, de asemenea, raționalizate, după cum am arătat deja¹ în cercetările noastre anterioare.

Reziliența este capacitatea unui actor – fie că este vorba de un stat, o națiune, o societate, o companie, un oraș sau o comunitate umană de orice fel – de a supraviețui și de a se reface în urma turbulențelor din viața de zi cu zi. Această abordare generală are mai multe căi de dezvoltare, deoarece studiile au demonstrat că națiunile sunt mai rezistente sau mai puțin capabile să supraviețuiască în istorie, chiar dacă se confruntă cu provocările vieții normale și nu cu vreun fel de cataclism, dezastru natural sau o criză provocată de om².

Așadar, prima idee, ca și **prima generație a rezilienței**, a fost legată de *supraviețuire* și de criteriile după care unele popoare au supraviețuit și au constituit state care există și astăzi, iar altele au dispărut sau mai există ca minorități dispartate sau reunite în unele state contemporane.

* *Iulian Chifu este profesor asociat la SNSPA București, conf. univ. dr. la UNAp, consilier de stat pentru politică externă, securitate și afaceri strategice al Prim-ministrului României (din 2021). A fost consilier prezidențial pentru afaceri strategice, securitate și politică externă al Președintelui României (2011-2014). A fondat Centrul de Prevenire a Conflictelor și Early Warning București.*

O parte din răspunsuri le găsim în studiile referitoare la compararea națiunilor³ sau, în cazul rezilienței democratice, a eșecurilor pe această linie⁴. De asemenea, avem o întregă literatură privind *dezvoltarea democratică*, aspirația pentru ireversibilitatea democrației și a libertăților individuale, care definesc lumea în care suntem, bazată pe reguli și modul nostru de viață, dar și relația dintre guvernare, democrație și reziliență⁵ – decantată inclusiv de la actuala competiție declarată între democrații și autocrații și pretenția unor regimuri autocratice de a genera modele de guvernare mai reziliente prin represiune, centralizarea puterii și eficiența deciziei.

A doua generație leagă direct reziliența de *securitate*⁶, chiar dacă reziliența înseamnă mult mai mult decât atât. Și acest lucru pare cât se poate de natural: atunci când un actor se confruntă cu amenințări, riscuri și vulnerabilități, nivelul său de reziliență reprezintă capacitatea de a face față și de a gestiona aceste turbulențe de securitate. Reziliența ar fi, deci, **capacitatea de a gestiona amenințările și riscurile de securitate și de a reveni cât mai repede la "business as usual"** după momentul derulării unei amenințări efective care produce pericol și efecte. Aceasta implică reacția potrivită la amenințări și riscuri și compensarea sau limitarea vulnerabilităților⁷.

Pe aceeași tendință, următorul nivel de îngrijorare a fost legat de *criză*. Există un factor extern care are un impact asupra statelor, națiunilor sau societăților și care poate afecta sau chiar distruge complet acești actori. De aici **a treia generație de definire a rezilienței**. Astfel, reziliența ar fi **capacitatea de a supraviețui și de a se recupera în urma impactului unei astfel de crize**. Preferăm această definiție și această linie de gândire⁸, cu o abordare cognitiv-instituțională⁹, pentru a judeca modul de luare a deciziilor în situații de criză și reziliența actorilor respectivi¹⁰.

Dar pregătirea și anticiparea crizelor se dovedesc a fi cea mai importantă parte a rezilienței, mai exact exercițiile, prevenirea și reacția în timp de criză. Așa se detașează cea **de-a patra generație a rezilienței societale**. Iar acest lucru are legătură cu **sistemele de avertizare**

timpurie și cu **studiile prospective**¹¹. Și aici se adaugă o nouă valoare, deoarece nu putem anticipa fiecare criză în parte, așa că avem nevoie de o scanare „dincolo de orizont” și de capacitatea de a prevedea posibilele crize și tipuri de crize viitoare (sau ceea ce obișnuim să numim „noi crize”), pentru a ne pregăti și a preveni impactul, în special pentru a crește gradul de conștientizare și reziliență.

Studiile au demonstrat că o parte importantă a instrumentelor utilizate pentru creșterea rezilienței sunt intrinseci, legate de un set de caracteristici ale societății. Aici avem nișa îngustă a **competitivității societăților**¹². În măsura în care națiunile și societățile sunt pregătite în acest domeniu, ele pot dobândi o reziliență mai bună atât timp cât competitivitatea lor este la cel mai înalt nivel. RAND Corporation a identificat, începând cu 2018, indicatorii de bază ai competitivității unei comunități umane sau a unui actor terț. Dar acest lucru a evoluat într-un studiu realizat doar pe criteriile fundamentale ale societății care devine un actor competitiv, dovedindu-se a fi, în același timp, unul rezilient¹³.

Un alt element care oferă indicații despre caracteristicile necesare pentru a atinge reziliența societală provine de la studiile care cuantifică **capacitatea geopolitică a unui stat**, a unei națiuni sau a unei comunități, cu o combinație foarte proporționată de indicatori care reprezintă și agregă o sumă de calități care reflectă capacitatea unei țări¹⁴ – depășind evaluările obișnuite ale puterii, puterii militare, resurselor economice și *leadership*-ului politic, care provin din aceeași familie de gândire a perspectivelor de reziliență.

Cu siguranță, o țară rezilientă nu este neapărat una puternică, dar capacitatea geopolitică ne poate oferi numeroși indicatori utili în măsurarea rezilienței. Ne-o arată chiar *experiența Ucrainei*¹⁵. Suma acestor elemente intrinseci, legate de caracteristici proprii societății care o fac rezilientă, constituie **cea de-a cincea generație**, chiar dacă unele elemente țin direct de **securitatea societală** – coeziune societală și identitate, cu diferitele caracteristici ce le definesc pe fiecare în parte.

REZILIENȚA SOCIETALĂ ȘI REZILIENȚA STRATIFICATĂ ÎN CADRUL NATO

NATO își are propriile definiții și referințe despre reziliență și reziliență societală. Astfel, ideea îmbunătățirii rezilienței apare în raportul Secretarului General al NATO pe anul 2021¹⁶ și se referă la faptul că *societățile puternice sunt prima linie a apărării NATO*. Conținutul rezilienței în cazul NATO vizează *protecția infrastructurii critice* pe teritoriul aliat și *asigurarea că armatele NATO pot să opereze oricând* și pe întreg teritoriul.

Reziliența societală este definită în documentele NATO drept *limitarea vulnerabilităților societății în fața atacurilor și coerciției*¹⁷ și *salvgardarea societăților, populațiilor și valorilor comune*¹⁸. Reziliența e asumată drept obiectiv și premisă a apărării și descurajării credibile și conține componenta de pregătire civilă în gestionarea crizelor. Reziliența este o *responsabilitate națională*, dar rezultat al unui angajament colectiv¹⁹.

Reziliența este definită, tot de către NATO, drept „abilitatea unei societăți de a rezista și a-și reveni după șocuri, un efort care combină pregătirea civilă și capacitatea militară. Pregătirea civilă este un pilon central al rezilienței aliate și e un facilitator critic pentru apărarea colectivă a Alianței, de aceea NATO susține aliații în evaluarea și întărirea pregătirii civile”²⁰.

Iar fundamentele rezilienței, în cazul NATO, au legătură directă cu *reziliența democratică* și rezidă exact în angajamentul de preservare a *principiilor libertăților individuale, democrației, drepturilor omului și statului de drept*. Deci, reziliența, în lectura NATO, se referă la modul de a reacționa la crize, în fața amenințărilor, la limitarea vulnerabilităților și preservarea principiilor și valorilor. Reziliența presupune apărarea primordială a modului de viață al societății democratice²¹.

Reziliența a fost principalul subiect al summit-ului NATO de la Varșovia²² și a cuprins modul de definire, evaluarea rezilienței și întărirea ei. Există **șapte cerințe de bază** pentru reziliența civilă:

- 1) asigurarea continuității guvernării și a serviciilor guvernamentale critice;
- 2) aprovizionarea constantă și sustenabilă, la prețuri accesibile, cu energie;
- 3) abilitatea de a te confrunta eficient cu mișcările necontrolate de migrație a oamenilor;
- 4) resurse constante de apă și alimente pentru populație;
- 5) abilitatea de a face față crizelor cu număr mare de victime;
- 6) sisteme de comunicații funcționale și reziliente;
- 7) asigurarea sistemelor de transport reziliente²³.

Ele se circumscriu la cinci arii de acțiune: *cyber defence*, amenințări hibride, pregătire civil-militară, cooperarea cu UE și cooperarea cu statele partenere. La nivelul *rezilienței militare*, rețin atenția *înțelegerea situației, logistica și perseverența*. Ele au relevanță în ceea ce înseamnă reziliența societală, ca și dependența de servicii și infrastructuri critice, energie, transporturi, comunicații, alimente, reacție la accidente cu victime în masă – toate incluse, de exemplu, în tematicile Centrului Euroatlantic de Reziliență/E-ARC de la București²⁴.

Pe aceeași dimensiune a complexității și întinderii conceptului de reziliență și reziliență societală se situează și tipul de abordare de succes, *whole of the society*. Am tratat deja acest subiect²⁵, arătând că el e legat intrinsec de războiul hibrid, prin dificultatea identificării clare a dușmanului și a demonstrării agresivității, de la ambiguitatea și negarea credibilă introdusă de războiul hibrid, dar și de la nivelul celor implicați într-o asemenea apărare. De aici și nevoia de a vorbi despre conceptul de *reziliență societală*²⁶, care presupune închiderea/limitarea vulnerabilităților societății, care sunt privite ca ferestre de oportunitate de către inamic, dar și o creștere a capacității de reconstrucție și reabilitare după o lovitură hibridă, respectiv capacitatea de a suplini elemente aflate sub atac – că sunt elemente de infrastructură critică sau elemente concrete, de substanță, ale structurii, fibrei sau osaturii unei societăți.

Vorbeam atunci despre creșterea conștientizării și cunoașterii elementelor atacurilor hibride, care să fie lesne identificabile pentru populație. Apoi e vorba despre capacitatea de reacție, pregătită și antrenată, în cazul unui atac disruptiv sau a unei agresiuni hibride. Pe termen mediu și lung, **educarea societății** și a membrilor săi, cetățenii, este de primă importanță pentru a crea reziliența, însă un asemenea instrument se construiește în timp.

În plus, războiul hibrid nu poate fi contracarat doar de către stat și instituțiile statului, chiar în varianta apărării în abordarea comprehensivă, cu toate instituțiile integrate, și a reacției de tipul *whole of the government*, deci a unui instrument ce vizează suma instituțiilor statului. Aici e necesară cooperarea deplină a societății, a comunităților locale coerente, într-un efort convergent și conștient, și a fiecărui cetățean. Dar în cazul societății, reacția e determinată de coeziunea socială²⁷ preexistentă, de sentimentul identității, dar și de componenta profundă de patriotism ce animă societatea. În ceea ce privește cetățenii, sunt necesare participarea și voința lor, dorința de a se angaja în efortul de combatere a unei agresiuni hibride împotriva propriului lor stat.

Pentru ca un stat să beneficieze de aportul direct al societății, comunităților distincte, al tuturor cetățenilor săi, sunt, însă, necesare precondiții obligatorii, a căror responsabilitate o plasăm, de această dată, înapoi la stat și la nivel instituțional: e vorba, mai întâi, despre dimensiunea de imagine a statului, conducerii, *leadership*-ului, decidentului politic, al regimului. Apoi e vorba despre încrederea în aceste elemente – cum ar putea cineva participa sau sprijini autoritatea, în varianta cetățeanului elvețian, cel mai bun exemplu al contribuției cetățeanului la reziliența socială, dacă nu are încredere în conducătorii săi. În al treilea rând, e vorba despre percepția publică despre conducere, reprezentarea națională și perspectiva de devenire a statului și societății, respectiv despre credibilitatea liderului și decidentului. Peste toate, mai este vorba despre nivelul de speranță²⁸ la nivel social.

Nu uităm aici nici **abordarea rezilienței strategice** prin impunerea ca obiective a unor ținte variate și din ce în ce mai sofisticate, de la stabilitate și prevenție la acțiune pro-activă și adaptabilitate dinamică, maniere diverse de abordare a rezilienței²⁹. Și aici există o întreagă evaluare a acestor dimensiuni și a scrutării în profunzime a diferitelor aspecte și fațete ale conceptului de reziliență socială și a componentelor sale.

REZILIENȚA CUI? DILEME, CONSTRUCT ȘI TEMATICA DE DEZBATERE ÎN REZILIENȚA STRATIFICATĂ

Relevanța obiectului de securizat (sau a subiectului rezilienței) apare din faptul că, în substanța rezilienței, apar componente și elemente care nu sunt neapărat sinonime, complementare sau automat convergente. Literatura de specialitate identifică trei tensiuni legate de reziliența aliată, două dintre ele soluționate prin documentele fondatoare și statutul NATO. Astfel, avem o primă tensiune clasică între reziliența democratică și reziliența statală, apoi o alta între reziliența Aliată, a NATO, și reziliența națională; în fine, o a treia, între reziliență națională, statală, instituțională și reziliența socială, care este o tensiune clasică³⁰.

Mai întâi, **reziliența stratificată** este, în mod automat, reziliența aliată/a NATO. Dacă este să plecăm de la Tratatul de la Washington, fondator al Alianței, nu ar trebui să avem nicio tensiune între reziliența națională și reziliența Aliată. Într-adevăr, NATO este o organizație inter-guvernamentală, își trage sursa legitimității și a puterii din voința statelor, de unde subordonarea directă a rezilienței aliate față de reziliența națională. Cu alte cuvinte, reziliența aliată este privită direct drept *suma reziliențelor statelor naționale*, nicidecum ca un atribut asociat peste acest nivel național și tendința de a identifica surse de reziliență exterioare statelor.

În al doilea rând, tot prin definiție și Tratat, NATO este o organizație alcătuită din state democratice, de unde și nevoia de raportare directă la reziliența democratică a Alianței și a

statelor membre ca precedând și determinând reziliența Aliată. Nu există reziliență aliată, reziliența NATO, dacă nu vorbim despre democrație în interiorul Alianței, respectarea Tratatului de la Washington și îndeplinirea cu bună credință a angajamentelor luate, dar și reziliența democratică la nivelul fiecărui stat membru. Reziliența democratică presupune, din start, un nivel democratic sofisticat și evoluat al fiecărui stat membru și perspectiva de a aspira la formule de perfecționare democratică continuă. Desigur că tema unor eventuale state care ar aluneca în zona nedemocratică sau a unei democrații discutabile rămâne pe masă.

În fine, cea mai importantă componentă a tensiunilor intrinseci la nivelul rezilienței este cea a relației dintre reziliența statală, națională, instituțională și reziliența societală. Pentru că nu o dată au existat temeri că tendința de creștere a rezilienței statului ar putea determina un recul democratic și o scădere substanțială a rezilienței societale, fie și pe o perioadă determinată de timp.

Pandemia a dat naștere la nenumărate discuții legate de această dimensiune ca și temele recurente și eternele discuții ale tensiunilor dintre libertatea cuvântului și războiul informațional, libera circulație a ideilor și subminarea voinței liber exprimate a cetățenilor prin ingerințe

externe la nivelul preluării zonelor impresionabile ale societății sau libertatea întrunirilor *versus* manifestații nelegale și torpilarea statului sau, în cazul Covid-19, încălcarea măsurilor de carantină și evitarea răspândirii virusului. Creditele sociale chineze³¹ și măsurile Zero Covid³² sunt o clară expresie a extremelor și subminării securității societale pe seama prezervării sau întăririi excesive a rezilienței statale, mai ales în statele autoritare.

Subiectul rămâne deschis, iar reziliența stratificată trebuie să-și găsească răspunsurile și pentru aceste preocupări și tensiuni, ca și pentru garanțiile necesare privind primordialitatea rezilienței democratice și a rezilienței societale în contextul rezilienței aliate. Desigur, acest pas este legat intrinsec de dialogul constant și consultarea cu societatea civilă, zona academică și grupurile de reflecție, cu elitele societății, de **încrederea** guvernaților în guvernanți, soliditatea și diversitatea reală a alegerilor, de calitatea *leadership*-ului și a guvernării. Doar astfel poate fi garantată o aplicare conștientă, implicată, deschisă și participativă a cetățenilor, societății civile și grupurilor de presiune ale societății în constituirea și creșterea rezilienței stratificate planificate la nivel aliat.

BIBLIOGRAFIE:

1. ACEMOGLU Daren, Robinson A. James, *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London, 2013, ISBN 978-1-84668-430-2, 529 p.
2. BREMMER Ian, *Every Nation for Itself. Winners and Losers in a G0 World*, Portfolio Penguin, 2012, ISBN 978-1-59184-468-6, 229 p.
3. BRUSSE Vincent, *China's social credit score – untangling myth from reality*, Mercator Institute for China Studies-MICS, 11 februarie 2022, at <https://merics.org/en/opinion/chinas-social-credit-score-untangling-myth-reality>.
4. CHIFU Iulian, *Decizia în Criză*, Editura RAO, București, 2019, ISBN 978-606-006-349-0, 335 p.
5. CHIFU Iulian, „Lecțiile conflictului din Ucraina și perspectiva rezilienței societale”, *Infosfera*, nr. 2, 2022, ISSN 2065-3395, p.5-12.
6. CHIFU Iulian, Nantoi Oazu, Sushko Oleksandr, *Societal Security in the Trilateral Region Romania-Ukraine-Republic of Moldova/ Securitate societală în regiunea Trilateralei România-Ucraina-Republica Moldova*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2008.
7. CHIFU Iulian, *Politica lui Putin în Ucraina: războiul destructiv, de uzură, urât, fără obiective, de dragul războiului*, Conferința „Strategii XXI”, UNAp, 28-30 iunie 2022.

8. CHIFU Iulian, *Prospective Analysis of Ukrainian Crisis: Scenarios for mid-long term evolution*, Ukraine Analytica, Nr.1/9 octombrie 2015, Odessa, ISSN 2518-7481.
9. CHIFU Iulian, Ramberg Britta, *Crisis Management in Transitional Societies*, Editura CRISMART SNDC, Stockholm, 2007, ISBN 978-91-85401-64-2, ISBN 1650-3856, 387p.
10. CHIFU Iulian, Ramberg Britta, *Managementul crizelor în societățile în tranziție. Cazul României*, Editura RAO, București, 2008, ISBN 978-973-103-687-8, 352 p.
11. CHIFU Iulian, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, *Infosfera*, nr. 1, 2018, ISSN 2065-3395, p. 23-30.
12. CHIFU Iulian, *Reconfigurarea Securității și Relațiilor Internaționale în Secolul 21*, Editura ISPRI (în curs de apariție).
13. CHIFU Iulian, „Reziliența contemporană: competitivitatea națiunilor, capacitatea statelor și securitate societală”, *Infosfera*, nr. 3, 2022, ISSN 2065-3395, p. 5-14.
14. CHIFU Iulian, *Reziliență strategică: de la stabilitate și prevenție la acțiune pro-activă și adaptabilitate dinamică/Strategic Resilience: from stability and prevention to pro-active action and dynamic adaptability*, Conferința internațională ”Romanian Military Thinking. Military Strategy coordinates under the circumstances of a synergistic approach to resilience in the security field”, Secțiunea informații și securitate, 12-14 noiembrie 2020, București. Publicare în revista *Gândirea Militară Românească*, nr 1/2021, p. 10-21, la <https://gmr.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/arhiva%20GMR/2021%20gmr/2021/1/CHIFU.pdf> și <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1005817> (Română/engleză).
15. CHIFU Iulian, „Securitatea, capacitatea geopolitică, reziliența societală și politicile publice pentru a o pune în aplicare”, *Buletinul UNAp*, vol. 11, nr. 3, 2022, la <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/view/1483>.
16. CHIFU Iulian, „Strategii și contra-strategii în confruntarea Rusia-Occident din jurul Ucrainei”, *Infosfera*, nr. 1, 2022, ISSN 2065-3395.
17. CHIFU Iulian, *Studii prospective și metodologii alternative. Eșafodajul de securitate în secolul 21*, Editura RAO (în curs de apariție).
18. FUKUYAMA Francis, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recongnition*, Profile Books Ltd, London, 2018, ISBN 978 1 78125 9801, 218 p.
19. GARCIA-HERRERO Alicia, *China Covid Policy to be year's largest economic chock*, 25 April 2022, Bruegel Institute, <https://www.bruegel.org/comment/chinas-covid-policy-be-years-largest-economic-shock>.
20. KISSINGER Henry, *Ordinea Mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura RAO, 2015, ISBN 978-606-609-867-0, 350 p.
21. LEVITSKY Steven, Ziblatt Daniel, *How Democracies Die*, Broadway Books, New York, 2019, ISBN 978-1-5247-6294-0, 308 p.
22. MAZARR J. Michael, *The Societal Foundation of National Competitiveness*, RAND Corporation, 2022, ISBN: 978-1-9774-0939-3.
23. MOISI Dominique, *The Geopolitics of Emotions*, Editura Anchor Books, New York, 2009.
24. MULLER Jan-Werner, *Ce este populismul*, Editura Polirom, Iași, 2017, ISBN 978-973-46-69-12-7, 179 p.
25. NATO documents, *Strengthen Resilience Commitment*, 15 June, 2021, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.
26. NATO, *Preparing for the Future: NATO 2030*, p. 14, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/sgar21-en.pdf#page=15.
27. NATO, *Secretary General Annual Report 2021*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193590.htm?selectedLocale=en.
28. NATO, *Resilience, civil preparedness and Article 3*, 20 septembrie 2022, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.html.
29. PEHE Jiri, *Populism in the Age of Mediocracy and Mediocracy*, <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/populism-in-the-age-of-mediocracy-and-mediocracy>.

30. *** *Resilience, a core element of collective defense*, document al NATO la <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.html>.
31. ROGER James, *Audit of Geopolitical Capability. An assessment of 20 major powers*, Henry Jackson Society, January 2019, ISBN: 978-1-909035-50-8, 64 p., la <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2019/01/HJS-2019-Audit-of-Geopolitical-Capability-Report-web.pdf>.
32. SHEA Jamie, *Resilience, a core element of collective defense*, <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>.
33. STERN K. Eric, *Crisis Decisionmaking. A Cognitive-Institutional Approach*, CRISMART, Stockholm, 2001, ISBN 91-87136-73-2, 299 p.
34. *Understanding the Emerging Era of International Competition. Theoretical and Historical Perspectives*, RAND Corporation, Research Report, 2018, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2726.html.
35. Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.

¹ Iulian Chifu, Securitatea, capacitatea geopolitică, reziliența societală și politicile publice pentru a o pune în aplicare, *Buletinul UNAp*, vol. 11, nr. 3, 2022, la <https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/view/1483>.

² Acemoglu Daron, Robinson A. James, *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity and Poverty*, Profile Books, London, 2013, ISBN 978-1-84668-430-2, 529 p.; Henry Kissinger, *Ordinea Mondială. Reflecții asupra specificului națiunilor și a cursului istoriei*, Editura RAO, 2015, ISBN 978-606-609-867-0, 350 p.; Ian Bremmer, *Every Nation for Itself. Winners and Losers in a G0 World*, Portfolio Penguin, 2012, ISBN 978-1-59184-468-6, 229 p.

³ Acemoglu Daron, Robinson A. James, *Op cit.*

⁴ Levitsky Steven și Ziblatt Daniel, *How Democracies Die*, Broadway Books, New York, 2019, ISBN 978-1-5247-6294-0, 308 p.; Fukuyama Francis, *Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recongnition*, Profile books Ltd, London, 2018, ISBN 978 1 78125 9801, 218 p.; Muller Jan-Werner, *Ce este populismul*, Editura Polirom, Iași, 2017, ISBN 978-973-46-69-12-7, 179 p.; Jiri Pehe, *Populism in the Age of Mediocracy and Mediocracy*, <http://www.pehe.cz/Members/redaktor/populism-in-the-age-of-mediocracy-and-mediocracy>.

⁵ Iulian Chifu, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”, *Infosfera*, nr. 1, 2018, ISSN 2065-3395, p. 23-30.

⁶ Iulian Chifu, „Reziliența contemporană: competitivitatea națiunilor, capabilitatea statelor și securitate societală”, *Infosfera*, nr. 3, 2022, ISSN 2065-3395, p. 5-14.

⁷ *Idem.*

⁸ Iulian Chifu, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”; Iulian Chifu, „Lecțiile conflictului din Ucraina și perspectiva rezilienței societale”, *Infosfera*, nr. 2, 2022, ISSN 2065-3395, p. 5-13.

⁹ Eric K. Stern, *Crisis Decisionmaking. A Cognitive-Institutional Approach*, CRISMART, Stockholm, 2001, ISBN 91-87136-73-2, 299 p.

¹⁰ Iulian Chifu, *Decizia în Criză*, Editura RAO, București, 2019, ISBN 978-606-006-349-0, 335 p.; Iulian Chifu, Britta Ramberg, *Crisis Management in Transitional Societies*, Editura CRISMART SNDC, Stockholm, 2007, ISBN 978-91-85401-64-2, ISBN 1650-3856, 387 p.; Iulian Chifu, Britta Ramberg, *Managementul crizelor în societățile în tranziție. Cazul României*, Editura RAO, București, 2008, ISBN 978-973-103-687-8, 352 p.

¹¹ Iulian Chifu, *Prospective Analysis of Ukrainian Crisis: Scenarios for mid-long term evolution*, Ukraine Analytica, nr.1/9 octombrie 2015, Odessa, ISSN 2518-7481, p. 38-45; Iulian Chifu, *Studii prospective și metodologii alternative. Eșafodajul de securitate în secolul 21*, Editura RAO (în curs de apariție); Iulian Chifu, *Reconfigurarea securității și relațiilor internaționale în secolul 21*, Editura ISPRI (în curs de apariție).

¹² Iulian Chifu, „Războiul hibrid și reziliența societală. Planificarea apărării hibride”; a se vedea și *Understanding the Emerging Era of International Competition. Theoretical and Historical Perspectives*; RAND Corporation, Research Report, 2018, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2726.html.

¹³ Michael J. Mazarr, *The Societal Foundation of National Competitiveness*, RAND Corporation, 2022, ISBN: 978-1-9774-0939-3.

- ¹⁴ James Roger, *Audit of Geopolitical Capability. An assessment of 20 major powers*, Henry Jackson Society, January 2019, ISBN: 978-1-909035-50-8, 64 p., la <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2019/01/HJS-2019-Audit-of-Geopolitical-Capability-Report-web.pdf>.
- ¹⁵ Iulian Chifu, „Lecțiile Ucrainei și perspectiva rezilienței societale”, *Infosfera*, nr. 2, 2022, ISSN 2065-3395, p. 5-12; Iulian Chifu, „Strategii și contra-strategii în confruntarea Rusia-Occident din jurul Ucrainei”, *Infosfera*, nr. 1, 2022, ISSN 2065-3395, p. 3-10; Iulian Chifu, *Politica lui Putin în Ucraina: războiul distructiv, de uzură, urât, fără obiective, de dragul războiului*, Conferința „Strategii XXI”, UNAp, 28-30 iunie 2022.
- ¹⁶ NATO, *Secretary General Annual Report 2021*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193590.htm?selectedLocale=en.
- ¹⁷ NATO, *Preparing for the Future: NATO 2030*, p. 14, at https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/3/pdf/sgar21-en.pdf#page=15.
- ¹⁸ NATO documents, *Strengthen Resilience Commitment*, 15 June, 2021, at https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_185340.htm.
- ¹⁹ Iulian Chifu, „Reziliența contemporană: competitivitatea națiunilor, capabilitatea statelor și securitate societală”; Reziliența este un rezultat al Art. 3 din Tratatul de la Washington.
- ²⁰ NATO, *Resilience, civil preparedness and Article 3*, 20 septembrie 2022, la https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.html.
- ²¹ Iulian Chifu, „Reziliența contemporană: competitivitatea națiunilor, capabilitatea statelor și securitate societală”.
- ²² Warsaw Summit Communiqué, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm.
- ²³ Jamie Shea, *Resilience, a core element of collective defense*, <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>.
- ²⁴ A se vedea <https://e-arc.ro/en/about-e-arc/mission-statement/>.
- ²⁵ Iulian Chifu, *Op. Cit.*, nota 5.
- ²⁶ *Resilience, a core element of collective defense*, <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.html>.
- ²⁷ Iulian Chifu, Oazu Nantoi, Oleksandr Sushko, *Societal Security in the Trilateral Region Romania-Ukraine-Republic of Moldova/Securitate societală în regiunea trilateralei România-Ucraina-Republica Moldova*, ediție bilingvă, Editura Curtea Veche, București, 2008.
- ²⁸ Dominique Moisi, *The Geopolitics of Emotions*, Editura Anchor Books, New York, 2009.
- ²⁹ Iulian Chifu, *Reziliență strategică: de la stabilitate și prevenție la acțiune pro-activă și adaptabilitate dinamică/Strategic Resilience: from stability and prevention to pro-active action and dynamic adaptability*, Conferința internațională „Romanian Military Thinking. Military Strategy coordinates under the circumstances of a synergistic approach to resilience in the security field”, Secțiunea informații și securitate, 12-14 noiembrie 2020, București. Publicare în revista *Gândirea Militară Românească*, nr 1/2021, p. 10-21, la <https://gmr.mapn.ro/webroot/fileslib/upload/files/arhiva%20GMR/2021%20gmr/2021/1/CHIFU.pdf> și <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=1005817> (română/engleză).
- ³⁰ Iulian Chifu, *Op. Cit.*, nota 5.
- ³¹ Vincent Brusse, *China's social credit score – untangling myth from reality*, Mercator Institute for China Studies-MICS, 11 februarie 2022, at <https://merics.org/en/opinion/chinas-social-credit-score-untangling-myth-reality>.
- ³² Alicia Garcia-Herrero, *China Covid Policy to be year's largest economic chock*, 25 April 2022, Bruegel Institute, at <https://www.bruegel.org/comment/chinas-covid-policy-be-years-largest-economic-shock>.

ORDINEA INTERNAȚIONALĂ ÎN SCHIMBARE

Grigore FARCAȘ*

Abstract

The present paper makes, at a certain level of abstraction and generalization, a synthesis of the state of the international system, starting from the concept of “international order”. International order is defined in this article as a situation, not as a value, goal or objective, and its approach does not emphasize international law or international organization, but analyzes order as something that exists independently of both, although it is recognized the place of regulations - whether or not they have the status of law - in the establishment and functioning of the order.

The approach is an attempt to understand the current international order, including the play of the actors and how they relate to it.

Analysis of the current international order shows that it is fraught with risks and threats induced by forces in action, visible or underground, affecting the interests of those who contributed to the creation of this order and who strive to maintain it.

Keywords: international order; nation-state; war; balance of power; diplomacy; international law; hierarchy of powers; change.

INTRODUCERE

Astăzi, similar perioadei ce a urmat imediat după încheierea Războiului Rece, se discută tot mai mult despre schimbarea ordinii internaționale. Tema tranziției către o nouă ordine mondială constituie, în prezent, una dintre dominantele discursului politic și transpare în documentele programatice din domeniul apărării și securității ale principalilor actori, care încearcă să evidențieze cele mai importante trenduri din sistemul internațional¹.

În pofida uzității frecvente a conceptului de „ordine internațională”, teoria relațiilor internaționale oferă înțelesuri nu foarte bine conturate, atunci când vine vorba de definirea acestei sintagme. Uneori, ordinea internațională este definită ca o situație reală sau posibilă sau ca o stare de lucruri cu propriul mecanism

de funcționare, altelei abordarea ordinii internaționale pune accentul principal pe dreptul internațional, comerțul internațional sau activitatea diferitelor organizații internaționale, fiecare cu sub-ordinea sa specifică, eventual având valoare, scop sau obiective.

În pofida caracterului complex al ordinii internaționale, putem distinge actori, instituții, reguli și mecanisme specifice funcționării acestora și care, luate în ansamblu, formează fundamentele respectivei ordini. Totuși, diversele

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

modele de ordine portretizate de-a lungul istoriei fac imposibilă discernerea unui model general; de aici și denumirea de „ordini internaționale”.

În acest studiu considerăm că, la un anumit nivel de generalitate, orice ordine internațională se articulează în jurul a trei elemente comune: **un cadru de referință comun actorilor**, făcându-i să acționeze în anumite limite; **o ierarhie acceptată de puteri**, separând fără echivoc pe cei puternici de cei slabi, fiecare recunoscând poziția sa ca venind oarecum de la sine; în sfârșit, **mecanisme de schimb, de comunicare, de negociere**, făcând să dăinuiască ordinea și permițând gestiunea tensiunilor și a crizelor.

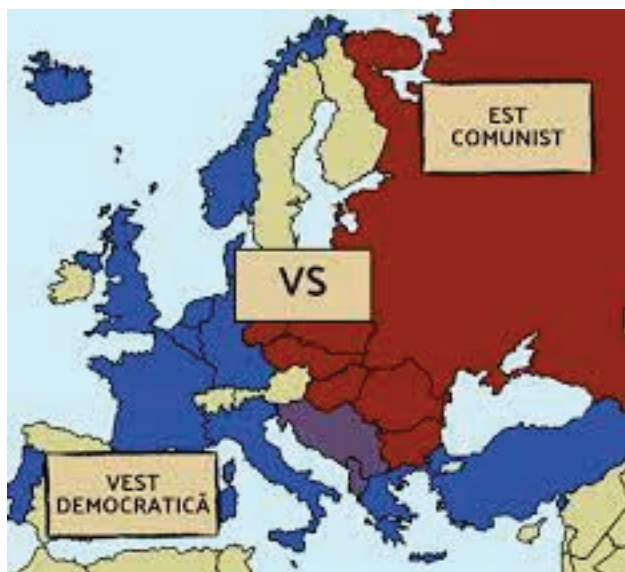
În acest studiu suntem interesați să analizăm dinamica ordinii internaționale actuale, plecând de la examinarea succintă a modului în care este ea materializată, care au fost fundamentele afirmării ei și care sunt instrumentele administrării acesteia și germenii schimbărilor prezente. Evenimentele particulare interesează numai în măsura în care ele aruncă o lumină asupra sistemului, ca ilustrații tipice ale vreunui mecanism, sau în măsura în care ele constituie puncte de răscruce în vreo schimbare instituțională majoră. Nu interesează politica mondială în întregul ei, ci numai privită prin această fantă numită „ordine internațională” și în limitele problemelor de durată privind structura politică sau instituțiile umane, evitând analiza problemelor esențiale din politica internațională prezentă.

ELEMENTE PRECURSOARE ACTUALEI ORDINI INTERNAȚIONALE

În secolul XX și la începutul secolului XXI, puterea mondială americană, exercitată într-o manieră rezultată din experiența internă a SUA, s-a făcut simțită până în cele mai îndepărtate puncte ale Globului².

Din punctul de vedere al ordinii internaționale, sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial a însemnat cel puțin trei lucruri:

- sfârșitul hegemoniei Europei: Europa rămâne centrul relațiilor internaționale nu pentru că statele sale decid în privința păcii și

a războiului, ci pentru că ea este împărțită de armatele celor doi învingători esențiali, SUA și URSS; echilibrul european este înlocuit de confruntarea americano-sovietică, bătrânul continent nemaivând capacitatea de a-și rezolva singur toate problemele;

- sfârșitul imperiilor coloniale: SUA condamnă colonizarea, promovează statul-națiune;

- în plan ideologic, fascismul este eliminat prin război, urmând ca pe viitor confruntarea să se ducă între liberalism și comunism.

Concluzionând, relațiile internaționale din a doua jumătate a secolului XX se organizează plecând de la acest peisaj: înfrângerea și împărțirea Europei, emanciparea lumii non-occidentale și lupta globală între cele două curente, liberalism și comunism.

La sfârșitul anilor '40, conflictul dintre liberalism și comunism pune în opoziție doi campioni – SUA și URSS, fiecare constituindu-se și conducând unul dintre cele două câmpuri. Miza este planetară. Timp de 50 de ani această luptă a impregnat ansamblul raporturilor interstatale. Astfel, majoritatea războaielor, chiar dacă au avut cauze bine definite, au luat o dimensiune Est-Vest, integrându-se de o manieră variabilă în succesele/eșecurile americano-sovietice. În 1989-1991 această parte a istoriei se încheie, câmpul socialist dispare, URSS convertindu-se, cel puțin de față, la valorile adversarului occidental.

Perioada invocată mai sus (1945-1989) își trage unitatea din confruntarea celor doi mari – SUA și URSS, aceasta durând câteva decenii și fiind percepută ca o structură permanentă a sistemului internațional³. În realitate, confruntarea Est-Vest nu este decât o paranteză a istoriei deschisă în '45 și închisă în '91, odată cu căderea regimurilor comuniste din Europa de Est și destrămarea URSS. Cazul Războiului Rece este considerat a fi un salt calitativ în modalitatea clasică – războiul – de schimbare a unei ordini internaționale cu o alta în care SUA au devenit singura superputere a lumii, dispunând de o paletă largă de instituții create de tabăra occidentală pentru a face față imperialismului sovietic⁴. Dar poate tocmai acest lucru a făcut ca trecerea de la ordinea Est-Vest la cea unipolară post-Război Rece să aibă un anumit grad de fluiditate, în sensul în care cadrul de referință estic, cu toate instituțiile sale, a dispărut odată cu sucombarea URSS, liberalismul și democrația ieșind învingătoare și continuându-și expansiunea (extinderea NATO și a UE, Consiliul NATO-Rusia etc.), determinându-i pe unii să proclame „sfârșitul istoriei”⁵.

SCURTĂ DIAGNOZĂ A INSTITUȚIILOR ACTUALEI ORDINI INTERNAȚIONALE

Din definiția pe care Raymond Aron o dă sistemului internațional⁶ se desprind trei noțiuni cheie – **stat-națiune, război și organizație**, care pot fi considerate ca determinanți majori ai sistemului internațional. Cele trei elemente menționate, împreună cu alte trei categorii analitice – **echilibrul de putere, diplomația și dreptul internațional** – constituie ceea ce în această lucrare voi numi instituțiile ordinii internaționale⁷. Voi analiza în continuare aceste instituții, încercând să explorez funcțiile lor în relație cu ordinea internațională prezentă și mai puțin locul pe care îl ocupă în cadrul sistemului internațional.

Ca și alte instituții, **statul-națiune** este produsul epocii sale și trebuie văzut ca un tip de structură organizațională între altele, în cadrul sistemului internațional. Deși se vrea peren, el este prins în fluxul trecerii timpului.

Elementele apreciate ca permanente – teritoriu, limbă, instituții, mituri – au devenit puncte de reper cărora indivizii și grupurile le reînnoiesc substanța.

Două evoluții legate de statul-națiune sunt interesante din perspectiva actualei ordini internaționale: de la statul ca totalitate suverană la statul ca punct de concentrare a rețelelor și de la loialități exclusive, stabile, la loialități multiple și schimbătoare.

Astăzi, mai mult ca oricând, multe dintre dificultățile pe care le întâmpină statele provin din limitele impuse, paradoxal, tocmai de propria lor suveranitate. Autonomia statelor s-a redus din cauză că tot mai multe probleme interne au acum o componentă internațională inevitabilă. Viața comunităților a devenit strâns legată de tendințe și instituții externe, entități transnaționale, făcând imposibilă păstrarea intactă de către stat tocmai a normelor, cutumelor și practicilor ce asigură coeziunea societății.

Mesajele și imaginile care înconjoară cu o viteză uimitoare Globul nu pot fi oprite pentru a fi inspectate la vamă și contribuie nu numai la lezarea intereselor fundamentale ale statului (agresiune informațională), ci și la diluarea autorității politice. Astăzi, dinamica și complexitatea interdependențelor fac aproape imposibilă apărarea frontierelor împotriva pandemiilor, schimbărilor climatice, atacurilor cibernetice, a rachetelor intercontinentale, a terorismului internațional, traficului de droguri sau transmiterii de imagini subversive; puține state pot să-și protejeze moneda împotriva speculațiilor păgubitoare de pe piețele monetare ale lumii sau apa și aerul împotriva poluării din ce în ce mai mari. În toate aceste cazuri, inamicul este dificil de identificat și definit, greu de delimitat în plan fizic, iar puterea politică a statelor este obligată să dea răspunsuri.

Avansul societății digitale a determinat o translație a puterii, de la violența fizică și avuție spre cunoaștere. Această mutație a pus într-o situație delicată statul – monopolul folosirii legitime a violenței de către stat este depășit de această formă a puterii ce provine din aplicarea cunoașterii. Așa cum se probează deja în câmpul

realității, cunoașterea nu este doar apanajul celor puternici și bogați – precum forța și averea –, ci ea „poate fi accesibilă și celor slabi și săraci”⁸.

Creșterea competențelor analitice ale indivizilor, odată cu mai buna lor informare, a dus la o reconsiderare a legitimității, la apariția unei neîncrederi ce pătrunde în toate straturile sociale, nu de natură ideologică ci mai degrabă pragmatică, orientată spre clasa politică și, în subsidiar, către instituțiile statului. Procedurile electorale par a nu mai fi suficiente pentru construcția încrederii: absenteismul ridicat și fragmentarea excesivă a opțiunilor de vot au devenit un fenomen al zilelor noastre, antrenând dificultăți în formarea de majorități care să guverneze. În plus, eficiența statului este diminuată de subgrupurile a căror coeziune și înclinații de a-și impune revendicările tind să paralizeze uneori activitățile statului de mediere și echilibrare. O societate civilă extrem de fragmentată și înclinată să-și piardă sentimentul unei identități comune și dorința de a investi în bunuri publice pare a nu mai fi depozitarea unor valori recunoscute și respectate.

Prin urmare, actorul stat este prins între structuri transnaționale și revendicări și aspirații locale, necesitând eforturi consistente pentru a rămâne actorul principal pe scena internațională.

În ultimele decenii s-a crezut tot mai mult că **războiul**, ca element structurant al sistemului internațional (principiu formulat de Clausewitz), a dispărut odată cu încadrarea formală în termeni de drept a posibilității de a recurge la un astfel de act⁹, la care se adaugă prezența armei atomice (autodistrugere asigurată, deci anularea funcției politice a războiului)¹⁰ și ambiguitatea privind eficacitatea (dificultatea desemnării învingătorului și învinsului).

Din punct de vedere al ordinii internaționale, războiul poate fi regulator al ordinii existente sau poate fi catalizatorul unei noi ordini. În primul caz – așa cum afirma Kissinger – războaiele se poartă în numele arhitecturii existente și, departe de a fi văzute ca expresia unei disfuncții a sistemului internațional, este una dintre instituțiile ei. În cel de-al doilea caz, războiul – prin scopurile sale – minează însăși fundamentele ordinii internaționale (cazul războiului din Ucraina).

Problema care se pune este aceea dacă, în prezent, războiul mai poate fi un instrument de regularizare a vieții internaționale. Deși războiul a rămas omniprezent și nu avem motive să credem că el va dispărea, totuși, mai mulți factori perturbă acest rol de regularizare a ordinii internaționale. Dacă justificarea războiului (principiul legitimei apărări) pare a nu mai fi o preocupare majoră pentru cei care apelează la el, totuși forța militară organizată se lovește de forme difuze, împrăștiate ale violenței (rezistențe, rebeliuni, acțiuni subversive, terorism etc.). Corolarul acestei situații este acela că, pe viitor, războiul poate conduce la cristalizarea unei ordini internaționale mai puțin articulată, mai dificil de înțeles, combinând globalizarea raporturilor, fragmentarea violenței și diversitatea actorilor (state, organizații, companii, indivizi).

Organizațiile internaționale sunt prezente astăzi într-o multitudine de rețele oficiale și informale, publice și private, juridice, politice sau de securitate. Raporturile interstatale sunt doar o latură a unei lumi devenită tot mai complexă.

Organizațiile au devenit tot mai numeroase și mai proeminente odată cu creșterea interdependențelor globale și pe măsură ce tehnologia a simplificat comunicarea. Proliferarea acestui tip de actor a avut loc atât pentru organizații guvernamentale, cât și pentru cele neguvernamentale, specifice diverselor domenii ale vieții sociale.

Multiplicarea organizațiilor internaționale – universale și regionale – antrenează trei consecințe majore pentru actorul stat:

- apartenența la o organizație interguvernamentală constrânge statele membre să accepte să fie părți ale unui întreg;

- aceste structuri multilaterale contribuie la lărgirea autonomiei actorilor non-statali; statele pot manipula aceste entități, dar acestea au învățat, la rândul lor, să exploateze rivalitățile interne sau dintre state;

- statele utilizează aceste structuri, dar acestea din urmă sunt în permanență prinse între interese contradictorii.

Statul își asumă rolul de a defini regulile jocului și de a asigura respectarea acestor reguli de către organizațiile internaționale. Numai că pe plan intern statele dispun de resurse foarte limitate¹¹ pentru a interveni și regla dezechilibrele sociale, iar pe plan extern misiunea statului liberal – legiferare, sancționare, compensare – este tot mai mult îndeplinită de organizațiile internaționale¹².

Echilibrul de putere stabilit în perioada Războiului Rece s-a rupt odată cu destrămarea ordinii Est-Vest. Supremația americană a promovat o nouă ordine internațională, impregnată cu elemente liberale și care imită și instituționalizează, până departe de hotarele SUA, multe din trăsăturile sistemului american însuși: un sistem colectiv de securitate bazat pe alianțe, ce înlocuiește istorica balanță de putere; cooperare economică la nivel regional și global; proceduri care pun accentul pe luarea deciziilor pe bază de consens (chiar dacă sunt dominate de SUA); extinderea democrației; structuri judiciare internaționale. În primele două decenii de după 1989, cu excepția SUA, nu mai existau decât puteri de rang secund, deținând unul sau două atuuri strategice. De aici nivelul mare de eterogenitate și coexistența mai multor ierarhii, unele bazate pe mijloace militare, altele pe resurse tehnico-economice ș.a.m.d. Astfel, am asistat în domeniul politic la o coexistență a unei ordini mondiale slab conturate, cu diverse sub-ordini regionale.

Urmare a basculărilor din anii '89-'91, pentru un timp întreg Globul părea a se unifica în jurul pieței, democrației și libertății individuale, amintind de era liberală. Numai că, dincolo de acest decor, fiecare regiune – fie ea europeană, americană, asiatică sau africană – s-a văzut confruntată cu aceeași dilemă, aceea de a combina imperativul modernizării tehnico-economice a societății cu preservarea referințelor fundamentale. Acest conflict între modernitate și identitate nu este nou, numai că în perioada de dezechilibru s-a acutizat¹³, cu perspective de a da naștere la forme ideologice diferite de cele liberale și socialiste.

Diplomația a rămas un mijloc important în conceperea și implementarea politicii externe a statelor, deși în ultimii ani centrul de greutate al acesteia s-a deplasat către zona economică și cea consulară, pentru gestionarea relațiilor persoanelor fizice cu guvernul altei țări. Negocierile intermediare de diplomați nu au condus în ultimii ani la încheierea de acorduri răsunătoare cu relevanță în planul securității și apărării. În plus, s-a intensificat practica comunicărilor între conducerile politice ale actorilor internaționali fără medierea diplomaților, inclusiv pe temeiul că, în timp de criză, comunicarea directă și rapidă este preferabilă celorlalte. Tensionarea scenei internaționale din ultimii ani a condus la sporirea coordonării în detrimentul cooperării și la o intersectare mai amplă a diplomației cu spionajul, reliefată de numărul mare de expulzări de diplomați pe motiv de derulare de activități incompatibile cu statutul de diplomat, iar în anumite situații diplomația a cedat locul sancțiunilor sau managementului tehnic internațional.

Dreptul internațional continuă să opereze la nivelul majorității statelor, deși forța lui pare a fi în scădere sub aspectul eficacității, din cauza blocajelor frecvente înregistrate la nivelul ONU. Acest lucru pare paradoxal, în condițiile în care în ultimele decenii dreptul internațional s-a extins continuu atât pe verticală, reglând noi domenii ale activității internaționale, cât și pe orizontală, pentru a include noi state.

PREMISE ALE SCHIMBĂRII ORDINII INTERNAȚIONALE

Emergența unor puteri regionale, din ultimul deceniu, a alterat cadrul de referință comun actorilor, în care fiecare se raporta la singura superputere, SUA. Creșterea economică și militară a Chinei, împreună cu revizionismul Rusiei și ambițiile sale de a fi recunoscută ca putere globală, au generat acțiuni de contestare, de ruptură în raport cu limitele acestui cadru, acestea trăgându-și forța mai ales din efectele datorate surprizei. Lipsa unui ansamblu comun

de valori (fiecare protagonist aparține propriei lumi), refacerea alianțelor și nerespectarea angajamentelor mai vechi (denunțarea de tratate) au minat legitimitatea ordinii (reducând sfera intereselor comune), au limitat cooperarea și au indus un nivel crescut de turbulență în politica mondială.

Într-un alt registru, monopolul puterii deținute de SUA și ordinea promovată de acestea¹⁴ sunt contestate de China și Rusia, care denunță extinderea intereselor americane din ultimele decenii în dauna celor proprii, indiferent dacă ne raportăm la segmentul economic/comercial sau cel de securitate. În realitate, cele două puteri nu au doar o postură reactivă, ci au inițiativă în direcția creșterii autonomiei de acțiune și afirmării propriilor interese. Acțiunile Moscovei s-au concentrat mai ales pe vecinătatea apropiată, instrumentând cu abilitate o serie de conflicte înghețate și culminând cu atacarea brutală și fără motiv a Ucrainei. Totodată, Rusia s-a implicat decisiv în conflictul din Siria și și-a crescut influența pe continentul african. China acționează pe linie de securitate în perimetrul Asiei de Sud-Est și, economic, este într-o ofensivă la nivel global¹⁵. În documentele oficiale americane recente, statul chinez este recunoscut ca fiind singurul actor care poate provoca SUA la nivel global. În plus, R.P.D. Coreeană pretinde că a devenit o putere nucleară și acționează sistematic pentru creșterea capacității de descurajare pe acest palier, reglementând prin strategia nucleară adoptată în septembrie 2022 posibilitatea executării de lovituri nucleare preemptive.

La polul opus, volatilitatea prezentă în regiuni extinse de pe glob, cauzată de slăbiciunea/eșecul statelor¹⁶, crize economice, conflicte sau inegalități majore la nivel social, pune în mișcare forțe ce se constituie în riscuri la adresa ordinii internaționale.

Așa stând lucrurile, **o nouă ierarhie de putere este pe cale să apară și, odată cu ea, noi centre de putere cu veleități globale.** Oricum, deocamdată, această ierarhie este incertă și fragilă, lipsită de claritate și stabilitate din perspectiva criteriilor sale (politice, militare, economice, culturale etc.) și a acceptării de către ceilalți actori (legitimitate). De altfel, într-o lume a interdependențelor, cuprinsă de valul democratizării (expresivă în acest sens fiind Adunarea Generală a ONU) și egalității, va fi dificil de evitat echivocul oricărei viitoare ierarhii.

Războiul din Ucraina, declanșat de F.Rusă la data de 24 februarie 2022, arată că ONU își păstrează încă un rol important în a desemna pe cel puternic, dornic să schimbe o ierarhie și să participe la jocul puterii de pe o altă poziție¹⁷.

De asemenea, conflictele militare din Siria, Libia, Caucaz, precum și multiplele lovituri de stat din Africa se derulează cu implicarea concurentă a unor actori externi mânați de ambiția participării la remodelarea mediului extern în favoarea propriilor interese.

Revalorizarea războiului este, în prezent, apanajul mai multor puteri regionale sau globale revizioniste și care se manifestă tot mai vocal pe scena internațională, puteri implicate în multiple conflicte deschise sau latente, cu rezonanță

cel puțin regională. O astfel de evoluție a fost posibilă din cauza ineficienței organizațiilor internaționale îndrituite cu respectarea dreptului internațional (în special ONU), a apariției armelor nucleare tactice (asigură evitarea apocalipsei, deci arma nucleară s-a banalizat) și a succesului campaniilor mediatiche de influențare/manipulare pe scară largă, care a permis ascunderea în spatele unor sintagme precum „operație antiteroristă”, „operațiune specială”, „război de eliberare/denazificare”, „unificare” etc.

CONCLUZII

Erodarea ordinii internaționale actuale se datorează unei multitudini de factori: diversificarea și subminarea ierarhiilor de putere, deteriorarea relațiilor dintre marile puteri, schimbarea criteriilor de putere (războiul fiind revalorizat), evoluția peisajului internațional astfel încât ceea ce era secundar devine primordial și invers, apariția de elemente sau de actori perturbatori cu pretenții nejustificate etc.

Actuala ordine este slăbită de crize (financiare, energetice, pandemice) și confruntări (conflicte multiple), iar motoarele schimbării funcționează din plin. Sub tumultul evenimentelor, dinamici profunde acționează alimentate de ambiții geopolitice, emergența noilor tehnologii, multiplicarea și adâncirea interdependențelor, reducerea spațiului și timpului pe fondul creșterii vitezei, difuzia anumitor valori.

Ordinea internațională nu este decât o rezultantă a acestor vaste mișcări care fac ca ea să nu fie niciodată pură, statică, ci suprapusă, eventual combinată cu rămășițele celei anterioare. De aici și dificultatea gestionării schimbării de o manieră coerentă, în respectul suveranităților politice și a diversităților culturale. Multiplicarea summit-urilor informale și emergența tribunalelor penale internaționale și a curților de arbitraj nu par a mai ajuta foarte mult la administrarea actualei ordini internaționale bazate, în mare parte, pe instituții create după al Doilea Război Mondial, mai degrabă confiscate decât reformate sau modernizate.

BIBLIOGRAFIE

- BRZEZINSKI Zbigniew, *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000.
- BULL Hedley, *Societatea anarhică. Un studiu asupra ordinii în politica mondială*, Ed. Știința, Chișinău, 1998.
- CLAUSEWITZ Carl von, *De la guerre*, Edition abrégée et présentée par Gerard Chaliand, Paris, 1999.
- CREVELD Martin van, *La transformation de la guerre*, Ed. du Rocher, Paris, 1998.
- FONTAINE André, *Istoria Războiului Rece*, Ed. Militară, 4 vol., București, 1993.
- GELLNER Ernest, *Națiuni și naționalism*, Ed. Antet, București, 1994.
- GUSTI Dimitrie, *Sociologia națiunii și a războiului*, Ed. Floare Albastră, București, 1995.
- GUZZINI Stefano, *Realism și relații internaționale*, Ed. Institutul European, Iași, 2000.
- HABERMAS Jurgen. *Apres l'Etat-nation*, Ed. Fayard, Paris, 1998.
- HOBSBAWM Eric, *Secolul extremelor*, Ed. Lider, București, 1994.
- HUNTINGTON P. Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinilor mondiale*, Ed. Antet, București, 1998.
- IGNACIO Ramonet, *Geopolitica haosului*, Ed. Doina, București, 1998.
- KING Alexander, SCHNEIDER Bertrand, *Prima revoluție globală*, Ed. Tehnică, București, 1993.
- KISSINGER Henry, *Diplomația*, Ed. All, București, 1998.
- MOREAU DEFARGES Philippe, *Relations internationales*, Ed. du Seuil, Paris, 2000.
- MURAWIEC Laurent, *La guerre au XXIe siècle*, Ed. Odile Jacob, Paris, 2000.
- ROSSENAU James. *Turbulență în politica mondială. O teorie a schimbării și continuității*, Ed. Academiei Române, București, 1994.
- ROTHSCHILD JOSEPH. *Întorcerea la diversitate. Istoria politică a Europei Centrale*

și de Est după Al Doilea Război Mondial, Ed. Antet, București, 1997.

19. SENARCLENS Pierre de, *Mondialisation, souveraineté et théories des relations internationales*, Ed. Armand Colin, Paris, 1998.
20. SCHREIBER Servan, *Sfidarea mondială*, Ed. Humanitas, București, 1990.
21. TOFFLER Alvin, *Puterea în mișcare*, Ed. Antet, București, 1995.
22. WALLERSTEIN Immanuel, *Sistemul mondial modern*, Ed. Meridiane, 4 vol., București, 1993.
23. WATERS Malcolm, *Globalization*, Ed. Rontledge, New York, 1996.
24. WIGHT Martin, *Politica de putere*, Ed. Arc, București, 1998.

Sitografie Internet :

- <http://www.rand.org> – accesat la data de 01.11.2022.
<http://www.whitehouse.gov> – accesat la data de 03.11.2022.
<http://www.gmfus.org> – accesat la data de 15.11.2022.
<http://www.cato.org> – accesat la data de 16.11.2022.
<http://www.foreignaffairs.com> – accesat la data de 30.10.2022.
<http://www.monde-diplomatique.fr>, accesat la data de 03.11.2022.

¹ A se vedea, de exemplu, *Strategia Națională de Securitate a SUA*, adoptată în luna octombrie 2022, sau *Noul Concept Strategic al NATO*, adoptat pe timpul Summit-ului de la Madrid din iunie 2022.

² Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, p.15.

³ Ordinea mondială Est-Vest nu a fost lipsită de crize și războaie, dar toate au fost circumscrise problematicii Est-Vest, dominată de SUA și URSS, adversari și parteneri în același timp. Aceste războaie au fost rezultatul strategiei indirecte de confruntare a celor două mari puteri și s-au constituit în războaie de regularizare a ordinii existente.

⁴ Acordurile de la Bretton Woods, care au pus bazele Fondului Monetar Internațional și Băncii Mondiale (1944); Organizația Națiunilor Unite (1945); Acordul General pentru Tarife și Comerț (1948), care s-a menținut până în 1994, când a fost înlocuit de către Organizația Mondială a Comerțului; NATO (1949); Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (1972-1975), devenită în 1995 Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) etc.

⁵ Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul Om*, Editura Paideia, 1997, ISBN 9789739131339.

⁶ Raymond Aron, *Paix et guerre entre les nations*, Paris, 1962, Ed. Calmann-Levy, p.103.

⁷ Prin instituție a ordinii internaționale nu se înțelege, aici, în mod necesar o organizație, ci și un ansamblu de practici și comportamente ce au prins contur în timp, ca expresie a colaborării statelor, a actorilor internaționali, în general. Aceste instituții nu servesc ca surogat de autoritate centrală în sistemul internațional, ci mai degrabă simbolizează că sistemul internațional este ceva mai mult decât suma actorilor săi; ele pun bazele unui schelet comun de interese și valori, astfel încât lupta pentru putere din sistemul internațional este temperată într-o oarecare măsură, deși nu în permanența sa temporală și universalitatea sa spațială.

⁸ Alvin Toffler, *Puterea în mișcare*, Ed. Antet, București, 1995, p.27.

⁹ Este vorba de scoaterea războiului în afara legii de către ONU, ceea ce obligă cel puțin orice stat, fie el cât de cinic, să-și justifice orice acțiune de forță.

¹⁰ *Nuclearul* a mutat conflictele din centru (Europa) spre periferie: confruntarea directă fiind imposibilă, s-a recurs la strategii indirecte prin terți, cum ar fi cursa armamentelor strategice, obiectivul principal fiind epuizarea rivalului.

¹¹ Statele respective au renunțat la activele deținute în domenii cheie.

¹² Organizația Mondială a Comerțului, Uniunea Europeană etc.

¹³ A se vedea războaiele din primii ani de după 1990: Iugoslavia, Caucaz, Asia Centrală etc.

¹⁴ A se vedea raportul „Understanding the Current International Order“, publicat de RAND Corporation, accesat la data de 01.11.2022.

¹⁵ În Inițiativa de Securitate Globală, document adoptat la data de 21.04.2022, Beijingul face trimitere la șase piloni privind securitatea internațională, criticând unilateralismul și hegemonismul anumitor actori/alianțe, cu referire la SUA și NATO.

¹⁶ Statele sunt concurate de mari companii multinaționale (industria asigurărilor, farmaceutică, energetică, de apărare etc.) ce urmăresc maximizarea profitului și presează în direcția promovării de politici publice în acest sens.

¹⁷ Este o revalidare a concepției realiste din relațiile internaționale. Obiectivele stabilite de Moscova cu privire la acest război arată că, în fond, acțiunile F.Ruse sunt de contestare a actualei arhitecturi europene de securitate.

CONFLICTUL DIN UCRAINA. POSIBILE IMPLICAȚII ASUPRA MEDIULUI OPERAȚIONAL AL VIITORULUI

Ioana BURLAN*

Abstract

The analysis of the war in Ukraine is conveying several “Lessons Learned” that will influence the defense planning at global level, and can serve as initial point for key observations related to the characteristics of the current operational environment and possible long-term developments, related to the nature of conflict, actors in the operational environment and the battle environments.

Keywords: *Ukraine; operational environment; lessons learned; informational advantage; urban environment; defense.*

CONFLICTUL DIN UCRAINA - SCENARIILE DE EVOLUȚIE

Conflictul din Ucraina va avea, indiferent de evoluția confruntărilor militare, un impact major asupra securității europene. *Scenariile cel mai puțin probabile, dar cu impact ridicat, sunt: (1) ocuparea în totalitate a Ucrainei de către forțele ruse sau (2) retragerea totală a F.Ruse de pe teritoriul ucrainean, inclusiv din Peninsula Crimeea.*

În primul scenariu, ocupația rusă ar conduce la valuri masive de refugiați și la un război de gherilă prelungit, sprijinit de Occident, ceea ce prezintă riscul extinderii situațiilor de criză/conflict în alte state europene, în principal în cele din vecinătatea Ucrainei.

În al doilea scenariu, în care, pe fondul eșecului major din Ucraina, regimul condus de Vladimir Putin ar putea fi înlăturat de la putere și/sau statul federal rus s-ar putea destrăma, regiunea Mării Negre se va confrunta, cel mai probabil, cu o creștere a instabilității, luând în calcul următoarele posibile evoluții:

- este puțin probabil ca, indiferent de gravitatea unor crize ipotetice la Kremlin, un stat nuclear rus, chiar și destrămat, să nu mai dețină și pretindă, sub o formă sau alta, influență regională;

- o agravare a instabilității, derivată din precipitarea majoră a evoluțiilor și opțiunilor de securitate, vizând ieșirea completă de sub influența Moscovei a statelor din regiune;

- guvernarea F.Ruse să fie preluată de un grup de putere cu opinii anti-occidentale și mai pronunțate decât actualul regim de la Kremlin;

- F.Rusă să fie condusă de un regim slab, fără control real asupra evoluțiilor de securitate de pe teritoriul Federației și a modului de utilizare a arsenalului nuclear, dispus să se implice într-o escaladare necontrolată a stărilor de tensiune/criză din regiune, inclusiv în relația cu NATO, pentru a se menține la putere.

În prezent, în pofida unor succese obținute de Ucraina în plan militar, cel mai probabil scenariu este evoluția către un „conflict înghețat”, în care regimul de la Kiev se va confrunta cu

* *Expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

dificultăți majore de a restabili, în parametri optimi, funcționarea economiei și a reconstrui infrastructura fizică și capitalul uman afectate de război. Prin urmare, Ucraina va avea nevoie de sprijin internațional masiv, într-un context economic volatil, în care Occidentul se confruntă cu încetinirea ritmului de creștere economică, consecințele pandemiei de COVID-19 și disfuncții provocate de criza energetică. În plus, pe fondul constrângerilor financiare în creștere, extinderea sprijinului acordat Ucrainei s-ar putea realiza în detrimentul celui acordat statelor vulnerabile din Africa, ceea ce poate conduce la destabilizarea suplimentară a acestora și creșterea riscurilor de securitate la adresa Europei, derivate din potențarea situațiilor de criză și proliferarea amenințărilor asimetrice, precum migrația ilegală și activitatea grupărilor extremist-teroriste.

Conflictul din Ucraina ar putea conduce la instituirea unei noi „cortine de fier” între F.Rusă și statele din „vecinătatea imediată” – R. Belarus, zonele ocupate de F.Rusă din Ucraina, Georgia și R.Moldova, pe de o parte, și restul Europei, pe de altă parte. Pe măsură ce prelungirea conflictului din Ucraina și criza energetică conduc la reducerea importurilor de energie din F.Rusă și a investițiilor companiilor occidentale pe teritoriul rus, se vor reduce, de asemenea, contactele economice, politice, diplomatice, culturale și umane între F.Rusă și statele occidentale¹. Reducerea nivelului de încredere reciprocă între Moscova și Occident va conduce, probabil, la limitarea contactelor diplomatice, a cooperării în cadrul instituțiilor multilaterale, inclusiv în organizații precum OSCE și Consiliul Europei, dar și în ceea ce privește mecanismele de control al armamentului. În context, pe continentul european se va înregistra o agravare și multiplicare a tensiunilor, coroborată cu creșterea riscului escaladării necontrolate a unor situații de tensiune către stări de criză sau chiar de conflict.

Pe de altă parte, conflictul din Ucraina are potențialul de a accentua tendințele politico-militare înregistrate pe flancul estic al NATO după ocuparea Pen. Crimeea de către F.Rusă în anul 2014, respectiv consolidarea posturii militare a Moscovei în regiunea Mării Negre și

întărirea controlului exercitat asupra R.Belarus, ceea ce crește riscul multiplicării tensiunilor cu statele NATO din prima linie de contact cu F.Rusă, respectiv Polonia și statele baltice, risc ce se va agrava odată cu aderarea Finlandei și Suediei la NATO (ceea ce va echivala cu peste 1.300 km de graniță suplimentară între statele NATO și teritoriul rus).

Evaluarea nivelului amenințării ruse la adresa securității europene și euroatlantice se bazează, pe de o parte, pe intenții și, pe de altă parte, pe capacități. Din punctul de vedere al intențiilor, invadarea Ucrainei a evidențiat intenția clară a Moscovei de a utiliza *in extenso* instrumentul militar și amenințarea nucleară pentru a-și realiza obiectivele de stat. În privința capacităților, în pofida problemelor economice cauzate de regimul de sancțiuni impus de Occident și a pierderilor de tehnică și personal pe timpul campaniei din Ucraina, resursele naturale considerabile ale F.Ruse și baza sa industrială, coroborate cu dependența globală de sursele de energie fosile, previn colapsul economic și izolarea Moscovei în plan internațional. Din punct de vedere militar, F.Rusă dispune încă de cel mai mare arsenal nuclear la nivel global, forțe terestre de mari dimensiuni, precum și un arsenal considerabil de rachete. Mai mult decât atât, donațiile de armament occidental către Ucraina oferă FA ruse oportunitatea de a studia și a-și perfecționa măsurile de răspuns la sistemele de armament occidentale. Din această perspectivă, în principal în ceea ce privește statele baltice, proximitatea geografică de F.Rusă și creșterea prezenței militare ruse în R.Belarus cresc riscul ca, pe termen lung (peste 10 ani), F.Ruse să poată ocupa, într-o perioadă scurtă de timp, statele baltice (sau părți din acestea), ca o modalitate de testare a solidarității NATO și disponibilității aliaților de a se angaja într-un conflict de anvergură.

Un element suplimentar de îngrijorare este legat de riscul utilizării armamentului nuclear de către F.Rusă, aspect evidențiat de amenințările proferate de regimul V.Putin privind executarea de lovituri cu armament nuclear împotriva oricărui stat care sprijină militar Ucraina, cât și de eforturile susținute, din ultimii ani, ale Moscovei

de a-și consolida arsenalul nuclear, prin măsuri precum includerea armamentului nuclear în exercițiile militare de anvergură, dislocarea de rachete Iskander în enclava Kaliningrad, survolarea spațiului aerian al statelor baltice de către avioane de bombardament ruse dotate cu armament nuclear sau violarea prevederilor tratatului privind armamentul nuclear cu rază intermediară de acțiune (INF). Mai mult decât atât, slăbirea capacităților convenționale ale FA ruse, pe fondul pierderilor și al războiului de uzură din Ucraina, și nevoia de a-și asigura superioritatea într-un conflict prin dislocarea exclusivă a armamentului nuclear ar putea conduce la reducerea pragului de avertizare privind utilizarea acestui tip de armament de către F.Rusă.

IMPACTUL ASUPRA MEDIULUI OPERAȚIONAL

Analizarea modului de desfășurare a conflictului din Ucraina prezintă o serie de „*lecții învățate*” care vor influența procesul de planificare militară la nivel global și în baza cărora se pot face observații-cheie privind mediul operațional actual și posibile evoluții ale acestuia pe termen îndelungat.

1. „Războiul total”

Războiul viitorului va presupune participarea, cu riscurile complete aferente, a populației și sectoarelor economico-industriale civile. Se va urmări realizarea obiectivelor de STRATCOM, PSYOPS și război informațional și prin acțiuni militare cinetice împotriva unor obiective civile, inclusiv ținte umane, nu numai pentru slăbirea capacității de susținere a războiului, ci mai ales pentru generarea unui impact emoțional și influențarea opiniilor și opțiunilor populației statului-țintă.

2. Mobilizarea în masă digitală, în sprijinul obținerii avantajului informațional

Succesele obținute de Ucraina în planul asigurării superiorității informaționale pot fi legate, în principal, de doi factori: disponibilitatea

statelor occidentale de a furniza informații Ucrainei și utilizarea în câmpul de luptă a informațiilor asigurate de companii private și de populația civilă.

Mobilizarea în masă (*Levée en Masse*²) digitală estompează distincția dintre activismul digital descentralizat și activitățile *cyber* sponsorizate de către stat. Este probabilă o creștere a implicării actorilor non-statali în sfera informațională a conflictelor viitoare, fără ca aceștia să aibă o asociere formală cu beligeranții, în sprijinul motivării și coagulării unui număr cât mai mare de utilizatori *online* care să influențeze desfășurarea acțiunilor militare și obținerea avantajului informațional³.

Companii precum Maxar Technologies și Blacksky au furnizat imagini satelitare cu situația de pe câmpul de luptă din Ucraina atât unor entități media, pentru a fi diseminate către public, cât și autorităților ucrainene, pentru a fi exploatate în activitatea de *intelligence operațional*. Companii din SUA și Canada (RADARSAT-2) au furnizat, de asemenea, imagini captate de stații radar către statul ucrainean⁴. Pe de altă parte, informațiile furnizate de partea ucraineană, referitoare la ostilitatea Moscovei față de compania americană SpaceX Starlink, care furnizează părții ucrainene sprijin cu comunicații, conexiune la Internet și apărare împotriva unor atacuri cibernetice ruse, au evidențiat lacunele legislației internaționale privind statutul civililor și al infrastructurii deținute de entități private în situații de conflict.

Guvernul de la Kiev a sponsorizat crearea unei „*armate IT*”, formată din utilizatori din toată lumea, care prezintă resurse *online* (adrese IP și domenii web) din F.Rusă în vederea executării de atacuri DDoS de către membrii și susținătorii grupării asupra unor instituții publice și private, obiective de infrastructură, partide politice, organizații mass-media ruse. Ucraina a creat, de asemenea, o pagină Telegram în limba rusă pe care cetățenii ucraineni puteau posta fotografii și elemente de identificare ale militarilor ruși uciși sau capturați. În cadrul inițiativei Ishchi Svoikh

(Look For Your Own), ministrul de interne ucrainean le-a recomandat rudelor militarilor ruși să caute pe aceste platforme online poze și materiale video cu membri de familie de pe front. Acest tip de inițiative vizează influențarea moralului populației ruse și a sprijinului acesteia față de război și a generat dispute la nivel internațional privind posibila încălcare de către Kiev a Convenției de la Geneva, care stipulează că guvernele trebuie să protejeze prizonierii de război de „insulte și curiozitatea publicului”. Alte exemple din sfera privată, de sprijinire a efortului de război al autorităților ucrainene, sunt reprezentate de acțiunile unor programatori din Polonia și Norvegia de a trimite e-mailuri cetățenilor ruși referitoare la conflictul din Ucraina sau eforturi ale grupului de hackeri Anonymous de a intra în posesia și de a disemina informații despre instituții publice și companii private din F.Rusă⁵.

3. „Transparența” câmpului de luptă

Tehnologia creează un câmp de luptă „transparent”, care permite forțelor armate să obțină informații de la civili și entități comerciale private, cu ajutorul cărora planifică și execută atacuri asupra unor ținte de valoare. „Democratizarea” domeniului *intelligence* transformă câmpul de luptă, în condițiile în care oricine poate fi un senzor/ sursă de informație, ceea ce estompează distincția între combatanți și non-comatanți.

Reducerea costurilor și accesul facil la tehnologie conduce la o veritabilă „democratizare” a domeniului colectării și diseminării de informații, prin creșterea numărului de actori care au acces la date și informații, de tipul statelor mici și mijlocii, entități private sau simpli cetățeni. Conflictul din Ucraina reprezintă, din această perspectivă, un veritabil „poligon de antrenament” pentru cooperarea dintre o entitate statală și actori non-statali în scopul colectării de informații care să susțină eforturile forțelor combatante.

După invadarea țării de către forțele ruse, regimul de la Kiev a solicitat, în mod public, furnizarea de imagini satelitare comerciale,

filmări video de amatori sau interceptări audio și traduceri cu ajutorul programelor care încorporează inteligență artificială (IA), în sprijinul culegerii de informații despre inamic. Un exemplu este reprezentat de compania privată *Primer*, din domeniul IA, care a detectat utilizarea pe scară largă de către forțele ruse a comunicațiilor ne-criptate și a utilizat softuri de traducere pentru a genera o bază de date cu fișiere audio, care conținea informații relevante în plan tactic și operational despre mișcările de trupe ruse în Ucraina.

Apelul autorităților de la Kiev către persoane particulare de oriunde din lume de a susține cu informații efortul de război ucrainean a generat un sprijin consistent din partea mediului civil. Conform ministrului ucrainean pentru transformare digitală, Mykhailo Fedorov, zilnic sunt primite zeci de mii de mesaje cu informații care sunt utilizate de serviciile de informații pentru a coordona acțiunile defensive/ofensive ale armatei ucrainene. Informațiile primite de la cetățeni au permis, de asemenea, consituirea unei baze de date (*“Book of Torturers”*) care permite identificarea militarilor ruși care se fac vinovați de crime de război și susținerea cu probe a infracțiunilor comise de aceștia⁶.

O asemenea abordare prezintă și unele dezavantaje, legate de:

- dificultatea de a limita sau controla fluxul de informații privind câmpul de luptă, care este diseminat de către non-comatanți;

- utilizarea acestui tip de informații poate transforma simplii cetățeni în participanți la conflict;

- postarea *online* a unor informații privind activitatea forțelor combatante poate fi utilizată de forțe ostile pentru a câștiga avantajul informațional și a eroda atât sprijinul intern, cât și pe cel internațional pentru o campanie militară în derulare.

Încorporarea de date audio/video legate de deplasările forțelor militare ruse, diseminate în *social media*, coroborate cu informații culese de drone și sateliți civili, în cadrul proceselor

de culegere informații și în *targeting*, au crescut gradul de flexibilitate și adaptabilitate al acțiunilor de luptă, însă au creat, în același timp, un volum foarte mare de date care trebuie validate. Încrederea prea ridicată în informațiile oferite de public crește riscul unor erori în analiza situațională și în procesul de *targeting* și oferă inamicului oportunitatea de a alimenta senzorii publici cu informații false/distorsionate. Este probabil ca acest tip de utilizare a informațiilor în conflictul din Ucraina să alimenteze așteptările publicului, în cazul viitoarelor conflicte armate, legate de diseminarea rapidă și pe scară largă a unor informații legate de toate părțile implicate în luptă, ca o formă de monitorizare a comportamentului combatanților.

Capacitatea unor entități private de a influența/distorsiona mediul operațional poate pune în pericol infrastructura ISR pe care se bazează ducerea luptei și induce confuzie între acțiunile forțelor combatante și cele non-combatante într-un conflict. În viitor, pot fi avute în vedere scenarii în care grupări de „hactiviști” lovesc și perturbă funcționarea infrastructurii critice a unui stat (alimentarea cu energie electrică/apă, funcționarea spitalelor) sau chiar blochează producția și distribuția de bunuri vitale (combustibil, hrană etc.). Modul în care Ucraina a utilizat mediul civil pentru colectarea de informații și promovarea unor narative favorabile cauzei ucrainene, evidențiază, ca aspect negativ, faptul că un stat nu poate controla documentarea pe scară largă a situației dintr-o zonă de conflict. În context, platformele social media pot disemina date care compromit securitatea forțelor și mijloacelor implicate în luptă, răspândesc știri false și pot fi utilizate ca probe pentru documentarea unor posibile crime de război de către forțele proprii.

Totodată, implicarea unor companii private sau a populației civile în furnizarea de informații către forțele implicate în conflict le poate transforma în ținte legitime, odată cu pierderea statutului de non-combatant, conform prevederilor legislației internaționale în domeniu.

4. Lupta în mediul urban

Modul de desfășurare al conflictului din Ucraina evidențiază, ca „lecție învățată”, faptul

că lupta în mediul urban va fi inevitabilă în conflictele viitorului, prin prisma relevanței politice, psihologice și logistice a orașelor⁷. Conflictul a evidențiat faptul că succesul confruntărilor în mediul urban va continua să depindă de elemente precum mediul fizic (traversarea cursurilor de apă, controlul asupra podurilor etc.), sprijinul acordat de populația locală sau necesitatea unor sisteme de comandă și control robuste la nivel tactic și de reducere a amprentei electromagnetice pe câmpul de luptă⁸.

Desfășurarea conflictului armat în mediul urban al viitorului presupune dezvoltarea/achiziția de noi tehnologii care să asigure unităților angajate executarea operațiilor militare pentru contracararea amenințărilor specifice unui asemenea mediu. Tehnologiile care, foarte probabil, vor avea un impact major asupra viitorului mediu urban sunt legate de: asigurarea nevoii de apă și alimente, transport, monitorizarea deplasării populației, producția, stocarea și distribuția energiei, comunicațiile, sistemele autonome, procesarea și managementul datelor etc.

Un aspect important al operațiilor militare în mediul urban îl constituie controlul sistemelor interne de conectare. Aceste sisteme asigură funcționarea unui oraș și depind de rețele de colectare, procesare și stocare a datelor (ex.: fluxul de pasageri în transportul public, fluxul de apă și cel de curent electric, etc.). Aceste sisteme vor prezenta numeroase vulnerabilități în ceea ce privește controlul și protecția lor. Intervenția în mediile urbane va necesita informații și experiză în ceea ce privește întreruperea sau refacerea funcționării sistemelor critice.

5. Relevanța artileriei

Evoluția confruntărilor în mediul urban din Ucraina au evidențiat relevanța artileriei într-un conflict modern. Omniprezența mijloacelor de supraveghere, care acoperă tot mai bine teatrul de operații și pot dirija de la distanță apărarea antiaeriană, face ca artileria să își recapete rolul de principală armă în spațiul terestru, din moment ce operațiile aeriene sunt puse în pericol. În aceste condiții se evidențiază importanța

deținerii în cantități semnificative de platforme aeriene fără pilot, în condițiile în care pierderile în piloți sunt greu de acoperit. Dificultatea unor acțiuni ofensive rapide, pe fondul eficienței loviturilor executate de partea ucraineană cu utilizarea rachetelor ghidate anti-tanc și a sistemelor de apărare anti-aeriană portabile (MANPADS), au readus, de asemenea, în atenție, discuția referitoare la relevanța blindatelor grele în conflictul terestru, mai ales în situația în care aceste vehicule sunt utilizate în teatre cu relief similar celui din Europa și trebuie să se deplaseze prin puncte obligatorii de trecere (defilee, poduri, treceri peste cursurile de apă) care sunt relativ ușor controlabile de artilerie⁹.

6. Relevanța mijloacelor de lovire la distanță

În conflictele viitorului va crește accentul pus pe mijloacele de lovire la distanță atât ca mijloace de deschidere a unui conflict militar, cât și de menținere a presiunii pe adversar prin executarea de lovituri în adâncime, pe timpul derulării conflictului. În contrapondere, devine crucială deținerea și operarea unui sistem integrat de apărare antiaeriană, capabil să reziste atacurilor de saturatie și acțiunilor ofensive de război electronic. Crește, de asemenea, importanța folosirii UAV pentru supravegherea tactică a liniei de contact, dar și pentru corectarea focului artileriei. Utilizarea vehiculelor aeriene fără pilot (UAV-uri, drone) va deveni tot mai frecventă pe câmpul de luptă, pentru misiuni de recunoaștere, atac și interzicere a accesului (precum plasarea de mine). Costul relativ redus al acestora va permite extinderea utilizării lor în luptă pentru a reduce expunerea personalului uman și folosirea de către actori non-statali, coroborat cu avantajul că solicită o pregătire redusă pentru a putea fi manevrate de către operatorii umani¹⁰.

7. Relevanța strategică a statelor mici și mijlocii în situații de competiție, criză și conflict

Declanșarea (24.02 a.c.) ofensivei F.Ruse în Ucraina și, implicit, destabilizarea situației de securitate din flancul estic al NATO au condus la asumarea de către Polonia a rolului de stat

pivot în cadrul eforturilor Occidentului de sprijin militar, economic și umanitar pentru Ucraina, în vederea limitării efectelor conflictului și asigurării eșecului operațiilor militare ruse. Polonia a adoptat o serie de demersuri și inițiative în plan extern, pe dimensiunea relației cu SUA, în cadrul NATO și UE, care promovează cauza Ucrainei, dar, în același timp, contribuie și la o consolidare a profilului Varșoviei de actor relevant în plan regional¹¹.

În context, Polonia a adoptat o serie de demersuri pe dimensiunea relației cu SUA, în direcția intensificării dialogului la nivel strategic în vederea creșterii și permanentizării prezenței militare americane pe teritoriul național, precum și a consolidării cooperării în aria înzestrării cu capacități furnizate de SUA.

Rolul Poloniei în susținerea acordată Ucrainei de către Occident poate fi extrapolat la situația din regiunea Indo-Pacific. În situația intensificării competiției cu China, care ar putea evolua inclusiv către o stare de conflict, țările de dimensiuni mici și mijlocii din regiune, mai ales statele insulare din Oc.Pacific, ar putea adopta o postură de descurajare prin măsuri de apărare a teritoriului care să mărească semnificativ costurile militare, diplomatice și economice în situația în care un actor ostil intenționează să le ocupe/țină sub control. Pe de altă parte, vulnerabilități ale statelor mici și mijlocii, legate de poziția geografică, incapacitatea de a-și asigura apărarea fără sprijin extern și inițierea unor acte de provocare la adresa altor actori statali, pot escalada tensiunile între marile puteri și conduce la atragerea acestora într-un conflict, în sprijinul aliaților/partenerilor.

CONCLUZII

Invadarea Ucrainei de către F.Rusă, o escaladare fără precedent a conflictului dintre cele două state post-anexarea Peninsulei Crimeea în anul 2014, reprezintă un punct de cotitură al tranziției de la perioada unipolară, dominată de către SUA, către o ordine globală definită de adâncirea rivalității strategice între marile puteri¹².

Conflictul din Ucraina va influența modul de ducere a luptei armate în viitor, evidențiind tendințe precum: (1) operațiile militare executate simultan în multiple medii de confruntare și integrarea acestora în strategii hibride vor deveni un standard de acțiune, bazându-se pe ambiguitate, neasumarea responsabilității acțiunilor și utilizarea extensivă a mediilor de confruntare cibernetic și informațional; (2) introducerea continuă în mediul operațional de noi capabilități va genera efecte la țintă superioare, ceea ce va influența modul de angajare a structurilor militare; (3) interconectarea globală digitală, de la nivel de individ la nivel de instituție, precum și dependența de tehnologie în toate aspectele vieții sociale vor crește potențialul producerii

efectelor la țintă fără a utiliza mijloacele cinetice; (4) controlul mediului de confruntare cibernetic și al spațiului informațional va fi determinant pentru succesul operațiilor militare, în măsura în care acțiunile de blocare a accesului sau saturare a mediului vor determina pierderea de către adversar a capacității de cunoaștere, înțelegere, reacție și coordonare; (5) pregătirea teritoriului național în faza pre-conflict, menținerea controlului liniilor de comunicații strategice, realizarea sprijinului logistic optim și neîntrerupt al unităților luptătoare, coroborate cu asigurarea unor capabilități moderne reprezintă principalele elemente de reziliență împotriva unei agresiuni convenționale moderne.

BIBLIOGRAFIE

1. ABDALLA Neveen Shaaban, DAVIES H. J. Philip, GUSTAFSON Kristian, LOMAS Dan, WAGNER Steven, *Intelligence and the War in Ukraine*, <https://warontherocks.com/2022/05/intelligence-and-the-war-in-ukraine-part-2/>.
2. KONAEV Margarita, BRATHWAITE Kirstin J.H., *Russia's Urban Warfare Predictably Struggles*, <https://foreignpolicy.com/2022/04/04/russia-ukraine-urban-warfare-kyiv-mariupol/>.
3. KILGORE Kate, *Russia-Ukraine Conflict: Sign Post to the Future*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/400-russia-ukraine-conflict-sign-post-to-the-future-part-1/>.
4. KILGORE Kate, *Democratized Intelligence*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/405-democratized-intelligence/>.
5. MASTERS Jonathan, *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*, <https://www.cfr.org/backgrounder/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>.
6. MEISEL Collin, SWEIJS Tim, *The Pivotal Role of Small and Middle Powers in Conflict: Poland and the War in Ukraine*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/401-the-pivotal-role-of-small-and-middlepowers-in-conflict-poland-and-the-war-in-ukraine/>.
7. SPENCER John, *War in Ukraine: The Urban Fight is Happening Now*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/388-war-in-ukraine-the-urban-fight-is-happening-now/>.
8. SPENCER John, *Ukraine: All Roads Lead to Urban*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/406-ukraine-all-roads-lead-to-urban/>.
9. *Danish Security and Defence towards 2035*, https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/rsa/-regeringens_security-policyreport_uk_web-.pdf.

- ¹ *Danish Security and Defence towards 2035*, https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/strategi/rsa/-regeringens_security-policyreport_uk_web-.pdf.
- ² Termen utilizat pentru prima dată după Revoluția franceză din anul 1789, pentru a desemna eforturile noului regim de a mobiliza în masă populația pentru participarea la războaiele cu state ostile cauzei revoluționare (imperiul austriac, britanic etc.).
- ³ Kate Kilgore, *Russia-Ukraine Conflict: Sign Post to the Future*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/400-russia-ukraine-conflict-sign-post-to-the-future-part-1/>.
- ⁴ Neveen Shaaban Abdalla, Philip H. J. Davies, Kristian Gustafson, Dan Lomas, Steven Wagner, *Intelligence and the War in Ukraine*, <https://warontherocks.com/2022/05/intelligence-and-the-war-in-ukraine-part-2/>.
- ⁵ *Idem*.
- ⁶ Kate Kilgore, *Democratized Intelligence*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/405-democratized-intelligence/>.
- ⁷ Margarita Konaev, Kirstin J.H. Brathwaite, *Russia's Urban Warfare Predictably Struggles*, <https://foreignpolicy.com/2022/04/04/russia-ukraine-urban-warfare-kyiv-mariupol/>.
- ⁸ John Spencer, *Ukraine: All Roads Lead to Urban*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/406-ukraine-all-roads-lead-to-urban/>.
- ⁹ John Spencer, *War in Ukraine: The Urban Fight is Happening Now*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/388-war-in-ukraine-the-urban-fight-is-happening-now/>.
- ¹⁰ Kate Kilgore, *Russia-Ukraine Conflict: Sign Post to the Future*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/400-russia-ukraine-conflict-sign-post-to-the-future-part-1/>.
- ¹¹ Collin Meisel, Tim Sweijjs, *The Pivotal Role of Small and Middle Powers in Conflict: Poland and the War in Ukraine*, <https://madscriblog.tradoc.army.mil/401-the-pivotal-role-of-small-and-middlepowers-in-conflict-poland-and-the-war-in-ukraine/>.
- ¹² Jonathan Masters, *Ukraine: Conflict at the Crossroads of Europe and Russia*, <https://www.cfr.org/background/ukraine-conflict-crossroads-europe-and-russia>.

HUMINT – PERSPECTIVE ȘI OPORTUNITĂȚI ÎN CONTEXTUL AVANSULUI TEHNOLOGIC ÎN DOMENIUL INTELIGENȚEI ARTIFICIALE

Alexandru MARDARI*

Abstract

Considering the current technology development rhythm, which appears to continue its incredible fast pace, adapting to the new realities of the operational environment caused by it, requires the crafting of comprehensive strategies related to the approach towards the emerging disruptive technologies. Artificial intelligence is one of the domains that stir the interest of state and non-state actors, military or civilian. From a military perspective, there are numerous opportunities, with intelligence and HUMINT as one of the potential beneficiaries of the future evolution of these technologies.

Keywords: artificial intelligence; NATO; intelligence; HUMINT.

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN SPRIJINUL INTELIGENȚEI UMANE. BENEFICIILOR ȘI RISCURILOR POTENȚIALE

Cunoscând o evoluție fără precedent în ultimele decenii, desfășurată, la rândul ei, în siazul creșterii exponențiale a dezvoltării tehnologice globale, domeniul Inteligenței Artificiale (IA) a început să capteze atenția publicului general, în mod deosebit datorită abundenței de producții cinematografice, dar și a literaturii *science-fiction* – care a marșat foarte mult pe ideea unor scenarii distopice în care IA pătrunde în cele mai mici detalii ale vieții cotidiene, schimbând în mod radical atât interacțiunile între oameni, cât și modul de relaționare al acestora cu mediul înconjurător. Deși astfel de producții sau creații literare au avut particularitatea de a

exagera anumite aspecte ale tehnologiei, care ar putea altera semnificativ modul de viață cu care majoritatea oamenilor sunt obișnuiți – cu scopul de a obține un impact cât mai mare asupra publicului, astăzi, mai mult ca oricând, martorii fiind la avalanșa progresului tehnologic ale cărui ramificații tind să acopere tot spectrul vieții umane, interesul pentru domeniul IA se află la cote nemaiîntâlnite. Având în vedere acest interes crescut, nu este de mirare că spațiul informațional este saturat cu diferite definiții ale IA, care deși la prima vedere sunt similare, diferă totuși prin nuanțe care pot genera diferențe semnificative de înțelegere a domeniului. Optând pentru definiția elaborată de Enciclopedia Britannica¹, putem aprecia că IA este „abilitatea unui computer digital, a unui robot controlat de computer sau a unui sistem operat de computere de a efectua sarcini care în mod obișnuit sunt asociate cu

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

abilitățile unor ființe inteligente. Sisteme înzestrate cu capacitatea de a efectua procese intelectuale caracteristice ființelor umane, cum ar fi abilitatea de a raționa, de a descoperi sensuri și asocieri, a generaliza și a învăța din experiențe din trecut”. Așadar, nu în mod necesar replicarea inteligenței umane în sine, cât replicarea unor procese care, în mod normal, sunt rezultate ale intelectului uman. Deși, la o privire expeditivă, par unul și același lucru, diferența este totuși una majoră, deoarece *procesele care stau în spatele IA sunt, cel puțin la stadiul actual, radical diferite de procesele gândirii umane*. Luând drept etalon inteligența umană, am putea spune că IA o „simulează” pe aceasta (în unele cazuri cu foarte mare succes), creând astfel impresia unei gândiri naturale, autentic umane. Probabil, cel mai edificator exemplu în acest sens îl constituie simulatoarele de șah. Este binecunoscut faptul că pentru IA, jocul de șah a constituit o adevărată *drosophila melanogaster*² încă din zorii dezvoltării acestui domeniu. Vom aborda, în prima parte a acestui articol, o scurtă trecere în revistă a capabilităților IA din această perspectivă a jocului de șah, întrucât, în plus față de familiaritatea majorității cititorilor cu jocul, exemplele din domeniu servesc foarte bine concluziei pe care dorim să o enunțăm.

La aproape un sfert de secol distanță de la faimoasa înfrângere a campionului mondial de la acea vreme, Gary Kasparov, de către computerul Deep Blue, în anul 1997, un *software* denumit Alpha Zero, care a fost auto-antrenat prin procedee specifice de *deep learning*, demonstrează un stil de joc foarte performant, însă total neobișnuit, pe care fondatorul și directorul executiv al Deep Mind Technologies și expert în jocul de șah, Demis Hassabis îl cataloghează drept „șah din altă dimensiune”³, Alpha Zero abordând o manieră de joc⁴ total contra-intuitivă pentru o minte umană. Iată deci, un exemplu foarte potrivit în sprijinul ideii că IA ajunge la rezultate similare unei minți umane (*câștigarea jocului de șah*), însă aplicând procedee diferite și, cel puțin deocamdată, neînțelese de mintea umană.

De altfel, plecând de la problematica definirii corecte a IA, care în continuare suscită dezbateri

aprinse în domeniu, am atins unul dintre cele mai controversate aspecte în ceea ce privește fezabilitatea încredințării către IA a unor sarcini rezolvate în mod uzual de către ființe umane, aceasta fiind așa-numita *opacitate a IA* sau lipsa de transparență a sistemului de luare a deciziilor, așa-numitul *AI black box*, care este unul dintre principalele motive pentru care implementarea IA vine cu un set larg de riscuri, în primul rând din punct de vedere legal.⁵ Din acest motiv, principiul *human-in-the-loop*⁶, care presupune interacțiunea între IA și factorul uman de decizie, constituie o soluție care ameliorează riscul generat de lipsa de transparență a algoritmilor, soluție care se reclamă a fi folosită îndeosebi în domenii cu grad de sensibilitate ridicat unde deciziile luate pot avea implicații majore.

Dacă riscurile unor decizii care conțin așa-numitele *machine biases*⁷ pot fi eliminate în mare măsură prin intervenția factorului uman, un alt risc de natură să ridice întrebări serioase în procesul de adoptare a unei tehnologii de tip IA se adresează tocmai comportamentului factorului uman, fiind de fapt acel risc care în literatura de specialitate este denumit *AI over-reliance*⁸ sau supra-încrederea în soluțiile oferite de IA, un risc care nu poate fi acoperit decât printr-o supraveghere și monitorizare persistentă a modului de lucru și de interacțiune între utilizator și IA. În mod inerent, interacțiunea și lucrul eficient cu instrumente de tip IA sunt influențate în mod pozitiv de o bună înțelegere a modului în care aceasta funcționează, care îi sunt capabilitățile și limitările de rigoare, dincolo de miturile consacrate care exagerează anumite abilități și proiectează o eventuală evoluție utopică a acestora tocmai dintr-o lipsă de înțelegere a domeniului, dar și a unui apetit pentru senzațional. Cea mai frecventă confuzie în relație cu acest subiect este asimilarea conceptelor de IA și *machine learning* ca fiind unul și același lucru. Așa cum explică Neil Wilkins⁹, în timp ce IA acoperă un spectru larg, ce cuprinde studierea și dezvoltarea programelor *software* capabile să execute sarcini care sunt considerate a fi apanajul minții umane, *machine learning* este doar un

subtip de IA (care la rândul său cuprinde subtipul *deep learning*). Așadar, după cum menționează autorul mai sus amintit, în cazul computerului Deep Blue, care l-a învins pe Kasparov în 1997, vorbim de un computer cu o capacitate de procesare net superioară creierului uman, pentru un singur tip de sarcină, care inevitabil, prin aplicarea forței brute de procesare, surclasează mintea umană, dar vorbim exclusiv de putere de procesare, vorbim de IA, dar nu de *machine learning*. În cazul computerului Alpha Zero, unde prin procedee de auto-învățare¹⁰ câștigă jocul de șah în fața tuturor celorlalte computere, aplicând strategii inedite chiar și pentru experții mondiali, vorbim de *machine learning*. Dacă în ceea ce privește Deep Blue avem un exemplu de IA care excelează la o anumită sarcină, surclasând mintea umană, în cazul Alpha Zero avem de-a face cu un IA care excelează în execuție chiar urmând o paradigmă proprie de înțelegere și de rezolvare a sarcinii, cu rezultate net superioare în confruntarea cu algoritmi antrenați în paradigma umană.

Prin urmare, am putea concluziona că mintea umană este inferioară IA? Tentația este să răspundem că, măcar în ceea ce privește jocul de șah, așa stau lucrurile. Deși pe formă avem dreptate, Alpha Zero fiind net superior în rezultate oricărui maestru de șah, pe fond lucrurile sunt diferite. Asta deoarece, prin comparație, Alpha Zero procesează aproximativ 60 de mii de mutări pe secundă, în timp ce creierul uman procesează maximum două la trei mutări, diferența de putere de procesare fiind imensă; luând în considerare faptul că pentru a ajunge la un nivel comparabil cu un jucător de șah obișnuit un computer are nevoie de o putere de procesare foarte mare, putem observa cu ușurință diferența dintre puterea computațională și cogniție, cu un avantaj cât se poate de clar pentru cea din urmă¹¹. Iată așadar de ce comparația dintre IA și inteligența umană nu își are locul, deoarece diferențele fac ca orice încercare de comparație să meargă în derizoriu. Dar cele două exemple diferite de IA, Deep Blue și Alpha Zero, ne oferă două coordonate importante cu privire la modul în care IA poate augmenta cogniția umană.

ECHIPA OM-IA, O ENTITATE CU PERFORMANȚE DE NEEGALAT

Beneficiind de capacitatea de a procesa cantități uriașe de informații într-un timp foarte scurt, IA poate excela în a îndeplini sarcini reduse în complexitate, cu o rată de precizie și celeritate incomparabilă cu cea obținută de mintea umană, exonerând astfel factorul uman de nevoia de a investi timp și energie în astfel de tipuri de activități. În același timp, beneficiind de capabilitatea de auto-învățare, în mod deosebit prin tehnici de *deep learning*, IA poate analiza volume mari de informații și oferi inputuri în formă descriptivă, predictivă sau chiar prescriptivă, cu privire la datele analizate ca rezultate ale unor procese de analiză total diferite de cele cu care operează mintea umană.

Prin urmare, *cogniția umană prin unicitatea ei, augmentată și asistată de puterea de procesare și analiză superioare în grad exponențial, pare a fi soluția maximală în termeni de eficiență în îndeplinirea oricărei sarcini*, IA-ul acționând ca un multiplicator de forță. De altfel, așa cum am menționat la începutul acestui articol, aplicațiile IA în domeniul jocului de șah oferă cea mai bună exemplificare a enunțului anterior. La momentul actual, în lumea șahului există termenul numit *chess centaurs*¹², în traducere liberă însemnând „centauri ai șahului”, cu referire la punerea în comun a capacității mentale umane și a puterii algoritmilor într-o singură entitate care poate concura la competiții de gen, denumite *freestyle chess*. Statistic, așa-numiții „centauri” sunt mult mai prolifici decât jucătorii umani neasistați de computer sau decât *software*-urile de șah care operează fără input uman. Echipa IA-om pare să fie varianta optimă.

ABORDĂRI PRIVIND INTEGRAREA IA ÎN DOMENIUL MILITAR

Dar dacă în domeniul jocului de șah, competițiile tradiționale între maeștrii de șah umani servesc în continuare drept etalon în domeniu, iar jucătorii „augmentați” prin IA constituie o altă categorie, cu propria competiție,

nu același lucru se poate aplica atunci când părăsim terenul competițiilor sportive și vorbim de competitivitatea dintre actori economici globali sau actori statali. În acest caz, nu există categorii de concurs, ci există doar o singură cursă, cea a adaptării la noile realități și a adoptării noilor tehnologii, avantajul, așa-numitul *competitive edge*, fiind întotdeauna de partea celor care constituie segmentul de *early adopters*¹³.

În acest context, nu este o surpriză că IA nu a rămas doar o disciplină de studiu în universități și laboratoare de profil, ci marile companii și principalii actori geopolitici investesc masiv, formulându-și strategii și obiective de a deveni lideri în domeniu. Centrul Întrunit pentru IA/ Joint AI Centre (JAIC), din cadrul Departamentului Apărării al SUA, a fost fondat în anul 2018 cu scopul de a capitaliza potențialul transformativ al tehnologiilor IA în beneficiul securității naționale¹⁴. Potrivit unui studiu efectuat de RAND Corporation¹⁵, deși utilizarea IA în mediul militar prezintă numeroase riscuri și dileme etice, la nivelul Națiunilor Unite existând chiar discuții cu privire la posibilitatea restricționării utilizării tehnologiilor IA în aplicații militare (în mod deosebit în ceea ce privește sistemele de armament autonome), Statele Unite ale Americii nu reprezintă singurul actor major de pe scena geopolitică care dedică eforturi susținute în dezvoltarea acestor tehnologii cu aplicabilitate militară, competiția din partea Rusiei sau a Chinei fiind notabilă, potrivit concluziilor din studiul mai sus amintit. De altfel, China și-a făcut cunoscută public, încă din anul 2017, intenția de a deveni un jucător major în industria inovării IA la orizontul de timp 2030, ajungând în anul 2020 să se claseze pe locul I pe mapamond ca statul cu cele mai multe articole și studii din domeniul IA¹⁶.

O poziționare privind prezumptiva adoptare a tehnologiilor IA în domeniul militar a avut loc de curând și la nivelul Alianței Nord-Atlantice. La finele anului 2021, în cadrul NATO a fost elaborată și aprobată, la nivelul miniștrilor apărării ai statelor membre, *Strategia NATO cu privire la Inteligența Artificială*. Important de subliniat aici

este că, având în vedere profilul organizațional, viziunea și principiile de funcționare ale Alianței, în această strategie sunt stipulate foarte clar un set de principii privind utilizarea responsabilă a IA, subsecvent adoptării acestor tehnologii la nivelul NATO. Conform strategiei mai sus amintite, aliații stabilesc să urmărească, pentru acele tehnologii care vor fi adoptate la nivelul NATO, respectarea unui set de principii¹⁷ de referință, care să asigure că acele aplicații ale IA dezvoltate și implementate la nivelul NATO se vor caracteriza, în mod deosebit, prin legalitate, explicabilitate, transparență, guvernabilitate și mecanisme de eliminare a *bias*-urilor.

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN SPRIJINUL INTELLIGENCE. PERSPECTIVE PRIVIND HUMINT ȘI EVOLUȚIA TEHNOLOGIILOR IA

Dacă în domeniul militar, în genere, putem vorbi de o multitudine de posibilități de aplicabilitate a tehnologiilor IA, cu cât aria se restrânge la un subdomeniu sau la o capabilitate anume, cu atât se restrânge și panoplia tehnologiilor care sunt pretabile a fi adoptate. În ceea ce privește domeniul *intelligence*, datorită faptului că fundamentul acestui domeniu îl reprezintă operarea cu volume foarte mari de date, care pot fi accesate, selectate și ordonate în vederea exploatării, IA își găsește un teren generos de aplicabilitate, în principal în disciplinele de culegere de informații tehnice sau cu valențe tehnice¹⁸, precum OSINT, SIGINT, IMINT, dar și în operații de *intelligence* cum ar fi războiul electronic sau *cyber security*. Așa cum subliniază Mircea Mocanu în articolul „Inteligența artificială în *intelligence* și nu numai”, în domeniul informațiilor de securitate, fie externe, fie interne, noul concept este cel de „*intelligence augmentat*”, care include beneficiile IA și este menit să îmbunătățească și să prelungească posibilitățile intelectului uman, nu să le înlocuiască. Noile sisteme cognitive vor integra și vor plasa în parteneriat oamenii și mașinile, cu asigurarea unei profunzimi în înțelegerea mediului de securitate¹⁹. Iată așadar, conceptul de echipă om-IA, ca un binom super performant, pare să

fie la ora actuală, conform opiniilor experților, soluția cea mai potrivită, cel puțin în domeniul *intelligence*. Probabil, cel mai edificator exemplu în acest sens îl reprezintă domeniul analizei de informații de tip *fusion analysis*, a informațiilor provenite din mai multe tipuri de senzori. La acest moment, având în vedere fluxul imens de date și informații care pot parveni unui analist într-o situație dată, procesarea și analiza primară a acestora depășește cu mult posibilitățile creierului uman, la acest aspect adăugându-se și *bias*-urile inerente cu care acesta se confruntă în mod natural și inevitabil. Folosirea IA pentru a procesa aceste date ar oferi mult mai mult timp analistului pentru a sintetiza cunoașterea dobândită și pentru a accede la un grad de înțelegere superioară a mediului operațional. În timp ce IA poate procesa și analiza într-un mod nediscriminatoriu și într-un timp foarte scurt informațiile, analistul conferă sens tiparelor identificate de IA și evaluează impactul acestora asupra operațiilor²⁰.

Deși, dintre toate disciplinele de culegere de informații, HUMINT este cea mai puțin tehnică, iar la prima vedere IA ar avea mai puține puncte în care ar putea oferi sprijin, comparativ cu celelalte discipline, la o privire mai atentă putem observa că și în cazul HUMINT echipa om-mașină conturează un profil ce deține premisele unor performanțe cu mult îmbunătățite. În mod evident, fiind o disciplină care prin definiție stipulează că interacțiunea dintre oameni este centrul de greutate, factorul uman, ca element hotărâtor în gradul de succes al activității în sine, este de neînlocuit și, la această dată, nu există premisele ca acest lucru să se schimbe, cel puțin nu în viitorul apropiat.

Însă, așa cum am arătat pe parcursul acestui articol, factorul uman poate fi augmentat de IA în aproape toate acțiunile pe care le întreprinde. Mai concret, în urma desfășurării activităților HUMINT de orice tip, din cadrul spectrului de misiuni specifice, rezultă date (fie direct obținute prin mijloace tehnice sau prin mijloace non-tehnice) care pot fi ulterior etichetate și translatate într-un limbaj cu care IA poate opera. Având în vedere abundența datelor (datorită creșterii mijloacelor și mediilor din care acestea

pot fi culese), fie că acestea se referă la mediul operațional în care operatorii își desfășoară activitatea, fie că se referă la cele legate de sursele umane, la informațiile culese, la contextul în care s-au obținut informațiile respective sau la informații conexe care se corelează cu acestea, și ținând cont de timpul și capacitatea limitată de procesare a operatorului, IA poate suplina carențele analizând volumele imense de date, cu scopul de a identifica tipare, puncte tari, puncte slabe, vulnerabilități, oportunități, incongruențe și anomalii, pe care altfel operatorul nu le-ar fi putut identifica și care, în acest mod, îi sunt supuse atenției, acesta putând ulterior să le evalueze prin prisma experienței și abilităților specific umane.

Întrebarea legitimă în acest caz este cât de matură este tehnologia IA la ora actuală și dacă nivelul de maturitate permite rezultate notabile în activitățile la care am făcut referire. În absența unor produse tehnologice care să fi fost dezvoltate în mod dedicat pentru sprijinul activității HUMINT și care să aibă funcționale acele capacități pe care le-am menționat, răspunsul la întrebare vine firesc, aruncând o privire înspre acele tehnologii IA cu aplicabilitate similară, dezvoltate de marile companii din sectorul privat. Acestea există și, deși gradul de similaritate nu le fac pretabile pentru o adopție directă și imediată (stadiul actual de maturitate nu ar conduce la rezultate care să revoluționeze domeniul HUMINT peste noapte), important este de reținut că fundamentul există, iar progresul tehnologic își urmează cursul ascendent și ritmul alert, acest lucru făcând ca pe viitor tehnologiile IA să devină din ce în ce mai „la îndemână” pentru HUMINT.

Ca proiecție în acest sens, un articol²¹ publicat în revista *Defense Resources Management in the 21st Century*, a Departamentului Regional de Studii pentru managementul resurselor de apărare, tratează pe baza unui scenariu ficțional, situat într-un orizont de timp de 20 de ani (deci, pe termen mediu spre termen lung), evoluția IA în sectorul comercial și integrarea de către HUMINT a unor capacități similare, având ca punct de plecare atât tehnologiile deja existente, cât și trendurile din domeniu. Astfel, articolul prefigurează un stadiu în care IA devine un

asistent de cursă lungă al operatorului HUMINT, augmentând capabilitățile acestuia pe tot parcursul activităților desfășurate. De altfel, în ceea ce privește adoptarea de către zona militară a tehnologiilor dezvoltate în scop comercial sau cu aplicabilitate duală civilă și militară, se poate observa, conform opiniilor vehiculate în literatura de specialitate, cel puțin în cazul statelor membre NATO, o schimbare de sens opus a importului de inovație. Astfel, dacă în trecut, revoluțiile tehnologice treceau de pe câmpul de luptă în sectorul privat, iar avantajele tehnologice militare deveneau mai devreme sau mai târziu avantaje ale vieții cotidiene, astăzi trendul pare a se fi inversat²², cel puțin în domeniile ce țin de infrastructura digitală, bugetele de investiție în cercetare ale marilor companii căpătând proporții greu de echivalat.

Revenind, însă, la nivelul de maturitate al IA din prezent și prefigurând evoluția pe termen scurt și mediu, soluțiile cele mai fezabile privind integrarea IA în activitatea HUMINT se înscriu în sfera educației și instruirii, unde pot asista și augmenta procesul de învățare, un proces de asistare cu riscuri inițiale reduse, ușor de controlat și supervizat și din a cărui perfecționare ulterioară se pot desprinde ramificații care să se maturizeze apoi independent în soluții de sprijin real pe timpul desfășurării activităților HUMINT.

CONCLUZII

Marile salturi tehnologice, de-a lungul istoriei, au suscitât întotdeauna dezbateri și poziționări la poluri opuse, unele debordând de un entuziasm mult peste nivelul pe care realitatea l-ar fi justificat, altele exagerând temeri și pericole inexistente, ca efecte ale adoptării noilor tehnologii. Întotdeauna avansul tehnologic a continuat, iar adoptarea noilor descoperiri s-a întâmplat firesc, pe măsură ce acestea și-au dovedit aplicabilitatea și fiabilitatea. Cu toate acestea, putem spune, fără teama de a greși, că ritmul actual de dezvoltare tehnologică nu mai oferă același tip de confort ca acum cincizeci de ani, de pildă, schimbările petrecându-se mult mai rapid, iar de agilitatea unei organizații și capacitatea de a se plia pe noile realități va depinde foarte mult gradul de relevanță pe care îl va deține în viitor. Succesul procesului de adaptare a disciplinei HUMINT la noile realități generate de progresul tehnologic va fi determinat, în mare măsură, de atitudinea *leadership*-ului cu privire la oportunitățile create, dar mai ales cu privire la cele care se prefigurează, deoarece adoptarea tehnologiilor este cu atât mai facilă cu cât aceasta este prevăzută din timp, iar pașii inițiali sunt deja făcuți. Tehnologia se îndreaptă cu pași repezi spre niveluri de dezvoltare care vor facilita integrarea cu succes și augmentarea capabilității HUMINT.

BIBLIOGRAFIE

1. HAVRÁNEK Jan and Daniel P. Bagge, *Technology Adoption: Are we too late to the party?*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/technology-adoption-are-we-too-late-party>.
2. MARLIN M. Elizabeth, *Using Artificial Intelligence to Minimize Information Overload and Cognitive Biases in Military Intelligence*, School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, 2018, <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1071764.pdf>.
3. MUNTEANU Lucian, „Artificial Intelligence – HUMINT’s smart friend in 2040”, *Journal of Defense Resources Management in the 21st Century*, 15/2020.
4. MOCANU Mircea, *Inteligența artificială în inteligență și nu numai*, consultat online la <https://monitorulapararii.ro/inteligena-artificiala-in-intelligence-si-nu-numai-1-28414>.
5. ZAHARIA Iulian, „Artificial Intelligence“, *Infosfera*, anul XIII, nr.1/2021.
6. WILKINS Neil, *Artificial Intelligence*, Bravex Publication, 2019, 112 p.
7. <https://www.ai.mil/about.html>.
8. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3139-1.html.
9. <https://mindmatters.ai/2022/02/is-alphazero-actually-superior-to-the-human-mind/>.

10. https://www.huffpost.com/entry/centaur-chess-shows-power_b_6383606.
11. <https://www.technologyreview.com/2017/12/08/147199/alpha-zeros-alien-chess-shows-the-power-and-the-peculiarity-of-ai/>.
12. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA\(2021\)696206_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA(2021)696206_EN.pdf).
13. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/10/25/an-artificial-intelligence-strategy-for-nato/index.html>.
14. <https://mindmatters.ai/2022/02/is-alphazero-actually-superior-to-the-human-mind/>.
15. https://www.huffpost.com/entry/centaur-chess-shows-power_b_6383606.
16. <https://www.techtarget.com/searchcio/tip/AI-transparency-What-is-it-and-why-do-we-need-it>.
17. <https://hai.stanford.edu/news/humans-loop-design-interactive-ai-systems>.
18. <https://www.techopedia.com/definition/33036/machine-bias>.
19. <https://www.technologyreview.com/2017/12/08/147199/alpha-zeros-alien-chess-shows-the-power-and-the-peculiarity-of-ai/>.
20. <https://www.britannica.com/dictionary/artificial-intelligence>.

¹ <https://www.britannica.com/dictionary/artificial-intelligence>.

² Insecta cunoscută și sub numele de „musculița de oțet” al cărei studiu a ajutat considerabil cercetarea în domeniul geneticii, rămânând în limbajul de specialitate drept exemplu de unitate/entitate de testare-descoperire care ajută substanțial cercetarea într-un anumit domeniu.

³ <https://www.technologyreview.com/2017/12/08/147199/alpha-zeros-alien-chess-shows-the-power-and-the-peculiarity-of-ai/>.

⁴ Exemplul oferit în articolul citat se referă la faptul că Alpha Zero oferă spre sacrificiu foarte multe piese cu o valoare foarte mare pentru o singură poziție pe tabla de joc, care în final se dovedește crucială în economia jocului, un procedeu pe care un jucător uman nu l-ar aplica.

⁵ <https://www.techtarget.com/searchcio/tip/AI-transparency-What-is-it-and-why-do-we-need-it>.

⁶ <https://hai.stanford.edu/news/humans-loop-design-interactive-ai-systems>.

⁷ <https://www.techopedia.com/definition/33036/machine-bias>.

⁸ <https://www.microsoft.com/en-us/research/uploads/prod/2022/06/Aether-Overreliance-on-AI-Review-Final-6.21.22.pdf>.

⁹ Wilkins Neil, *Artificial Intelligence*, Bravex Publication, 2019, p.32.

¹⁰ Prin simularea unui număr foarte mare de jocuri cu sine-însuși, computerul învață noi mutări și strategii de a câștiga jocul.

¹¹ <https://mindmatters.ai/2022/02/is-alphazero-actually-superior-to-the-human-mind/>.

¹² https://www.huffpost.com/entry/centaur-chess-shows-power_b_6383606.

¹³ Expresie ce desemnează actorii/entitățile care adoptă de timpuriu tehnologiile noi de pe piață.

¹⁴ <https://www.ai.mil/about.html>.

¹⁵ https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3139-1.html.

¹⁶ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA\(2021\)696206_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/696206/EPRS_ATA(2021)696206_EN.pdf).

¹⁷ <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/10/25/an-artificial-intelligence-strategy-for-nato/index.html>.

¹⁸ Iulian Zaharia, „Artificial Intelligence. Aplicații IA în domeniul de intelligence”, *Infosfera*, anul XIII, nr.1/2021.

¹⁹ Mircea Mocanu, *Inteligența artificială în intelligence și nu numai*, consultat online la <https://monitorulapararii.ro/inteligenta-artificiala-in-intelligence-si-nu-numai-1-28414>.

²⁰ Elizabeth M. Marlin, *Using Artificial Intelligence to Minimize Information Overload and Cognitive Biases in Military Intelligence*, School of Advanced Military Studies, US Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, 2018.

²¹ Lucian Munteanu, „Artificial Intelligence – HUMINT’s smart friend in 2040”, *Journal of Defense Resources Management in the 21st Century*, 15/2020, p.204-212.

²² Jan Havránek and Daniel P. Bagge, *Technology Adoption: Are we too late to the party?*, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/technology-adoption-are-we-too-late-party>.

IMPLICAȚII ALE INDUSTRIEI 4.0 ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII NAȚIONALE

Rareș-Bogdan TĂBLEȚ*

Motto: „The advance of technology is based on making it fit in so that you don't really even notice it, so it's part of everyday life.”

Bill GATES, co-fondator Microsoft

Abstract

In recent years, the fourth industrial revolution has led to an exponential development of digital technologies, which is constantly producing changes in all areas of activity, including national security. Industry 4.0 will bring the boundaries between the real and the virtual closer, so that the conflicts of the 21st century will migrate more and more in the digital environment. Considering that the defense industry is no longer the main goal of technological developments, the military domain will have to adapt to the innovations of the civilian environment.

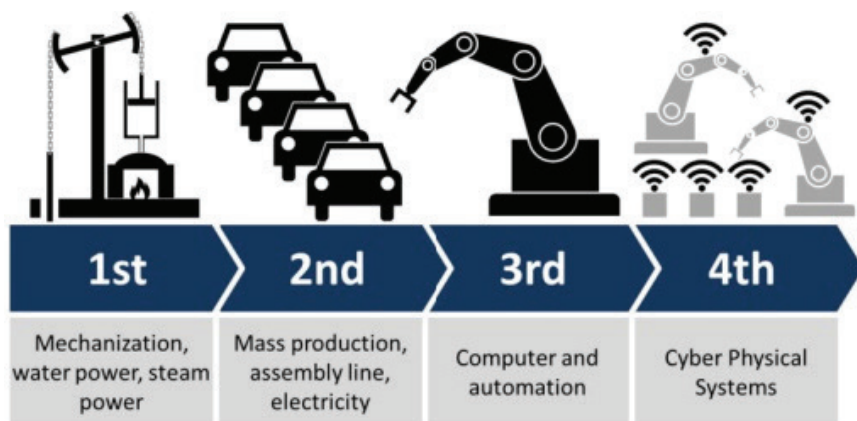
Keywords: Industry 4.0; industrial revolution; digital technology; intelligence; military ecosystem.

SCURT ISTORIC AL CONCEPTULUI DE „REVOLUȚIE INDUSTRIALĂ”

Prima revoluție industrială a fost marcată de o tranziție de la metodele de producție manuală la mașini, prin utilizarea aburului și a apei. Implementarea noilor tehnologii a durat mult –

în perioada 1760-1830¹. Efectele sale au avut consecințe asupra fabricării textilelor, precum și industriei fierului, agriculturii și mineritului, cu rezultate care au condus la formarea unei clase de mijloc din ce în ce mai puternice.

A doua revoluție industrială, cunoscută și sub numele de „Revoluția Tehnologică”, este perioada cuprinsă între finalul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX². În acest interval, instalațiile de rețele feroviare și telegrafice extinse au permis o mobilitate mult mai ridicată a populației, precum și transferul mai rapid de date și electricitate. În același timp, electrificarea a permis fabricilor să dezvolte linii moderne de producție. A reprezentat o perioadă de mare creștere economică,

Fig. 1: Revoluțiile industriale

(sursa: [stiintatehnica.com/patra-revolutie-industriala-8-
previziuni-despre-schimbarea-lumii](http://stiintatehnica.com/patra-revolutie-industriala-8-previziuni-despre-schimbarea-lumii))

* Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

cu o creștere a productivității, care a provocat, deopotrivă, o creștere a șomajului.

A treia revoluție industrială, cunoscută și sub numele de „Revoluția Digitală”, a avut loc la sfârșitul secolului al XX-lea, după sfârșitul celor două războaie mondiale³. Criza financiară globală din 1929, precum și consecințele sale au afectat multe țări industrializate. Producția sistemului Z1⁴, un computer mecanic acționat electric, cu posibilități limitate de programare care folosea numerele binare în virgulă mobilă și logica booleană, a marcat începutul unor dezvoltări digitale mai avansate. Următoarea dezvoltare semnificativă în tehnologiile de comunicații a fost *supercomputerul*, noțiune ce a apărut pentru prima dată în anii ‘60, când un inginer pe nume Seymour Cray a creat (*pentru acel timp*) cel mai rapid computer din lume⁵.

A PATRA REVOLUȚIE INDUSTRIALĂ – INDUSTRIA 4.0

Noțiunea „A patra revoluție industrială” a fost expusă în spațiul public, pentru prima dată, de Klaus Schwab, fondator și președinte executiv al Forumului Economic Mondial, într-un material⁶ din anul 2015, publicat pe portalul revistei Foreign Affairs.

„Administrarea celei de-a patra revoluții industriale” a fost principala temă din 2016 a reuniunii anuale a Forumului Economic Mondial, desfășurată în localitatea Davos (Confederația Elvețiană). Ulterior, la 10.10.2016, Forumul a anunțat deschiderea, în San Francisco (*SUA*), a Centrului pentru a patra revoluție industrială, având ca principală misiune accelerarea implementării tehnologiei și a științei „pentru un impact pozitiv asupra indivizilor și societății, minimizând în același timp riscurile negative ale acestora”⁷. A patra revoluție industrială a fost, de asemenea, subiectul și titlul unei cărți⁸ lansate, în anul 2017, de Klaus Schwab.

Autorul include, în această a patra eră, tehnologii care combină *hardware*, *software*, biologie și subliniază progresele în comunicare și conectivitate. Este de așteptat ca această eră să fie marcată de progrese în tehnologiile emergente, în

domenii precum robotica, inteligența artificială, nanotehnologia, calculul cuantic, biotehnologia, Internetul Lucrurilor (IoT), consensul descentralizat, tehnologiile wireless de a cincea generație, imprimarea 3D și vehiculele autonome.

Fig. 2: Componente ale Industriei 4.0

(sursa: www.technosam.ro/industria-4-0)

Lucrările de specialitate au fundamentat/elaborat patru principii de proiectare, identificate ca fiind integrate în *Industria 4.0*⁹:

- *interconectarea* – capacitatea mașinilor, dispozitivelor, senzorilor și a oamenilor de a se conecta și de a comunica reciproc cu ajutorul conexiunii la Internet;

- *transparența informațiilor* – oferă utilizatorilor informații complete pentru a emite decizii oportune; interconectivitatea permite operatorilor să colecteze cantități imense de date și informații din toate punctele procesului de fabricație, să identifice domeniile cheie care pot beneficia de îmbunătățiri pentru a spori funcționalitatea;

- *asistența tehnică* – facilitatea tehnologică a sistemelor de asistare a oamenilor în luarea deciziilor și rezolvarea problemelor și capacitatea de a ajuta oamenii cu sarcini dificile sau nesigure;

- *decizii descentralizate* – capacitatea sistemelor cibernetice de a lua decizii pe cont propriu și de a-și îndeplini sarcinile cât mai autonom posibil; doar în cazul excepțiilor, interferenței sau obiectivelor conflictuale, sarcinile sunt delegate la un nivel superior.

Exemple de tehnologii digitale care contribuie la funcționalitatea Industriei 4.0: dispozitive mobile, platforme *IoT*, tehnologii de localizare, interfețe avansate om-mașină, imprimare 3D/4D, senzori inteligenți, realitate augmentată ș.a. *Industria 4.0* integrează procesele pe verticală, în întreaga organizație, inclusiv procesele de dezvoltare a produselor, producție, structurare și service; orizontal, incluzând operațiuni interne de la furnizori la clienți, precum și toți partenerii cheie ai lanțului valoric. De asemenea, *Industria 4.0* integrează noi metode de colectare și analiză a datelor, ajutând companiile să genereze date despre utilizarea produselor.

IMPLICAȚII ALE INDUSTRIEI 4.0 ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII

Utilizarea tehnologiilor dezvoltate în cadrul *Industriei 4.0* a cunoscut un avans exponențial în ultimii ani, acestea fiind folosite pe scară largă la nivel mondial. Unul dintre domeniile în care *Industria 4.0* și-a făcut intens simțită prezența este cel militar, noile sisteme utilizate de forțele armate ținând prima pagină a publicațiilor de specialitate¹⁰. Cele mai recente tehnologii sunt utilizate în dezvoltarea sistemelor moderne de armament, fiind astfel puse în practică ultimele descoperiri ale oamenilor de știință: tehnologia laser, sistemele hardware și software, undele electromagnetice, fisiunea și divizarea izotopilor radioactivi etc.

Industria 4.0 poate fi tratată, însă, ca o *sabie cu două tăișuri*: pe de o parte, progresele tehnologice oferă perspective pozitive care permit o securitate mai puternică, o interoperabilitate crescută între sisteme, o reducere a cheltuielilor, o mai bună eficacitate și rapiditate. Aceste capabilități vor fi utile atât sectorului civil, cât și celui militar și vor permite o mai bună pregătire în situații extreme, cu sau fără angajarea forțelor armate; pe de altă parte, progresele tehnologice aduc și o gamă foarte largă de vulnerabilități, cum ar fi posibile perturbări, manipulări și erori umane.

În cadrul unei analize referitoare la implicațiile noilor descoperiri tehnologice la nivelul

industriei de armament, Sharadhi Babu, director executiv al companiei Axiscades Technologies Ltd.¹¹, afirma că „Industria 4.0 este o combinație de tehnologii de ultimă oră, cum ar fi digitizarea, Big Data¹², analizele datelor, IoT, imprimarea 3D, automatizarea, simularea și realitatea augmentată”¹³.

În același timp, *Industria 4.0* joacă un rol important în procesul de producție a sistemelor utilizate în domeniul militar. Industria de apărare va beneficia, astfel, de utilizarea tehnologiilor emergente în fabricarea sistemelor autonome, în robotică, precum și în elaborarea de soluții pentru medii terestre, maritime, aeriene, spațiale și cibernetice. Astfel, în ultimii ani, o serie de noi tehnologii au redefinit industria de apărare. Dintre acestea, evidențiem:

- *imprimarea 3D și 4D* – tehnologie ce permite producția descentralizată, influențând, în același timp, în mod pozitiv producția; principalele atuuri sunt utilizarea unor prototipuri și capacitatea de a produce în masă componentele dorite; dezvoltarea acestui segment are influențe pozitive în ceea ce privește costul materiei prime, îmbunătățiri ale designului, timp redus de fabricație, precum și creșterea competitivității;

- *realitatea augmentată* – tehnologie ce permite perceperea informațiilor în câmpul vizual al militarului aflat la locul desfășurării acțiunii, reducând astfel nevoia de antrenament și suport; principalele beneficii ale realității augmentate sunt posibilitatea ca specialiștii să ofere asistență de la distanță, afișarea și analiza informației relevante în timp real;

Fig. 3: Realitatea augmentată
(sursa: www.industr.com/en/industry-and-defence-manufacturing-2477298)

- *analiza Big Data* – sprijină procesul de evaluare a datelor din mai multe surse și permite luarea deciziilor într-un mod eficient, în timp real; datele rezultate pot fi aplicate ulterior pentru analize descriptive, predictive, precum și monitorizare în timp real;

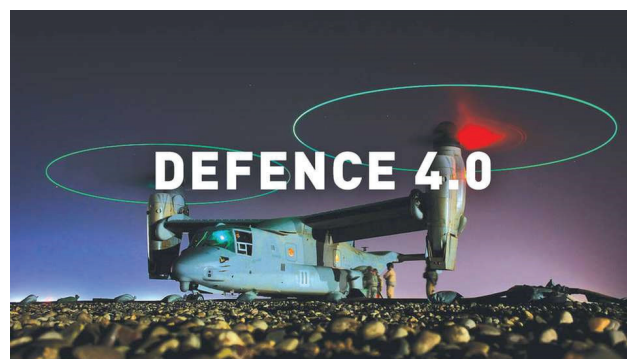
- *modelarea și simularea acțiunilor militare* – prin cele trei modalități posibile: în timp real, virtual și constructiv; simulările pot varia de la testare la o reprezentare complet generată de computer a modului în care un sistem este probabil să reacționeze la diferite inputuri;

- *sistemele computerizate de gestionare a mentenanței (CMMS¹⁴)* – pun la dispoziția instituțiilor din domeniul militar un proces automat pentru programarea inspecțiilor și a activităților de întreținere planificate; aceste sisteme contribuie la o durată de viață mai lungă a activelor și ajută la reducerea cheltuielilor operaționale; CMMS pot fi utilizate pentru întreținerea echipamentelor radar, hardware-ului aerospațial și sistemelor de sprijin la sol.

O serie de tehnologii amintite anterior au deja aplicații pentru forțele armate, iar, în cazul altora, acestea urmează a fi dezvoltate. Combinarea acestor tehnologii poate deschide noi orizonturi și poate genera aplicații necunoscute în prezent. Klaus Schwab menționează, de pildă, posibilități de a acționa direct asupra sistemului nervos al combatanților¹⁵. Amintim o serie de aplicații: roboți de luptă, drone;¹⁶ vehicule autonome; arme autonome; arme în spațiu; exoschelete și alte echipamente de îmbunătățire a performanțelor combatanților; muniții inteligente; substanțe care îmbunătățesc eficiența combatanților; arme cibernetice; arme biologice și biochimice.

Potrivit col. Marc-André Rytter¹⁷, șeful Departamentului de Construcții Militare din cadrul Statului Major al Armatei Confederației Elvețiene, în contextul celei de-a patra revoluții industriale devine extrem de importantă urmărirea evoluției acestor tehnologii și a aplicațiilor potențiale, pentru a deduce care din ele pot fi folosite de către un adversar și care ar trebui introduse în dotarea armatei sau, cel puțin, ar trebui luate în considerare.

Tehnologiile disponibile în ultimii ani au făcut posibil ca industria militară să realizeze produse dotate cu inteligență artificială, cu conectivitate ridicată, asigurând în același timp o interoperabilitate crescută în cadrul alianțelor internaționale (ex.: NATO). În literatura de specialitate¹⁸ a fost prezentat termenul “*Defence 4.0*” – ecosistem militar format din totalitatea produselor realizate cu ajutorul *Industry 4.0*. Potrivit Deloitte Insights¹⁹, noțiunea înglobează aplicațiile *Industriei 4.0* din domeniul Apărării, cu scopul dezvoltării unor produse eficiente din punct de vedere al raportului cost/calitate sau actualizării tehnologice a produselor existente.

Fig. 4: Defence 4.0

(sursa: www.industr.com/en/industry-and-defence-manufacturing-2477298)

Dezvoltările tehnologice din ultimul deceniu au permis ca spațiul informațional să devină locul în care se poartă o mare parte din conflictele actuale. Dezinformarea și manipularea derulate de actorii statali și non-statali în mediul online au făcut ca importanța analizei surselor deschise să crească exponențial. Aceste activități necesită, însă, componente hardware și software actualizate continuu la realitatea înconjurătoare.

În același timp, superioritatea în domeniul intelligence trebuie să asigure o serie de avantaje pe teren, cum ar fi capacitatea de a surprinde adversarul, disponibilitatea și gradul de adecvare a mijloacelor, viteza de acțiune sau flexibilitatea de reacție. Capacitatea de a lua decizia mai bună și mai rapidă decât celălalt beligerant, rămânând în același timp protejați de informațiile false și de manipulările de sisteme – este așadar crucială în acest domeniu.

CONCLUZII

Cea de-a patra revoluție industrială reprezintă o veritabilă revoluție digitală, caracterizată printr-o serie de noi tehnologii care apropie radical granițele dintre lumea fizică, cea digitală și cea biologică. Ritmul rapid al digitalizării se va traduce prin modificări majore asupra fiecărui sector al industriei, iar întinderea și profunzimea acestor schimbări prognozează transformarea integrală a sistemelor de producție și a managementului.

Evoluțiile actuale vor necesita o adaptare a sistemelor militare, pentru ca acestea să poată face față strategiei adversarului. Ținând cont de faptul că sectorul apărării nu mai reprezintă principalul scop al evoluțiilor tehnologice, acesta va trebui să se adapteze inovațiilor lumii civile. Din punct de vedere militar, evoluția tehnologiilor va permite o

utilizare sporită atât din punct de vedere calitativ, cât și cantitativ, a unor noi dimensiuni (spațiul virtual, de exemplu). Pe de altă parte, analiza unei cantități mai mari de informații într-un termen mai scurt va crea un avantaj, permițând ajustarea în permanență a deciziilor tactice. Vor exista însă și consecințe negative, întrucât combatanții vor avea mai multe posibilități de a influența și perturba comanda militară a oponentului pe toate planurile.

Este evident faptul că *Industria 4.0* va avea un impact major asupra naturii conflictelor, generând o transformare rapidă a câmpului de luptă convențional. Estimările referitoare la tipologia și dinamica noilor tehnologii asupra modului în care actorii statali își vor desfășura operațiile militare sunt aproape imposibil de realizat în prezent și, în acest context, structurile de intelligence trebuie să fie permanent la curent cu noutățile din acest domeniu.

BIBLIOGRAFIE

1. CARSTENS H. David, "The argument for a NATO unmanned aerial systems (UAS) Center of Excellence (COE) in Romania", *Infosfera*, anul XIII, nr. 3/2021, p. 3-16.
2. RYTER Marc-André, "La quatrième révolution industrielle et son impact sur les forces armées", *Military Power Revue of the Swiss Armed Forces*, nr. 1/2017, p. 50-62, www.vtg.ch.
3. SCHWAB Klaus, "The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond", în *Foreign Affairs*, decembrie 2015, www.foreignaffairs.com.
4. SCHWAB Klaus, "The Fourth Industrial Revolution", Penguin Books, 2017.
5. SFETCU Nicolae, *A patra revoluție industrială, Industria 4.0*, decembrie 2020, www.telework.ro.
6. Encyclopædia Britannica, www.britannica.com.

¹ Potrivit definiției oferite de *Encyclopædia Britannica*, online la www.britannica.com/event/Industrial-Revolution/The-first-Industrial-Revolution, accesat la data de 18.01.2022.

² Potrivit definiției oferite de *Encyclopædia Britannica*, online la www.britannica.com/topic/Second-Industrial-Revolution, accesat la data de 18.01.2022.

³ „The third industrial revolution”, *The Economist*, 21.04.2012, disponibil online la www.economist.com/leaders/2012/04/21/the-third-industrial-revolution, accesat la data de 17.01.2022.

⁴ Inventat de Konrad Zuse în anul 1936.

⁵ www.greelane.com/ro/umanistic%20istorie-%2099i-cultur%203/history-of-supercomputers-4121126, accesat la 19.01.2022.

⁶ „The Fourth Industrial Revolution. What It Means and How to Respond”; disponibil online la adresa www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution, accesat la data de 20.01.2022.

⁷ Potrivit www.weforum.org/press/2017/03/world-economic-forum-san-francisco-center-opens-aims-to-spread-tech-benefits, accesat la data de 16.01.2022.

⁸ Klaus Schwab, *The Fourth Industrial Revolution*, Penguin Group, 2017.

⁹ Nicolae Sfetcu, „A patra revoluție industrială, Industria 4.0”, disponibil online la adresa www.telework.ro/ro/a-patra-revolutie-industriala-industria-4-0, accesat la data de 19.01.2022.

- ¹⁰ Application_of_Industry_4.0_in_military_production_in_Bulgaria, disponibil la adresa www.researchgate.net/publication/341235238; accesat la data de 20.01.2022.
- ¹¹ Entitate specializată în furnizarea de tehnologii moderne în diferite domenii, printre care și cel militar. Sediul companiei este în Bangalore (India), cu sedii în SUA, Germania, Franța, Marea Britanie, Danemarca și R.P.Chineză.
- ¹² Potrivit Wikipedia, termenul *Big Data* se referă la extragerea, manipularea și analiza unor seturi de date de dimensiuni foarte mari, ce pot fi procesate doar cu ajutorul unor sisteme software și hardware dedicate.
- ¹³ www.industr.com/en/industry-and-defence-manufacturing-2477298, accesat la data de 17.01.2022.
- ¹⁴ Abrevierea termenului "Computerized Maintenance Management System".
- ¹⁵ Klaus Schwab, "The Fourth Industrial Revolution", Penguin Books, 2017.
- ¹⁶ Potrivit col. (r) David H. Carstens (US Army), „operațiile militare din ultimul deceniu au evidențiat importanța sistemelor aeriene fără pilot ca multiplicator de luptă și componentă esențială a securității naționale”. Materialul intitulat „The argument for a NATO unmanned aerial systems (UAS) Center of Excellence (COE) in Romania” a fost publicat în revista *Infosfera*, anul XIII, nr. 3/2021, disponibilă online la adresa www.mapn.ro/publicatii_militare/arhiva_infosfera/documente/2021/3_2021.pdf; accesat la data de 17.01.2022.
- ¹⁷ În cadrul unui material postat în *Military Power Revue of the Swiss Armed Forces*, nr. 1/2017, disponibil la adresa www.vtg.admin.ch/en/media/publikationen/military-power-revue.detail.publication.html/vtg-internet/en/publications/verwaltung/organisation/astab/mpr/MPR_1_17.pdf.html; accesat la data de 18.01.2022.
- ¹⁸ Așa cum este amintit la www.industr.com/en/industry-and-defence-manufacturing-2477298, accesată *online* la data de 21.01.2022.
- ¹⁹ Disponibil online la adresa, www2.deloitte.com/us/en/insights/focus/industry-4-0/aerospace-defense-companies-digital-transformation.html; accesat la data de 21.01.2022.

INFORMAȚIILE ȘI AVERTIZAREA

Cristian DAVID*

Abstract

Providing strategic warning to policymakers is a key function of governmental intelligence organizations. Today, globally networked challenges increased so that warning efforts have become considerably bigger. Within the intelligence community it is recognized that many of the current warning problems arise from continued reliance on analytic tools, methodologies and processes that were appropriate to the static and hierarchical nature of the threat during the Cold War.

Keywords: *strategic warning; early warning; challenges; intelligence.*

INTRODUCERE

În timp ce natura provocărilor de securitate a suferit anumite modificări după încheierea Războiului Rece, misiunea centrală a serviciilor de informații a rămas, în esență, aceeași: prevenirea surprizei strategice. Un eșec al spionajului este considerat, datorită implicațiilor, cu mult mai grav decât surpriza ca atare. Faptul că majoritatea informațiilor critice se concentrează pe acest aspect poate fi exemplificat prin evenimente precum atacul de la Pearl Harbor (1941), atacul coordonat egipteano-sirian împotriva Israelului de Yom Kippur (1973), invazia Afganistanului de către forțele sovietice (1979), sfârșitul Războiului Rece (1989-1991), atacurile Al Qaeda din 11 septembrie 2001 sau anexarea ilegală a Pen. Crimeea de către F.Rusă (2014). Acestea sunt doar câteva dintre „surprizele” care au fost atribuite eșecurilor structurilor de informații. Cele mai multe dintre aceste evenimente au avut ca rezultat o serie de investigații și anchete al căror scop explicit a constat în identificarea cauzelor acestor eșecuri și recomandarea acțiunilor corective necesare. Punctele de vedere prezentate în aceste rapoarte și, de asemenea, în literatura academică

de specialitate, subliniază că surprizele strategice pot fi prevenite printr-o avertizare adecvată. Avertizarea este o funcție informativă care asistă politicianii atât în analizarea diferitelor aspecte înainte ca acestea să devină probleme, cât și în crearea unor cadre de referință contextualizate și coerente.

Avertizarea poate fi considerată ca fiind rolul strategic clasic al informațiilor. Prin urmare, se poate afirma că nimic nu este mai important în domeniul informațiilor decât furnizarea de avertizări strategice pentru factorii de decizie politică. Surprizele datorate unei erori de avertizare au, de regulă, multiple cauze. Ideea dominantă, rezultată din studiul evenimentelor-surpriză, este că problema nu constă în lipsa informațiilor ca atare, ci mai degrabă în înțelegerea incorectă a ceea ce înseamnă informații disponibile, precum și alte dificultăți și provocări care rezultă din chestiuni cognitive și de organizare.

Având în vedere utilizarea unei definiții foarte cuprinzătoare a „surprizei”, lista noilor provocări transnaționale include crima organizată, traficul de droguri, vânzările ilicite de armament, răspândirea bolilor, radicalizarea și implicațiile geopolitice ale schimbărilor climatice. Cu alte cuvinte, serviciile de informații sunt însărcinate

*Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.

cu monitorizarea provocărilor la adresa intereselor de securitate națională ale țărilor lor, care sunt mai diverse, mai interconectate și mai dinamice decât oricând înainte. În consecință, în actualul mediu de securitate, sarcina asigurării avertizării (în sensul de a genera informații sigure și acționabile despre aceste provocări) a devenit considerabil mai dificilă, fapt recunoscut chiar și de comunitatea de informații a SUA.

DE LA VECHI LA NOU: NOUL MEDIU AL AMENINȚĂRII

Incapacitatea de a detecta atacul-surpriză al Coreei de Nord asupra Coreei de Sud în 1950 a determinat înființarea unui sistem de avertizare la nivel mondial, Statele Unite creându-și un avantaj ca urmare a dispunerii comandamentelor sale militare regionale în întreaga lume. Când Uniunea Sovietică a apărut ca rival principal al Statelor Unite, comunitatea de informații a trecut la un sistem de avertizare bazat pe indicatori, pornind de la premisa că URSS nu ar putea iniția un atac fără unele eforturi prealabile de pregătire pentru război și că, în cazul în care anumite obiective cheie ar fi urmărite cu atenție, indicii pregătirii unui atac ar putea fi descoperiți. Organizarea și practicile comunității de informații au fost modelate de o geopolitică particulară și de cerințele tehnice ale Războiului Rece. Din această perspectivă, nu este surprinzător faptul că schimbarea din sistemul internațional post-Război Rece și natura noilor amenințări au creat câteva dificultăți majore pentru abordările tradiționale ale culegerii informațiilor. Pentru o mai bună înțelegere a acestor dificultăți, vom examina, inițial, vechea concepție a identificării problemelor și modul de abordare a acestora, apoi ne vom concentra pe caracterul noilor provocări și problemelor asociate lor.

Mediul amenințării din timpul Războiului Rece

În timpul Războiului Rece, cele două superputeri (SUA și URSS) au combinat obiectivele politice globale cu capacitățile militare. De fiecare parte, amenințările de securitate au fost direct legate de capacitățile

militare și s-au datorat, în principal, intențiilor agresive ale principalilor actori din sistemul internațional. Pe de altă parte, distribuția inegală și schimbătoare a capacităților definește puterea relativă a statelor, iar analiza lor atentă poate ajuta la prognozarea modificărilor echilibrului de putere la un moment dat.

Deși au existat numeroase surprize în timpul Războiului Rece, sarcina de bază a sistemelor de informații ale Statelor Unite o reprezenta monitorizarea capacităților strategice ale URSS-ului. Uniunea Sovietică era percepută ca o amenințare primordială, ceea ce a determinat ca alte aspecte, cum a fost insurgența post-colonială din alte regiuni, precum Orientul Mijlociu, să nu modeleze procesul în maniera în care *țintele sovietice* au făcut-o, chiar dacă acestea au fost luate în considerare. Natura militarizată a acestei ținte a însemnat că a existat o concentrare a identificării unor indicatori *tangibili* (tehnici, militari, științifici și economici), prin mecanisme de colectare clandestină de specialitate.

Totodată, identificarea nivelului amenințării se realiza prin examinarea capacității și potențialului unui adversar, a intențiilor și motivației acestuia, dar și prin evaluarea propriilor vulnerabilități. Metoda de monitorizare și supraveghere se baza pe un set de indicatori – deplasarea populației și a stocurilor, schimbări în manevrele navelor și avioanelor, sporirea traficului efectuat prin mijloacele de comunicații – și determina un grafic probabil de escaladare a unui conflict. De exemplu, un semnal de alarmă apărea de îndată ce un indicator trecea de un anumit prag. Bineînțeles, nu întodeauna a fost un acord privind natura exactă a amenințării sovietice. Cu toate acestea, dezbaterea a evoluat în jurul amenințării, în termenii a ceea ce putea fi măsurat. În plus, a existat o credință conform căreia era posibil să fie depășită amenințarea și să se asigure securitatea prin măsuri cunoscute. Conceptul de descurajare (*deterrence*), care se referă la încercarea de a crea riscuri care sunt atât de mari în comparație cu un câștig posibil și care determină adversarii să se abțină de la angajarea într-o anumită politică sau acțiune, a

existat ca o opțiune credibilă pentru a preveni punerea în practică a amenințării. Amenințarea (în formă de actor, intenție, capacitate) a fost, în general, cunoscută și a fost caracterizată de *informații sigure și credibile*. Aceste trăsături (și modul în care au fost percepute) au modelat activitatea serviciilor de informații din SUA și după Războiul Rece.

Mediul amenințării post-Război Rece

Încheierea Războiului Rece a dus nu numai la dispariția unei ordini mondiale bipolare relativ stabile, ci și la sfârșitul *delimitării* amenințărilor (paradigma securității a devenit acum mult mai difuză). Acest lucru este valabil mai ales în ceea ce privește sursele amenințărilor, mai mulți actori (state și actori non-statali) fiind implicați în gestionarea afacerilor internaționale decât anterior, deși de multe ori numai regional.

Sfârșitul Războiului Rece a determinat și transformarea mediului informațional. Colapsul sistemului internațional bipolar, la rândul său, a dus la o prăbușire a ipotezelor și mentalităților anterioare. Ambele evoluții au fost accelerate de ceea ce s-a numit *revoluția informațională*, care a avut un impact enorm asupra comunității de informații în ceea ce privește amenințările, dar și oportunitățile. Strâns legat de revoluția informațională (și, în parte, cauzat de aceasta) este fenomenul globalizării, care a fost văzut ca un proces care implică nici mai mult nici mai puțin decât transformarea lumii, legând viața cotidiană de structuri, procese și evenimente globale. Comprimarea timpului și spațiului, ca urmare a globalizării, a determinat o mișcare facilă a populației, dar și a armelor, drogurilor, informațiilor și ideilor, fiind parțial responsabilă pentru modelarea și proliferarea unor noi tipuri de amenințări.

În același timp, transformarea mediului informațional este ambiguă și inegală. Pe de o parte, globalizarea a consolidat statutul anumitor persoane, grupuri și elite, iar pe de altă parte, a distrus ierarhii și a creat noi structuri de putere. Astfel, se poate considera că globalizarea are atât efecte de integrare, cât și de fragmentare. Această ambiguitate în sine promovează noi insecurități, iar modificările inerente acestora se deplasează

în direcții opuse: de exemplu, vulnerabilitatea puterii teroriste se mută spre exteriorul piețelor și organizațiilor internaționale, în timp ce capacitatea de a provoca vulnerabilitate se mută spre interior, de la clase și grupuri la individ.

Conceptul de *transformări inegale* sugerează faptul că epoca prezentă este marcată de aspecte contradictorii persistente, iar spectrul noilor amenințări este dominat de trei caracteristici interdependente: complexitate, incertitudine și impact diminuat asupra spațiului geografic. Atât revoluția informațională, cât și globalizarea accelerează modificările și, prin urmare, alimentează spirala complexității. Creșterea complexității accentuează incertitudinea și, astfel, identitatea și scopurile adversarilor potențiali (precum și intervalul de timp în care este posibil să apară amenințări) sunt marcate de ambiguitate. În plus, poate exista o lipsă de claritate cu privire la capabilitățile împotriva cărora cineva trebuie să se pregătească, și, de asemenea, la tipul de conflict sau situație pentru care se pregătește. O reorientare a atenției de la acțiunile adverse avute în vedere către amenințările mai difuze și neintenționate, cum ar fi încălzirea globală sau crizele financiare, servește doar pentru a exacerba aceste dificultăți suplimentare.

AVERTIZAREA ÎN NOUL MEDIU AL AMENINȚĂRII

Multe dintre principalele probleme analitice cu care s-au confruntat serviciile de informații în anii '90 au provenit din încrederea oarbă în instrumentele analitice, metodologiile și procesele care au fost corespunzătoare naturii statice și ierarhice a amenințării sovietice din timpul Războiului Rece. Tendința a fost de a împinge extrem de complexa lume post-Război Rece, nouă și încă nedefinită, în mentalitatea învechită a Războiului Rece, cu tot ceea ce implica această abordare, adică o tendință de reducere a factorilor de analiză la statele naționale delimitate teritorial.

Contrar acestei tendințe generale, a existat o parte a comunității de informații a SUA care a ajuns să realizeze că realitatea unui context schimbător avea consecințe importante asupra

metodelor și metodologiilor avertizării strategice timpurii. Cu toate acestea, chiar dacă tehnicile de analiză alternative existau de mai mulți ani, acestea au fost doar recent (și încă numai intermitent) aplicate la nivelul comunității de informații. Câteva dintre noile abordări, utilizate în cadrul comunității de informații a Statelor Unite, vor fi prezentate în rândurile următoare, în două subsecțiuni separate, în concordanță cu cele două etape distincte ale avertizării: monitorizarea și identificarea.

Sistemele tradiționale de indicatori, din timpul Războiului Rece, au fost orientate către monitorizarea activităților care fuseseră identificate ca fiind potențial periculoase, cum ar fi lansarea rachetelor strategice. În noul mediu al amenințării, monitorizarea se deplasează de la un exercițiu de supraveghere către prognoză, înțeleasă în context ca o evaluare probabilistică, concentrată pe tendințele generale. Astfel, caracterul noului mediu de securitate necesită noi tipuri de metodologii pentru a surprinde natura noilor amenințări (de rețea, transnaționale, complexe).

A doua subsecțiune tratează cea de-a doua etapă a avertizării, care poate fi descrisă ca funcție de identificare și este orientată spre asistarea decidenților în identificarea situațiilor periculoase care să nu fie neapărat evidente. Faptul că istoria politicii mondiale este plină de surprize strategice relevă că identificarea timpurie a neprevăzutului a fost întotdeauna o provocare majoră. Se poate argumenta, de fapt, că identificarea nu a devenit mai dificilă astăzi, în ciuda noului mediu al amenințării. Dimpotrivă, unele dintre abordările alternative în uz pot ajuta la deschiderea spațiilor închise anterior. Cu toate acestea, întrebările epistemologice care provin din noul mediu al amenințării sunt, în mare măsură, ignorate.

Monitorizarea

Monitorizarea înseamnă, în primul rând, că noi tipuri de metodologii sunt necesare pentru a identifica natura noilor amenințări, dintre care unele iau în considerare mediile complexe.

În general, monitorizarea se concentrează acum pe prognozarea anumitor modele sau activități. Oricum, succesul prognozei este posibil numai dacă problema de rezolvat a fost foarte bine definită și, bineînțeles, presupune că amenințarea a fost recunoscută în sensul în care aceasta este cel puțin parțial cunoscută. Anticiparea necesită apoi o conștientizare și apreciere a pașilor și a componentelor implicate în pregătirea unui atac, dar trebuie avută în vedere și posibilitatea hazardului și surprizei. Literatura de specialitate diferențiază trei tipuri cuprinzătoare de metodologii pentru estimarea și prognoza evenimentelor care nu au fost identificate în mod clar:

- tendințe și modele;
- frecvență;
- probabilitate.

Aceste metodologii au în comun faptul că ele plasează datele colectate pe o bază ad-hoc într-un anumit context, pentru a fi utilizate în cadrul unei operații. În cazul în care informațiile lipsesc – în sensul în care nu se poate distinge nicio tendință, model sau frecvență – colectarea datelor și informațiilor (dar și analiza) ar trebui să se concentreze pe estimarea riscurilor privind probabilitatea exploatării vulnerabilităților. Într-adevăr, o reacție a guvernului federal al Statelor Unite la lipsa de informații, în domeniul terorismului, a fost să se deplaseze de la abordarea bazată pe amenințări către estimarea vulnerabilităților și să *joace defensiv* în loc să dezvolte noi sisteme de indicatori și avertizare. În această abordare, lipsa informațiilor este substituită prin aplicarea cuprinzătoare a măsurilor defensive. Există alte metodologii (cele mai multe cantitative) care merg dincolo de aceste instrumente generale și bine stabilite. Astfel, au fost dezvoltate cel puțin patru metodologii care ar putea îmbunătăți monitorizarea activităților terorismului: analiza predictivă geospațială, tehnologii de explorare a datelor (*data-mining technologies*), abordarea managementului de proiect și analiza rețelelor de socializare.

Prima dintre acestea, analiza predictivă geospațială, se referă la încercarea de a prognoza locul și data unor atacuri teroriste viitoare prin acumularea de date cu privire la localizarea geografică a incidentelor anterioare. În acest scop, datele sunt introduse într-o aplicație software care generează semnături ale amenințării, cum ar fi tendințele în tactici, tehnici și proceduri. Folosind o interfață geografică, acest sistem este capabil, apoi, să identifice punctele teroriste fierbinți.

A doua tehnică implică tehnologii de explorare a datelor. Aici, volume mari de date privind teroriști cunoscuți pot fi valorificate și analizate folosind instrumente de explorare a datelor (*data-mining tools*) pentru a identifica legături și modele existente în diferite baze de date, a identifica anomalii și pentru a anticipa care sunt indivizii susceptibili de a executa atacuri teroriste. Instrumentele de explorare a datelor completează informațiile obținute din HUMINT (Human Intelligence) și SIGINT (Signal Intelligence), putând ajuta la identificarea actorilor-cheie.

A treia tehnică se bazează pe utilizarea abordării managementului de proiect (*project management approach*). Un model de management de proiect poate fi utilizat pentru a caracteriza operațiuni teroriste în termeni de sarcini, calendare și linii de responsabilitate. Înțelegerea acestui model permite comunității de informații să amâne sau să întrerupă o operație iminentă, conducând analize de tipul „*What if?*” și dirijând căutarea sistematică de dovezi.

A patra tehnică se bazează pe analiza rețelelor de socializare. Aceasta include, vizualizează și corelează date biografice, demografice, religioase și sociale, identifică conexiuni și relații între actori individuali, simpatizanți sau grupuri. O astfel de abordare ne permite să înțelegem de ce indivizii devin radicali și modul în care aceștia sunt recrutați.

Aceste abordări prezintă și anumite limitări. Prima abordare, analiza predictivă, are în vedere

numai atacurile reușite, nu și operațiunile sau încercările eșuate; astfel înțelegerea fenomenelor dintr-o zonă cu o înaltă frecvență a acestora nu este aplicabilă, în mod necesar, regiunilor cu evenimente mai rare. Această abordare se concentrează asupra incidentelor, mai degrabă, decât asupra oamenilor, ceea ce limitează capacitatea sa de a prognoza comportamentul terorist. Pe de altă parte, tehnica explorării datelor (*data-mining*) nu permite colectarea eficientă a informațiilor despre persoane necunoscute și nu rezolvă problemele legate de recunoașterea modelului (*pattern*). Abordarea managementului de proiect ar putea genera alarme false, deoarece identificarea teroriștilor este mai grea și datorită faptului că abordarea se bazează mai mult pe un set limitat de indicatori tehnici, decât pe factori tehnici complementari, cum ar fi caracteristicile grupurilor și caracterul conducătorilor lor. Pentru a lua ca exemplu terorismul, protejarea statului și a societății prin măsuri preventive poate fi afectată de limitări datorate posibilității ca instituțiile de impunere a legii să aibă și adepți ai terorismului infiltrați printre angajați. Amenințări sau persoane periculoase sunt identificate, de obicei, prin studierea acțiunilor evidente ilegale sau prin antecedente. În cele din urmă, analiza rețelelor de socializare, deși importantă, nu completează imaginea de ansamblu. Cu toate acestea, cu o analiză atentă a argumentelor pro și contra și prin combinarea atentă a mai multor metode, poate fi posibilă obținerea unor indicatori de atac cu un anumit nivel de predicție.

Alte tipuri de sisteme bazate pe indicatori sunt dezvoltate în domeniul analizei de risc politic, în general pentru amenințări mai complexe și difuze. Scopul acestor abordări este de a construi baze de date ale riscului care încearcă să coreleze și/sau să identifice punctele specifice de declanșare cu evenimentele specifice de risc. Bazele trebuie să conțină date suficiente pentru a permite elaborarea de modele de indicatori ce pot identifica secvențe ale evenimentelor sau mecanisme de declanșare

care sunt precursori ai instabilității regimului, conflictului, crizelor umanitare sau orice serie de alte evenimente grave. Astfel de modele pot determina prognoze rezonabile atunci când există date disponibile și convingerea că modelele de comportament existente, bine înțelese și precis conturate, vor continua și în viitor, în ciuda faptului că multe aspecte ale provocărilor specifice pot fi încă nedescoperite. Cu alte cuvinte, pentru ca monitorizarea activităților să aibă sens, trebuie să existe ideea că amenințarea este maleabilă analitic și că relațiile cauză-efect sunt identificabile. Cu toate acestea, în mod evident există *un pericol inherent* în această ipoteză: o astfel de certitudine cu privire la posibilitatea de „a ști“ ar putea duce la acțiuni greșite, bazate pe încrederea deplină în aceste sisteme. În cazul în care există o îndoială că relațiile descrise în model vor continua sau în cazul în care prognozele asupra variabilelor independente sunt nesigure, sunt necesare instrumente variate.

Identificarea

Identificarea este un domeniu diferit. Conceptul de avertizare strategică timpurie se bazează pe ipoteza că discontinuitățile nu apar fără avertizare. Semnalele de avertizare au fost descrise ca fiind *semnale slabe* sau ca factori de schimbare, care sunt greu perceptibili în prezent, dar care vor constitui o puternică tendință în viitor sau care pot avea consecințe semnificative. Managementul *unknown unknowns* face necesară colectarea *semnalelor slabe* și identificarea evenimentelor sau evoluțiilor care ar putea semnaliza dinamici și căi alternative. După cum a fost menționat anterior, definiția foarte largă a surprizei agreată de comunitatea de informații a SUA, care include orice poate avea impact asupra acestora, aliaților sau intereselor sale oriunde în lume, arată foarte clar de ce descoperirea unor astfel de semnale este o sarcină dificilă. Conceptul de identificare nu se referă la recunoașterea

șablonului unor modele cunoscute, ci mai degrabă la *identificarea unor noi modele*. Potrivit lui Richards Heuer¹, „avem tendința de a percepe ceea ce ne așteptăm să observăm, să percepem”. Acesta merge mai departe și afirmă că „modelele de așteptare devin atât de profund înrădăcinate încât continuă să influențeze percepții, chiar și atunci când oamenii sunt avertizați cu privire la aceasta și încearcă să țină cont de existența datelor care nu se potrivesc prejudecăților lor”.

Puzzle-ul descoperirii și inovației este fundamental în acest context: cum vom observa un model pe care nu l-am văzut niciodată înainte? Există întotdeauna o calitate ad-hoc privind recunoașterea noilor fenomene, iar valabilitatea ontologică a noutăților percepute rămâne neclară. Pentru că modelele trebuie să fie recunoscute de observator, orice model sau structură observată poate fi subiectul unei direcții de cercetare; în același timp și pentru aceleași motive, alte modele pot trece neobservate. Limitările cognitive ale analizelor de luare a deciziei determină indivizii să folosească strategii simplificate pentru a ușura sarcina procesării mentale a informațiilor și confruntarea cu complexitatea și ambiguitatea. Așa cum explică Dave Snowden², atunci când cineva examinează date, numai un procent mic al razei vizuale este precis focalizat, creierul uman completând lacunele. Acest proces de recunoaștere a modelelor poate provoca apariția tiparelor sau pierderea semnalelor slabe – *nu vedem pentru că nu ne așteptăm ca ele să fie văzute*. Într-un sistem complex, în care numărul conexiunilor posibile poate fi foarte mare, capacitatea de a vedea este copleșită cu posibilități. Un astfel de comportament duce la judecăți previzibile defectuoase, cunoscute ca *prejudecăți cognitive*.

În contextul descoperirii, tipul de prejudecată de mare importanță este numit prejudecată model, ceea ce determină căutarea dovezilor care confirmă, mai degrabă, decât resping o ipoteză și completează datele care lipsesc cu date din experiențele anterioare³. O altă problemă în

acest context este provocarea etnocentrismului, adică *tendința de a judeca tradițiile/obiceiurile altor societăți în funcție de standardele propriei culturi*. În domeniul identificării, etnocentrismul influențează modul în care semnele sunt citite și va conduce la mai multe modele de prejudecăți. Cum pot fi depășite aceste probleme? De-a lungul anilor, organizațiile din sectorul public și privat au dezvoltat instrumente pentru ceea ce se numește *analiza alternativă*, „tehnică care caută să ajute analiștii și decidenții politici să-și extindă gândirea lărgind multitudinea rezultatelor propuse sau provocând ipoteze fundamentale”⁴.

„Există multe metode care pot fi utilizate ca metode de viitor, fiind suficient a le indica pe cele mai proeminente dintre ele: dezvoltarea scenariilor, exerciții Delphi și scanarea orizontului pentru gestionarea viitorului, brainstormingul etc”⁵. Snowden descrie, de asemenea, un set de metode narrative care oferă un context bogat ce permite apariția modelelor/exemplelor de experiență mai degrabă decât opinii sau convingeri. O abordare care este adesea enunțată pentru a maximiza detectarea semnalului slab într-un sistem complex este numită „scanarea orizontului”. Principalul avantaj al acestor tehnici este acela că pot stimula gândirea strategică și comunicarea, pot îmbunătăți flexibilitatea internă de răspuns la incertitudinile mediului și oferă o bază de prognoză pentru avariile posibile ale sistemului. Cu toate acestea, nici ele nu returnează *certitudine*.

Analizele alternative sunt proiectate pentru a depăși prejudecățile: utilizarea lor nu înseamnă neapărat posibilitatea estimării viitorului. Dacă acestea sunt concepute mai degrabă ca un set de instrumente decât ca un proces de organizare în curs de desfășurare care vizează promovarea atenției prelungite, continue, este puțin probabil ca acestea să fie acceptate în cadrul comunității. Mai mult, există întotdeauna pericolul ca aceste abordări să fie dezaprobată pentru direcționarea atenției către rezultate care este posibil să fie aproape improbabile prin definiție, îndepărtând atenția politică și resursele de amenințări mult mai probabile.

CONCLUZII

O cerință esențială pentru avertizarea eficientă în mediul amenințărilor din secolul 21 este sensibilitatea la complexitate. Analiștii vor trebui să utilizeze ipoteze și viziuni de actualitate, să se angajeze în descoperirea modelelor și să creeze legături mai strânse cu decidenții politici pentru a-și îmbunătăți sensibilitatea la probleme și pentru a se angaja în strategiile sistematice de sondare în scopul dobândirii cunoașterii și înțelegerii răspunsurilor adaptive. În plus, evaluarea și monitorizarea punctelor multiple de supraveghere în spațiile turbulente va fi esențială, ca și utilizarea surselor deschise de informații și a seturilor multiple de indicatori. Este important să se recunoască dinamismul și evoluția sistemelor complexe.

Prin urmare, „prelucrarea constantă și adaptarea sunt necesare pentru a ne asigura că avertizarea în sine devine un sistem adaptiv complex”⁶. În mod evident, aceasta înseamnă că rețelele orizontale de cunoștințe trebuie să fie adaptate, chiar și cu prețul unei integrări pe verticală. Modelul tradițional al analistului individual din centrul procesului informativ se îndepărtează sau dispare.

Toate aceste abordări alternative, descrise anterior, funcționează cel mai bine în cazul în care un grup mixt de specialiști, cu background-uri diverse, este creat pentru a lucra împreună. Dar, înainte de a încerca să revoluționeze întregul sistem, comunitatea de informații ar trebui să încerce să separe amenințările tradiționale de problemele mai puțin înțelese⁷.

Se poate argumenta că cea mai importantă concluzie este aceea că soluția s-ar regăsi într-un discurs politic despre incertitudine. Tensiunea dintre nevoia de a ști (și dorința de a ști, în aceeași măsură) și sfârșitul certitudinii este legată de o necesitate funcțională și, în special, politică de a menține miturile referitoare la control și administrare, pentru că acestea reprezintă de cele mai multe ori cerințele subsecvente.

Mitul administrației perfecte trebuie depășit și este necesar un discurs explicit privind posibilitatea unui eșec și, mai ales, privind potențialele cauze ale acestuia și etapele ulterioare pentru minimizarea daunelor produse. Guvernele și agențiile guvernamentale nu ar trebui să acționeze ca și cum toate riscurile sunt ținute sub control și în niciun caz să nu conteste ipotezele contrare, chiar și cele provenite din

mass-media, referitoare la aceste riscuri. Aceasta pare a fi singura cale de a scăpa din cercul vicios care a creat incertitudine pentru organizațiile destinate culegerii informațiilor acționabile. De asemenea, aceasta ar contracara cel puțin o parte din pericolul ca incertitudinea să fie utilizată din punct de vedere politic, pentru a legitima alte tipuri de acțiuni.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. BECK Ulrich, *World Risk Society*, Cambridge, Polity Press, 1999, 192 p.
2. BENDOLY Elliot, Wout van WEZEL, Daniel G. BACHRACH (eds.), *The Handbook of Behavioral Operations Management. Social and Psychological Dynamics in Production and Service Settings*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 448 p.
3. BETTS Richard K., *Surprise Attack: Lessons for Defense Planning*, The Brookings Institution, Washington DC, 1982, 318 p.
4. CHIFU Iulian, Oazu NANTOI, *Război informațional. Tipizarea agresiunii informaționale a Federației Ruse*, Editura Institutului de Științe Politice și Relații Internaționale „Ion I. C. Brătianu” al Academiei Române, București, 2016, 542 p.
5. COKER Christopher, *Globalization and Insecurity in the Twenty-First Century: NATO and the Management of Risk*, Adelphi Paper 345, International Institute for Strategic Studies, London, 2004, 120 p.
6. COMBS Dick, *Inside the Soviet Alternate Universe: The Cold War's End and the Soviet Union's Fall Reappraised*, The Pennsylvania State University Press, 2008, 362 p.
7. COOPER Jeffrey R., *Curing Analytic Pathologies: Pathways to Improved Intelligence Analysis*, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, Washington DC, 2005, 84 p.
8. ELIAS Carlos, *Science on the Ropes: Decline of Scientific Culture in the Era of Fake News*, Copernicus Books, Springer Nature Swizerland, Cham, Elveția, 2019, 340 p.

¹ Richards J. Heuer, *Psychology of Intelligence Analysis*, Washington DC, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 1999.

² Dave Snowden, "Complex Acts of Knowing: Paradox and Descriptive Self Awareness", *Journal of Knowledge Management*, vol. 6, nr. 2, 2002, p. 100–111.

³ Rob Johnston, *Analytic Culture in the US Intelligence Community: An Ethnographic Study*. Washington DC, Center for the Study of Intelligence, Central Intelligence Agency, 2005.

⁴ Warren Fishbein and Gregory Treverton, "Making Sense of Transnational Threats", *The Sherman Kent Center for Intelligence Analysis*, Occasional Papers, vol. 3, nr. 1, 2004.

⁵ Roger George, "Fixing the Problem of Analytical Mind-Sets: Alternative Analysis", *International Journal of Intelligence and Counter-Intelligence*, vol. 17, nr. 3, 2004, 385–405.

⁶ Phil Williams, "21st Century Challenges to Warning: The Rise of Non-State Networked Threats", în *Workshop Report: Global Futures Forum: Emerging Threats in the 21st Century, Seminar 1: The Changing Threat Environment and Its Implications for Strategic Warning*, Zurich, Center for Security Studies, 2006.

⁷ Alfred Rolington, "Objective Intelligence or Plausible Denial: An Open Source Review of Intelligence Method and Process Since 9/11", *Intelligence and National Security*, vol. 21, nr. 5, 2006, p. 738–759.

PROVOCĂRI HIBRIDE DE NATURĂ TERORISTĂ

Paul MIHAI*

Abstract

The events after September 2001 showed that terrorism does not take borders into account. In the European Union alone, more than 10,000 terrorist suspects have been detained since 2010, with nearly 2,000 attacks foiled. Thus, terrorist threats are closely linked to the historical experience of individual states, their geopolitical situation, domestic and foreign policy, cooperation with international organizations and involvement in military missions. States usually become targets of terrorist attacks because terrorists have deliberately chosen them on the basis of a specific motivation, using violent and illegal methods. In this article I will present and analyze some important issues related to the security challenges posed by terrorist threats, the effectiveness of educational measures and programs and support in combating these threats, arguing that terrorism, in all its forms, is a major threat to state security.

Keywords: *terrorism; terrorist organizations; terrorist threats; terrorist attack; terrorist networks.*

INTRODUCERE

Datorită amenințării reprezentate de terorismul internațional, mai ales după atacurile din 11 septembrie 2001, statele vest-europene au decis să reexamineze condițiile și sistemele de reacție în cazul unor noi atacuri. Prin urmare, respingerea inițială a ideii că ar putea avea loc un astfel de atac pe vechiul continent a fost înlocuită de dezvoltarea de noi strategii și adoptarea stărilor de alertă corespunzătoare. A fost o formă obsesivă de așteptare, suspiciune și teroare cauzată de lipsa de cunoștințe și informații despre terorism.

Inițial, toate zborurile, punctele de trecere a frontierei și pregătirea serviciilor au fost monitorizate constant. Apoi, timp de câțiva ani, a existat o relaxare din cauza unui nivel mai scăzut de amenințare, însă în 2004 și 2005 terorismul a lovit Europa de Vest cu o forță extraordinară. Acest lucru a determinat o altă analiză a amenințărilor și implementarea unor noi măsuri

de securitate. Un deceniu mai târziu, terorismul a devenit cea mai mare amenințare din Europa de Vest, deoarece atacuri teroriste regulate s-au derulat între 2014 și 2017. Până în 2020, numărul de atacuri a scăzut, dar tot mai multe amenințări teroriste au apărut pe vechiul continent (nu numai în Europa occidentală, ci și în Europa Centrală și de Est, precum și în Balcani).

Lupta împotriva amenințărilor teroriste acoperă un spectru larg de activități care vizează neutralizarea acestora. Acest spectru cuprinde activități defensive care asigură protejarea persoanelor și obiectivelor, dar și măsuri active de combatere a terorismului, cu scopul de a preveni, descuraja sau elimina amenințarea. Cu alte cuvinte, antiterorismul are ca scop protejarea persoanelor și bunurilor, împiedicarea accesului la instituții, persoane, materiale esențiale, documente și echipamente selectate, precum și combaterea spionajului, sabotajului, daunelor și furtului, conexe activităților teroriste. Pe de

* *Autorul este doctorand în domeniul „Științe militare“ în cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I“ din București*

altă parte, contraterorismul este o formă activă, proactivă, de combatere a terorismului, care poate fi utilizată de unități specializate din țară sau ca parte a activităților aliate, cel mai probabil pe timpul unei misiuni militare în străinătate¹.

Schimbările survenite după atentatele din 11 septembrie 2001 au devenit cruciale pentru percepția contemporană asupra terorismului. Formularea unei noi definiții a acestui fenomen și, în consecință, a conceptului de combatere a terorismului, a devenit o temă de interes pentru experții și decidenții implicați în lupta împotriva terorismului². Multe țări și-au schimbat politicile naționale, reglementările legale și au identificat mijloacele și metodele care ar trebui angajate pentru a menține securitatea internă³. Între 2015 și 2020, cele mai mari schimbări au fost efectuate de Australia, Regatul Unit, Franța, Polonia, Rusia și Israel. Aceste țări au acordat noi prerogative serviciilor cu atribuții și responsabilități în combaterea terorismului.

AMENINȚĂRILE TERORISTE ȘI PROVOCĂRILE DE SECURITATE

Terorismul modern trece granițele naționale. Concluzia trasă în urma acțiunilor întreprinse de teroriști între 2001 și 2019 arată că lupta împotriva terorismului constituie o problemă globală⁴. Un grup extremist poate planifica acțiuni și le poate implementa în câteva zile sau chiar ore. Mai mult, atunci când vine vorba de spațiul cibernetic, impactul terorismului poate fi văzut în câteva secunde. Dacă fenomenul se extinde, celor care luptă împotriva terorismului le va fi din ce în ce mai greu să înțeleagă ce anume încearcă să elimine.

Terorismul își schimbă forma, puterea și, de asemenea, modul în care îi afectează pe oameni (de exemplu, atunci când lovește în momentul în care se credea că a fost depășit definitiv). Se pune întrebarea dacă anihilarea tuturor organizațiilor teroriste sau măcar a celor recunoscute ca atare ar elimina terorismul. Mulți teroriști care acționează individual nu aparțin niciunui grup. Problema este

complexă, iar motivele dezvoltării terorismului și dificultatea combaterii acestuia nu sunt pe deplin explicate. Terorismul nu reprezintă o noutate nici în Europa. La începutul perioadei turbulente interbelice, violența politică sub formă de ciocniri paramilitare a avut loc în mod regulat în multe țări europene⁵. Astăzi, terorismul este încă motivat politic, dar metodele variază în funcție de instrumentele pe care le folosește, constând în recrutarea de membri, obținerea de arme, accesul la mass-media, pe de o parte, și obiectivele pe care le urmărește, concretizate în preluarea unui teritoriu sau răsturnarea unui guvern, pe de altă parte⁶.

În zilele noastre, răpirea unei persoane cunoscute, atacarea unui oficial guvernamental sau jefuirea băncilor nu mai sunt necesare pentru a provoca o panică generală. Un singur terorist cu un cuțit reprezintă o amenințare serioasă la adresa securității unui oraș. Deturnarea aeronavelor sau transportul de arme și explozibili peste graniță nu mai este o condiție prealabilă pentru comiterea unui atac, deoarece scopul principal al teroriștilor este să creeze panică și să paralizeze viața într-o regiune. Se alege doar localitatea, iar celelalte aspecte, precum selecția victimelor și numărul persoanelor atacate, par lăsate la voia întâmplării⁷. Cu toate acestea, uneori, un anumit grup etnic, cultural sau social, precum și mediul înconjurător pot fi ținta. Așadar, logistica atacurilor necesită o pregătire cât mai adecvată situației particulare.

Diferitele structuri ale grupărilor teroriste s-au schimbat în ultimii 20 ani. Al-Qaeda a antrenat oameni pentru atacuri lucrând cu grupuri specifice, strângând fonduri, falsificând documente și furnizând muniție membrilor săi. Cu timpul, și organizația Statul Islamic și-a schimbat tactica. Nu mai există un profil unitar al grupărilor teroriste pe teritoriul țărilor europene. În schimb, identificarea persoanelor care pot fi implicate în activități teroriste devine din ce în ce mai stringentă, iar luarea de măsuri împotriva fiecărui suspect necesită alocare de resurse majore, cu implicarea a sute de specialiști⁸.

EVALUAREA SISTEMULUI DE COMBATERE A AMENINȚĂRILOR TERORISTE

Definirea amenințărilor care apar atât pe teritoriul național, cât și la nivel internațional rămâne un atribut național. În acest sens, decizia de a întreprinde proceduri specifice, menite să crească nivelul de securitate sau să activeze sisteme antiteroriste, rămâne de competența autorităților guvernamentale. Un răspuns adecvat depinde de o evaluare adecvată a situației. În funcție de modul în care sunt percepute variabilele, amenințarea poate fi falsă, la fel ca și sentimentul de securitate. Și aceasta este esența combaterii terorismului – definirea scenariului, acceptarea riscului și coordonarea acțiunilor practice. Acesta este motivul pentru care o previziune metodică este atât de importantă pentru a evalua corect situația, a determina direcția schimbării și a identifica evenimente care pot afecta mediul de securitate.

Este important să înțelegem validitatea utilizării predicției în cercetarea în domeniul securității. Atunci când se elaborează ipoteze și strategii pe termen lung, este necesară definirea potențialelor pericole, identificarea oportunităților și amenințărilor și verificarea posibilelor scenarii care pot afecta funcționarea statului. Prognoza se bazează pe o analiză a forțelor și resurselor proprii, necesare menținerii unui nivel asumat de securitate. În contextul atacurilor teroriste, care păstrează un grad ridicat de imprevizibilitate, prognoza pe termen scurt permite să se răspundă într-un mod specific care să nu perturbe funcționarea statului⁹. Atunci când este identificată o amenințare (*care se poate manifesta pe termen lung*), previziunea permite creșterea forțelor și resurselor pentru a întreprinde acțiuni preventive antiteroriste. Înțelegerea evenimentelor trecute, a condițiilor contemporane, a contextului situației naționale și internaționale, împreună cu anticiparea evoluției evenimentelor, face posibilă luarea de măsuri preventive pentru a asigura avantajul asupra atacatorilor¹⁰. Prognoza include ținte reale și potențiale, forme posibile, mijloace și metode

de acțiune în legătură cu amenințarea, precum și potențialele victime și autori ai atacurilor. Identificarea amenințărilor la adresa statului este baza pentru menținerea securității în secolul XXI.

COMBATEREA AMENINȚĂRILOR TERORISTE

Previziunea în domeniul securității este strâns legată de politica națională. Evaluarea adecvată a riscurilor și identificarea amenințărilor influențează politica externă, securitatea națională și potențialul de apărare al țării. Apariția de noi metode și structuri care vizează menținerea securității și strategia de aplicare a acestora sunt strâns legate atât de amenințările identificate, cât și de predicția unor probleme nespecificate care pot perturba integritatea sistemului în viitor¹².

Într-o stare de funcționare corectă se formează o perspectivă pe baza confruntării cu condițiile existente. Ideile noi se nasc ca rezultat al analizei nevoilor și dorințelor contemporane de schimbare sistemică. Cunoașterea elementelor care sunt importante pentru determinarea transformării mediilor, precum și a potențialului și comportamentului actorilor, va constitui ipoteza pe baza căreia se pot determina soluții viitoare¹¹. Abilitatea de previziune este, așadar, un element important în menținerea securității, deoarece este direct influențată de determinanții acțiunilor trecute și viitoare, de analiza mediului și de revizuirea atentă a oportunităților și amenințărilor. Prin urmare, ar trebui să dispună de instrumente adecvate pentru verificarea, recunoașterea și evaluarea corespunzătoare a amenințărilor, care să permită un răspuns eficient. Dacă pe teritoriul țării apare o amenințare teroristă, este necesar să se întreprindă acțiuni imediate, prestabilite, care să înlăture efectele acesteia și să repare prejudiciul. Pentru atingerea acestor obiective, trebuie să existe o cooperare constantă, strânsă și cuprinzătoare, nu numai între serviciile, organismele și instituțiile implicate în activități antiteroriste, ci și cu autoritățile locale, mass-media, sectorul privat, ONG-uri și societatea civilă, în ansamblu.

Numai o abordare pe termen lung, globală și flexibilă, poate pregăti în mod adecvat actorii

delegați pentru un răspuns eficient. Acest lucru poate implica o restrângere a anumitor libertăți civile, deoarece serviciile implicate în activități antiteroriste trebuie să își îmbunătățească constant eficiența în desfășurarea măsurilor antiterorism. Totuși, cetățenii trebuie să aibă în vedere că scopul acestor acțiuni este menținerea securității în întreaga țară¹³. De exemplu, la sfârșitul anului 2020, după o serie de atacuri teroriste în diverse țări ale Uniunii Europene, președintele francez E. Macron a cerut o cooperare sporită în cadrul grupului de țări aparținând spațiului Schengen. Inițiativa comună ar consta în asigurarea securității frontierei, un control sporit al migrației și o cooperare sporită între serviciile de securitate¹⁴.

Eficiența unui sistem antiterorist. Un sistem poate fi definit ca un set de elemente care interacționează între ele și care formează un tot unitar, într-un cadru de reguli și proceduri de organizare și funcționare¹⁵. Sistemul antiterorist este înțeles ca un ansamblu de servicii și instituții constituite pentru a recunoaște amenințările, a le contracara și a le combate, având puteri și competențe adecvate, aceste instituții fiind dotate cu mijloace coercitive și conectate printr-un sistem integrat de comunicare, schimb de informații și executare directă a acțiunilor, sub comandă unică, realizând astfel oportun informarea societății despre amenințările reale sau potențiale, precum și despre atitudinile adecvate legate de aceasta.

Totodată, societatea, cu interacțiunile sale constante pe mai multe niveluri, este cea care este capabilă să identifice pericolele care sunt cele mai vizibile în astfel de momente. Prin urmare, este necesar să se intensifice dialogul dintre guvern și cetățeni, deoarece doar o astfel de atitudine va permite o cooperare adecvată în cadrul statului și o prevenire eficientă. Dacă există structuri, grupuri sau locuri care sunt percepute ca sensibile, atunci sarcina principală a serviciilor este asigurarea, în primul rând, a acestora. În lupta împotriva terorismului și în prevenirea radicalizării, guvernele țărilor, precum și organizațiile regionale și internaționale, se confruntă cu provocări majore. Cu toate acestea, prin cooperarea globală, acestea sunt capabile să

răspundă nu numai amenințărilor convenționale, ci și asimetrice, precum terorismul și crima organizată. În plus, odată ce linia de demarcație dintre securitatea internă și cea externă devine din ce în ce mai estompată, este necesară reexaminarea adaptării sistemelor de securitate la situația geopolitică pentru a le face mai eficiente împotriva noilor amenințări.

Un element important în consolidarea sistemului de combatere a amenințărilor teroriste prin intermediul rețelelor sociale este reprezentat de comunicarea constantă între serviciile de securitate și public. Utilizarea instrumentelor digitale pentru a comunica informații importante pentru cetățeni ar trebui să fie fundamentul pentru construirea unui sentiment de siguranță și stoparea dezinformării¹⁶. Acesta este motivul pentru care rețelele sociale ar trebui folosite pentru a permite instituțiilor specializate să comunice informații despre pericol și să indice unde a avut loc un atac și care zone sunt nesigure. Utilizarea Internetului pentru comunicare este foarte răspândită, iar crearea unui profil oficial, cu scopul exclusiv de a raporta amenințările, ar fi de mare ajutor nu doar pentru cetățeni, ci și pentru turiștii sau migranții care se află în regiunea amenințată. Un element semnificativ în politica antiteroristă a statului este analiza pericolelor asociate apartenenței de tip extremism-religios și, astfel, întreprinderea unei analize a posibilelor ciocniri și tensiuni care pot apărea între persoane de diferite credințe sau oponenti ai unor religii particulare. Prin urmare, este important să fie urmărite persoanele care se pot radicaliza, iar acțiunile lor ar putea fi de natură teroristă. Un al doilea exemplu este rivalitatea dintre persoane care mărturisesc o credință diferită, care poate duce la conflicte pe baza religiei. Așadar, accentul nu trebuie pus pe acțiunea în sine ca formă de agresiune, ci pe motivația celor care întreprind astfel de atacuri.

Programe educaționale și de sprijin. În cazul unei amenințări teroriste, executarea unei operațiuni de salvare foarte eficientă este rezultatul exercițiilor anterioare executate de serviciile medicale împreună cu structurile specializate de sprijin. De asemenea, este foarte important să fie folosite și ONG-urile pentru

sprijinirea celor vulnerabili la efectele agresive ale activității teroriste. Cu toate acestea, trebuie să existe mai multe astfel de programe și inițiative, deoarece aceasta implică nu numai ajutorarea victimelor atacurilor, ci și sprijinirea unui număr tot mai mare de persoane aflate în nevoie. Toate aceste grupuri de persoane sunt victime indirecte ale terorismului și trebuie luate în considerare și în procedurile ulterioare de elaborare a strategiilor de combatere a efectelor terorismului la nivel național. De asemenea, în cadrul demersurilor de prevenire a terorismului pot fi comunicate materiale educaționale sub formă de filme de scurt-metraj sau cursuri de e-learning, iar un portal educațional ar putea include module referitoare la conduită în cazul unei amenințări teroriste, comunicare strategică, protecția infrastructurii critice, apel de urgență și evacuare, terorism cibernetic și securitate cibernetică, radicalizare-extremism, urgență-salvare. Acesta este un program care poate fi folosit pentru intensificarea politicii de combatere a terorismului și pentru a arăta că aparatul de stat este preocupat de securitatea cetățenilor și întreprinde măsuri în acest scop¹⁷.

Ritmul schimbării și utilizarea inovatoare a mecanismelor înseamnă adesea că nu putem ține pasul cu adaptarea teoriei la practică. Acest lucru este vital în operațiunile de securitate. Lipsa capacității de adaptare la o situație nouă sau necunoașterea utilizării noilor instrumente creează o zonă critică în funcționarea structurilor. Securitatea implică un proces social continuu, iar serviciile specializate se străduiesc în mod constant să îmbunătățească mecanismele care vor oferi cetățenilor un sentiment de securitate. Orice încercare de a preveni sau anticipa atacuri specifice va fi întotdeauna doar parțial eficientă, deoarece aspectul fundamental al acțiunilor teroristilor este surprinderea și crearea de panică și teamă. De aceea este necesar să se mențină cel mai înalt nivel posibil de securitate și, în același timp, să se prevină atacurile.

Trebuie subliniat că nu există un sistem perfect de contracarare a amenințărilor teroriste în nicio țară din lume. Realitatea a demonstrat

că nici Statele Unite, nici Japonia, Franța sau Israelul nu au o strategie perfectă de combatere a terorismului. În plus, în ciuda tehnologiei lor avansate, țările cele mai dezvoltate nu pot opri atacatorii individuali. Lupta împotriva terorismului este o provocare care apare periodic. Este important să reacționezi și să contraataci. Alte măsuri luate de actorii statali înaintea unui atac sunt menite să descurajeze și să combată orice manifestare de pericol. Ele se bazează pe *strategie* – crearea și implementarea politicii antiteroriste, *operabilitate* – cooperarea între entități, coordonarea schimbului de informații, analiza amenințărilor teroriste, reacția și, în cele din urmă, măsuri eficiente de combatere a terorismului și *tactici* – protecția țării în timpul unei situații internaționale în continuă schimbare¹⁸.

La nivelul acțiunii directe, tactica de eliminare a amenințării teroriste este aceeași ca și în cazul infracțiunilor. Cel mai important lucru este să înțelegem modul în care acționează autorii și, mai mult, natura terorismului și motivația teroriștilor¹⁹. Este un război psihologic din două părți, cea a serviciilor de combatere a terorismului și cea a extremiștilor/teroriștilor, care încearcă să se surprindă reciproc. Teroriștii creează panică și confuzie într-o manieră distructivă, prin atacuri armate, în timp ce luptătorii antiteroriști încearcă să prevină aceste atacuri, să le neutralizeze și să acorde asistență răniților. Atât activitățile teroriste, cât și cele antiteroriste sunt o formă de obținere a avantajului prin influențarea populației. Așadar, ne confruntăm cu un război psihologic purtat de teroriști. O analiză adecvată a evenimentelor din țările în care au avut loc atacuri teroriste este esențială pentru dezvoltarea unor metode și acțiuni eficiente de către serviciile de combatere a acestor pericole.

O descriere corectă a întregului profil al unui incident terorist va fi utilă pentru îmbunătățirea sistemelor de combatere a terorismului și în alte țări, care pot face greșeli similare în strategiile de securitate pe care le urmăresc. Atât cauzele, cât și consecințele atacurilor teroriste nu pot fi pe deplin explicate. Cu toate acestea, găsirea unei modalități sau a unei strategii adecvate de combatere

a terorismului este un obiectiv fundamental atât la nivel național, cât și internațional. O evaluare obiectivă a evoluției acestui fenomen este strâns legată de dezvoltarea și coordonarea unei politici de combatere a terorismului și de o creștere a gradului de conștientizare a publicului cu privire la aceasta. Activitățile de combatere a terorismului trebuie să primească o mai mare importanță în dezbaterile politice și în cercetarea științifică. Acesta este singurul mod de a ajunge la concluzii valide și de a conceptualiza acțiunile practice.

CONCLUZII

Analizând strategiile contemporane de combatere a terorismului, trebuie subliniat că cea mai eficientă este cooperarea la nivel internațional, bazată pe consolidarea programelor naționale de combatere a terorismului. Soluțiile la nivel supranațional ar trebui să acopere cât mai multe subsisteme, care vor include aspecte economice, sociale, politice și juridice și vor defini competențe speciale acordate serviciilor de combatere a terorismului. Sprijinirea activităților naționale de cooperare cu caracter internațional va permite o politică antiteroristă adecvată la amenințările emergente.

Consecința cercetărilor efectuate este identificarea metodelor și mijloacelor care trebuie utilizate pentru derularea unor activități eficiente de combatere a terorismului. Verificarea și evaluarea amenințărilor, precum și identificarea celor mai importante metode și instrumente în politica de combatere a terorismului, permit analizarea problemei dintr-o perspectivă mai largă și conduc la identificarea inițiativelor necesare pentru îmbunătățirea activității structurilor specializate în combaterea terorismului. Provocările contemporane cu care se confruntă țările europene conduc la concluzia că metodele de combatere a terorismului ar trebui analizate continuu și îmbunătățite constant pe baza limitărilor și constrângerilor identificate, precum și a lecțiilor învățate. O amenințare teroristă într-o altă țară europeană ar trebui să crească automat nivelul de vigilență în întregul continent. Mai mult, terorismul evoluează și este prezent și în spațiul digital. Predicția corectă a evenimentelor și pregătirea serviciilor relevante, prin îmbunătățirea constantă a capacităților lor de răspuns, vor face posibilă eliminarea eficientă a amenințării. Așadar, amenințările teroriste sunt variabile și de foarte multe ori se manifestă ca atacuri care vin din mai multe direcții, motiv pentru care sunt destul de greu de contracarat și, de aceea, este necesar să fie analizate în mod constant.

BIBLIOGRAFIE

1. BENEDDRA Naim, *Attentat au Stade de France – Le terroriste avait sa place pour entrer*, Goal.com, 14 Novembre 2015.
2. BYMAN L. Daniel, "Friends Like These: Counterinsurgency and the War on Terrorism", *International Security*, vol. 31, nr. 2, 2006, The MIT Press, p. 79-115.
3. BYMAN L. Daniel, "Remaking Alliances for the War on Terrorism", *Journal of Strategic Studies*, vol. 29, nr. 5, 2006, Routledge, Taylor & Francis Group, p. 767-811.
4. BYMAN L. Daniel, *The Five Front War: The Better Way to Fight Global Jihad*, John Wiley & Sons, New Jersey, 2007, 304 p.
5. CHAMBLISS Saxby, *Counterterrorism Intelligence Capabilities and Performance Prior to 9–11*, Report of the Subcommittee on Terrorism and Homeland Security House Permanent Select Committee on Intelligence, July 2002.
6. DICTER Avi, BYMAN Daniel, *Israel's Lessons for Fighting Terrorists and Their Implications for the United States*, Saban Analysis Paper, nr. 8, Brookings Institution, Washington DC, 2006, 17 p.
7. FALKENRATH Richard, Remarks at the Brookings Institution Panel on "How to Win the War on Terrorism", 22 September 2005, disponibil la http://www.brookings.edu/fp/saban/events/20050922_panel1.pdf.

8. FRUNZETI Teodor, MUREȘAN Mircea, VĂDUVA Gheorghe, *Război și haos*, ISBN 978-606-524-002-5, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009.
9. GAUSE F. Gregory, "Can Democracy Stop Terrorism?", *Foreign Affairs*, vol. 84, nr. 5, 2005.
10. GURR Ted Robert, "Terrorism in Democracies: Its Social and Political Bases", în Walter Reich (ed.), *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, and States of Mind*, Cambridge University Press, New York, 1990, 289 p.
11. GWADERA A., Przygotowania służb wojskowych do przeciwdziałania terroryzmowi w Polsce in Polska wobec terroryzmu (Pregătirile serviciilor militare poloneze pentru combaterea terorismului), *Zeszyty Fundacji Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji* (Revista Fundației Centrului Internațional pentru Dezvoltarea Democrației), 2002.
12. HEATH-KELLY Charlotte, "Counter-terrorism: The Ends of a Secular Ministry", în *Critical Perspectives on Counter-Terrorism*, Lee Jarvis, Michael Lister (eds.), Routledge, Taylor & Francis, 2015, p. 41-55.
13. HEYMANN Philip B., *Terrorism and America: A Commonsense Strategy for a Democratic Society*, Cambridge, MIT Press, 2000, 179 p.
14. LEVITAS Daniel, *The Terrorist Next Door: The Militia Movement and the Radical Right*, St Martin's Griffin, New York, 2004, 544 p.
15. MUELLER John, "Six Rather Unusual Propositions about Terrorism", *Terrorism and Political Violence*, vol. 17, nr. 4, 2005, p. 487-505.
16. MUREȘAN Mircea, VĂDUVA Gheorghe, *Criza, conflictul, războiul*, vol. 1 - *Definirea crizelor și conflictelor armate în noua configurație a filosofiei și fizionomiei naționale și internaționale de rețea*, ISBN 978-973-663-592-2, Editura UNAp, București, 2007.
17. MUREȘAN Mircea, VĂDUVA Gheorghe, *Criza, conflictul, războiul*, vol. 3 - *Sisteme militare și civil-militare folosite în gestionarea crizelor și conflictelor. Evaluarea acțiunilor*, ISBN 978-973-663-592-2, Editura UNAp, București, 2007.
18. O'BRIEN Peter, *The Muslim Question in Europe: Political Controversies and Public Philosophies*, Temple University Press, Philadelphia, 2016, 318 p.
19. OLECH Alexander, Dutkiewicz Piotr, *Zagrożenia terrorystyczne dla Francji i Polski* (Amenințări teroriste pentru Franța și Polonia), Wyd. Kontekst, Poznań, 2021, 138 p.
20. PILLAR Paul R., *Terrorism and U.S. Foreign Policy*, Brookings Institution Press, Washington DC, 2003, 272 p.
21. POLAND M. James, *Understanding Terrorism: Groups, Strategies and Responses*, Third Edition, California State University, London, 2011, 312 p.
22. *President Addresses Nation, Discusses Iraq, War on Terror*, speech at Fort Bragg, 28 June 2005, disponibil la <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/06/20050628-7.html>; a se vedea și *President Discusses War on Terror*, dezbateri la National Defense University, 8 martie 2005.
23. SHAPIRO Jeremy, Benedicte Suzan, "The French Experience of Counterterrorism", *Survival*, vol. 45, nr. 1, 2003, p. 67-98.
24. ZABŁOCKI E., *Nowe zagrożenia a kierunki rozwoju lotnictwa* (trad. - Noi amenințări și direcții de dezvoltare a aviației), Warsaw: ZN AON, 2007.

¹ A. Gwadera, Przygotowania służb wojskowych do przeciwdziałania terroryzmowi w Polsce in Polska wobec terroryzmu (Pregătirile serviciilor militare poloneze pentru combaterea terorismului/ trad. titlu în limba română), *Zeszyty Fundacji Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji*, (Revista Fundației Centrului Internațional pentru Dezvoltarea Democrației) 2002, Buletin 49, p. 48-49.

² D.L. Byman, *The Five Front War: The Better Way to Fight Global Jihad*, Wiley, New Jersey, 2007, p. 69-72.

³ J.M. Poland, *Understanding Terrorism – Groups, Strategies and Responses*, London: California State University, 2011, p. 2.

⁴ B. Jagiełło, *Mieszkańcy miast Zachodu jako cel ataku terrorystycznego in Współczesne i przyszłe zagrożenia bezpieczeństwa* (Locuitorii orașelor occidentale ca ținte ale unui atac terorist și în amenințările de securitate

- contemporane și viitoare*), part 1 ed. by R. Bielawski, J. Solarz, D. Miszewski, Warsaw: Akademia Sztuki Wojennej, The War Studies University, 2019, p. 198-216.
- ⁵ P. O'Brien, *The Muslim Question in Europe*, Temple University Press, Philadelphia, 2016, p. 199.
- ⁶ C. Heath-Kelly, „Counter-terrorism. The Ends of a Secular Ministry”, în *Critical Perspectives on Counter-Terrorism* (L. Jarvis, M. Lister eds.), Oxon, Routledge, 2015, p. 43-44.
- ⁷ N. Beneddra, *Attentat au Stade de France – Le terroriste avait sa place pour entrer*, GOAL, 14 November 2015, accesat 08 ianuarie 2022.
- ⁸ A. Olech, P. Dutkiewicz, *Zagrożenia terrorystyczne dla Francji i Polski (Amenințări teroriste pentru Franța și Polonia)*, Poznań: Wyd. Kontekst, 2021, accesat 08 ianuarie 2022.
- ⁹ S. Snehanthu, A. Harsha, A. Kurian, A. Basu, *Future Terrorist Attack Prediction using Machine Learning Techniques*, Bengaluru, 2017, p. 1-6.
- ¹⁰ W. Błażejczyk, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa – szanse i zagrożenia in Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego (Prognoza amenințărilor la adresa securității - oportunități și amenințări în metodologia cercetării securității naționale)*, ed. by P. Sienkiewicz, P. Dela, Vol. VIII, Warsaw: AON, 2016, pp. 67-68.
- ¹¹ S.R. Haynes, T.G. Kannampallil, L.L. Larson, N. Garg, „Optimizing anti-terrorism resource allocation”, *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 2005, No. 56 (3), p. 299-309.
- ¹² E. Zabłocki, *Nowe zagrożenia a kierunki rozwoju lotnictwa (Noi amenințări și direcții de dezvoltare a aviației)*, ZN AON, Warsaw, 2007, p. 32-33.
- ¹³ W. Zubrzycki, *Dzieje ustawy antyterrorystycznej w Polsce (Istoria actului antiterorist din Polonia)* in W. Zubrzycki, K. Jałoszyński, A. Babiński, p. 241-242.
- ¹⁴ E. Macron, *Renforçons notre sécurité. Refondons Schengen. Macron Calls for EU Free Movement Reform After Attacks*, Schengen Visa Info, accesat 12 ianuarie 2022.
- ¹⁵ H. Sillitto, *Defining “System”: a comprehensive approach*, 27th Annual INCOSE International Symposium (IS 2017), Adelaide, 15-20 July, 2017, p. 5-13.
- ¹⁶ S. Gliwa, A. Olech, *Republika Francuska w obliczu działalności Państwa Islamskiego. Doświadczenia płynące z ataków terrorystycznych i propagandy w mediach społecznościowych w latach 2015-2019 (Republica Franceză în fața activităților Statului Islamic. Experiențe din atacurile teroriste și propagandă în rețelele sociale în 2015-2019)*, „Wiedza Obronna”, 2020, Vol. 271, No. 2, pp. 109-130.
- ¹⁷ L. Bergkamp, N. Herbatschek, „Is liability for terrorism-related risk enterprise-threatening?”, in *Civil Liability*, p. 288.
- ¹⁸ Daniel L. Byman, „Friends Like These: Counterinsurgency and the War on Terrorism”, *International Security*, vol. 31, n2. 2, 2006, accesat 14 ianuarie 2022.
- ¹⁹ Daniel Levitas, *The Terrorist Next Door*, New York: St Martin's Griffin, 2004, accesat 14 ianuarie 2022.

PSIHOLOGIA MEDIULUI ȘI MEDIUL MILITAR

Cristian DOBRE*

Abstract

The article briefly presents one of the newest fields of general psychology, namely Environmental Psychology, along with its applications and implications in the military environment. Although, apparently, there would be no connection between Environmental Psychology and the military environment, in reality the points of contact between those fields are numerous and complex.

Thus, the article, after a brief introduction to the field of reference, focuses on the implications and applications of environmental psychology in the military system. Their discovery and their implementation in real life will represent an important step in ensuring the security of the natural environment, both at the individual level, but especially at the institutional level.

Keywords: *environmental psychology; military system; war; psychological processes.*

SEMNIFICAȚIA PSIHOLOGIEI MEDIULUI ÎN VIAȚA DE ZI CU ZI

Relația omului cu mediul a generat o ramură nouă a psihologiei, care să explice această realitate. Din multitudinea de definiții dezvoltate de promotorii „psihologiei mediului” se desprinde ideea că aceasta este o ramură a psihologiei care studiază, prin excelență, relația omului cu mediul în care acesta trăiește (Heimstra & McFarling, 1978). Așadar, scopul psihologiei mediului este de a ne ajuta să înțelegem modul în care mediul, fie el natural sau artificial, influențează omul și, cu precădere, personalitatea sa. Totodată, indirect, înțelegem și resorturile care-l mobilizează pe om să modifice mediul. Acest al doilea aspect ne permite să identificăm, în anumite circumstanțe, și punctul critic în care mediul, transformat de om, poate să-i devină acestuia un dușman de temut, cu impact local, regional sau chiar planetar.

Implicațiile psihologiei mediului în viața noastră.

Deși apărută în anii '60 ai secolului trecut, psihologia mediului nu a avut o dezvoltare

spectaculoasă și nici nu s-a răspândit la nivel internațional, ca alte ramuri ale psihologiei. Faptul a condus la scăderea interesului publicului față de acest domeniu al psihologiei generale. Și totuși, schimbările climatice dramatice din ultimii ani, de la nivel planetar, urmate de acțiunile internaționale pentru studierea cauzelor care au condus la acestea și, mai ales, pentru adoptarea unor măsuri concrete de a reduce impactul omului asupra mediului natural au revigorat psihologia mediului.

Astfel, în acest articol, ne propunem să prezentăm această ramură a psihologiei și să lășăm la latitudinea cititorului să decidă dacă ea este cu adevărat importantă sau nu. Așadar, se poate aprecia că psihologia mediului (numită și *environmentală*) are ca obiect de studiu ființa umană în relația sa cu mediul (Bell et al, 1996). În acest sens, se pot identifica patru direcții principale de studiere în domeniul psihologiei mediului: (1) cum este influențat omul de condițiile de mediu; (2) cum se poate modifica abordarea umană a mediului, pentru a preveni degradarea mediului natural; (3) cum poate omul să devină

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

mai eficient în mediul înconjurător și (4) cum poate supraviețui omul pe alte planete/în spațiul cosmic, într-un mediu natural constrângător.

În prima situație, când se pune problema modului în care ființa umană este influențată de condițiile de mediu, studiul comportamentului uman se face din următoarele perspective: a localizării geografice a omului (munte, deal, câmpie, litoral, zonă continentală, zonă insulară etc.); a resurselor pe care le oferă mediul natural (resurse naturale abundente, resurse naturale medii și resurse naturale puține și foarte puține); a identității de loc (aceasta reunește gândurile, sentimentele, amintirile și interpretările evocate legate de un anumit peisaj/acel peisaj capătă o valoare emoțional-simbolică foarte puternică pentru subiect și îl face pe individ să simtă că aparține respectivului loc (Tuan - 1980, Relph - 1976 și Buttier - 1980); a manifestării unor fenomene climatice extreme și a unor dezastre naturale (erupții vulcanice, cutremure, inundații, alunecări de teren, incendii de proporții etc.); a producerii unor catastrofe tehnologice (contaminări radioactive, chimice și biologice, distrugerii tehnologice masive etc.); a poluării curente (noxele din aer, poluarea cu deșeuri de plastic etc), precum și a existenței sau nu a aglomerărilor umane (zone supra-populate/megalopolisuri, respectiv sub-populate/arctice) etc.

În a doua situație, când se pune problema abordării mediului de către om, studiul se face din următoarele perspective: a realizării unei coabitări simbiotice între om și mediu (dezvoltarea de tehnologii nepoluante pentru producerea de energie și bunuri de toate felurile, construirea de locuințe ecologice, promovarea tehnologiilor care nu afectează securitatea altor viețuitoare etc.); a schimbării modului de viață tradițional, preponderent poluant, cu unul modern și „verde”, care presupune un nivel redus al noxelor emise și grijă pentru mediul natural, sub toate formele sale (încurajarea proiectelor arhitecturale care promovează orașele și locuințele „verzi”, reducerea consumului de hidrocarburi și combustibili fosili, producerea de energie din surse nepoluante, susținerea

mijloacelor de transport electrice, reducerea operațiunilor de tăiere a pădurilor, reducerea exploatarea industriale a oceanelor planetare și a zăcămintelor naturale etc.) și altele.

În a treia situație, când se pune problema de a-l face mai eficient pe om în mediul său natural, ne gândim la abordarea mediului dintr-o perspectivă ergonomică, pentru a mări capacitatea de adaptare și confortul persoanei, care lucrează într-un anumit mediu.

A patra situație, referitoare la psihologia persoanei care ajunge să trăiască într-un mediu natural constrângător – pe o altă planetă sau în spațiul cosmic, de exemplu, aduce în atenție următoarele aspecte relevante: adaptarea omului la noul mediu de viață, impactul psihologic al interacțiunii omului cu un alt mediu de viață, complet diferit, comparativ cu cel de pe Terra și impactul pe care omul l-ar putea avea asupra locuitorilor respectivei planete (fie aceștia ființe inteligente sau nu). Problematika protecției mediului natural și neamestecului în ecosistemul extraterestru respectiv se impune la fel de mult ca pe Pământ. Mai recent, din această zonă a psihologiei mediului s-a desprins psihologia spațială/cosmică.

Aceste perspective de abordare a mediului natural pot genera un nivel crescut de reactivitate negativă din zona economico-financiară, politică, socială și, nu în cele din urmă, din cea psihologică, deoarece protejarea mediului natural presupune, prin excelență, eforturi adaptative mari, costuri mari, restricții mari, popularitate redusă pentru promotori (în faza inițială).

La aceste aspecte se adaugă o serie de *factori perturbatori la nivel internațional*, printre care enumerăm pentru exemplificare: creșterea exponențială a numărului de oameni (de la aproximativ 3 miliarde în 1960, la aproximativ 8 miliarde, în prezent); lipsa unor politici coerente de mediu la nivel internațional; lipsa unor mecanisme reale de implementare a politicilor de mediu; imposibilitatea de monitorizare și sancționare a eventualelor încălcări ale politicilor de mediu stabilite în diferite foruri internaționale, regionale sau naționale; lipsa resurselor de implementare a politicilor de mediu (de exemplu,

o locuință ecologică are un preț de realizare de 3-4 ori mai mare decât una clasică); dezinteresul unui mare număr de guverne și comunități locale pentru protecția mediului; interesele economico-financiare extrem de puternice pentru continuarea activităților economice poluante; lipsa unor soluții de protejare a mediului, la nivel global; lipsa de educație și a responsabilității oamenilor în privința protejării mediului natural și a Planetei; imposibilitatea momentană de a schimba trendul actual al unor schimbări climatice, care produc efecte devastatoare (topirea calotei glaciare, dispariția unor state insulare, ca urmare a creșterii nivelului oceanului planetar, scăderea numărului de pești din oceane, creșterea suprafeței deșerturilor, fenomene meteorologice extreme, distrugerea stratului de ozon, eliminarea deșeurilor cosmice ce gravitează în jurul Planetei, creșterea nivelului de aciditate al apei oceanelor etc.); continuarea unor conflicte militare devastatoare; incapacitatea de înțelegere a imperativelor contemporane de mediu de către mulți lideri de stat; lipsa unor valori și convingeri pro-mediu la nivelul populației etc.

PSIHLOGIA MEDIULUI – MODALITĂȚI DE CERCETARE

După cum s-a remarcat, problematica la care trebuie să răspundă această ramură a psihologiei este una deosebit de vastă și complexă. Pentru a rezolva aspectele ce-i sunt caracteristice, s-au identificat mai multe modalități și metode, complementare, de abordare a relației omului cu mediul. Dintre acestea, exemplificăm doar câteva, mai uzitate în ultimii ani la nivel internațional:

Metoda observației. Deși, în esență, ea este similară cu cea descrisă de psihologia generală, în cazul psihologiei mediului ne referim la relația dintre om și mediu, în oricare dintre cele patru direcții de acțiune mai sus descrise. Astfel, cercetătorul încearcă să observe subiectul și mediul și să stabilească legături între funcționarea psihologică a subiectului și mediul în care acesta își desfășoară activitatea.

Metoda experimentului. Specificul acestei metode este dat de faptul că experimentele de

mediu sunt, în general, mai greu de făcut. Dar, chiar și așa, ele sunt studiate temeinic. De exemplu, pot fi studiate efectele unor anume condiții de mediu asupra funcționării psihice a persoanei. Astfel, în vederea pregătirii călătoriei spațiale cu oameni la bord, spre planeta Marte de exemplu, se studiază, în deșert sau în alte locuri izolate, modul în care ființa umană s-ar putea adapta și trăi într-un mediu ostil o durată mai lungă de timp. Sau modul în care unii oameni reacționează la anumiți factori perturbatori: zgomot, lumină puternică/slabă, aer cu puțin oxigen, hrană cu deficit în anumite substanțe etc. (Glass și Singer, 1972).

Metoda descriptivă. Aceasta permite cercetătorului să înțeleagă cum și de ce se produc anumite modificări de natură psihologică la una sau mai multe persoane, din cauza mediului în care acestea trăiesc. În acest sens, se vorbește despre „scena comportamentală”, care poate determina un anumit tip de gândire și, mai apoi, un comportament manifest (Barker, 1968). În acest sens, au devenit cunoscute două tipuri de studii, în mod special: cele concentrate pe calitatea mediului și cele concentrate pe percepția persoanei față de un anumit mediu.

Metoda analizei comportamentului uman asupra mediului. Această metodă are în vedere analiza longitudinală a efectelor comportamentului uman asupra mediului. Deși pare foarte similară cu observația, în fapt nu se poate vorbi de o observație, deoarece unele dintre efectele produse de om asupra mediului natural pot fi declanșate cu zeci, sute sau chiar mii de ani înainte ca să se fi gândit vreun sistem de analiză științifică a datelor. De exemplu, putem vorbi de impactul civilizației umane asupra schimbării unor forme de relief, asupra supraviețuirii unor specii de animale, asupra exploatării masive a unor resurse naturale etc.

Metoda corelativă. Această metodă își propune să stabilească corelații rezonabile (fundamentate statistic, de regulă) între anumite fenomene și procese naturale și psihologia umană, precum și invers. De exemplu, se poate studia impactul migrației umane asupra mediului, dar și efectele suprapopulării umane asupra mediului.

Metodele statistice. Acestea permit realizarea unor calcule statistice referitoare la măsurătorile matematice precise cu privire la unele aspecte specifice mediului (nivel poluare, suprafață despădurită, putere uragan, număr locuitori/kmp, număr de animale dintr-o anumită specie versus număr de oameni, suprafață agricolă versus număr de gospodării, profit din exploatarea unei anume resurse versus nivel de poluare etc.) și unele variabile de natură psihologică, la anumite populații sau chiar indivizi.

Metoda integrativ-sistemică. Această modalitate de abordare a psihologiei mediului reunește aspecte din mai multe metode și le combină imaginativ pentru a identifica legăturile dintre mediu și psihicul uman. Analiza relaționării dintre diferite elemente ale aceluiași sistem ecologic ori dintre sisteme ecologice diferite este importantă.

Metode de prognoză. Acestea sunt destinate să estimeze capacitatea adaptativă a omului la diferite medii de viață, pe baza evoluțiilor trecute și prezente. Un astfel de demers este foarte util, deoarece presupune luarea unor măsuri radicale cu privire la evoluția unor așezări umane. De altfel, istoria a demonstrat că unele orașe mari, și chiar civilizații, au dispărut total, urmare a unor calamități naturale sau a incapacității acestora de a gestiona eficient resursele la dispoziție.

Abordarea inter-disciplinară, din perspectiva psihologiei mediului, face legătura dintre această ramură a psihologiei și alte domenii, care-i permit să se dezvolte și să-și facă simțită prezența mai activ în viața noastră. Astfel, regăsim această psihologie în:

- *urbanistică și arhitectură:* acest aspect se reflectă prin conceperea de clădiri izolate termic, fonic, eco-prietenoase, construite din materiale rezistente, care să nu dăuneze mediului (în trecut, aceste aspecte erau neglijate în favoarea celor estetice);

- *politică:* acest aspect se materializează prin adoptarea de legi de protecție a mediului;

- *știința militară:* psihologia mediului se pune în evidență prin studierea modului de ducere a acțiunilor militare în diferite medii de luptă;

- *sociologie:* în acest caz, sunt studiate aglomerările umane, iar concepte precum „aglomerația”, „teritorialitatea”, „densitatea populației”, „viața urbană”, „viața rurală”, „spațiul personal” etc. sunt des întâlnite în relația sociologiei cu psihologia mediului;

- *design:* sunt proiectate dispozitive plăcute la vedere, care să se integreze bine în mediul natural;

- *fizică:* această latură a științei contribuie la proiectarea unor dispozitive care să producă energie din surse regenerabile (de exemplu, panouri foto-voltaice solare mai eficiente);

- *chimie:* de exemplu, se are în vedere neutralizarea compușilor chimici toxici pentru mediu, înainte de deversarea în sol, apă sau aer;

- *antropologie:* această știință permite unele explicații legate de evoluția fiziologică a oamenilor în anumite zone (de exemplu, unele populații sunt mai scunde și mai slabe, în timp ce altele sunt mai robuste și mai înalte, urmare a resurselor naturale din mediul în care trăiesc);

- *medicină:* multe dintre bolile omului pot fi explicate de mediul în care trăiește; psihologia mediului poate pune la dispoziția medicinei multe dintre aceste aspecte și, la rândul său, poate utiliza date din medicină pentru a-și explica unele teorii (de exemplu, în orașele mari, numărul persoanelor obeze – mănăcători de ”junk food” – este mai mare decât în mediul rural autentic, unde se mănâncă natural și sănătos);

- *învățământ:* formarea unor atitudini, motivații, comportamente și valori pro-mediu se realizează, cel mai bine, în cadrul sistemului educațional; astfel, existența unor materii sau cel puțin ore de clasă, care să transmită cunoștințe de bază și să formeze deprinderi la generațiile tinere reprezintă una dintre garanțiile de bază ale unui viitor sigur, într-un mediu sănătos;

- *istorie:* această legătură a psihologiei mediului cu istoria ne permite să înțelegem cauzele pentru care unele civilizații au prosperat, iar altele au dispărut, din cauza unor fenomene meteorologice generate mai mult sau mai puțin chiar de oameni (de exemplu, cercetările cu privire la erupția Vulcanului Pompei sau a scufundării Atlantidei continuă și în zilele noastre, iar acestea au o componentă psihologică foarte puternică);

- *meteorologie*: se au în vedere fenomenele meteorologice care produc efecte psihologice, cu referire la emoții și comportamente (de exemplu, un ciclon sau un uragan determină emoții puternice la mari comunități umane și produce reacții comportamentale explicite – părăsirea locuinței, a orașului, baricadarea în subsolul casei, acumularea de rezerve de apă și mâncare, mobilizare exemplară și solidaritate pentru reducerea efectelor dezastrului natural etc.);

- *etică*: în acest caz sunt implicate trăsăturile morale și, cu precădere, responsabilitatea socială dedicată conservării mediului natural pentru generațiile viitoare (această relaționare este creatoare de valori ecologice);

- *geografie*: interacțiunea psihologiei cu geografia are în vedere modificarea geografiei unui loc, pentru a fi locuit (de exemplu, construirea unei localități) sau doar folosit (construirea unui baraj pe un curs de apă, de exemplu) de oameni (evident, implicarea factorului uman aduce după sine și o latură psihologică, în acest caz, orientată pe psihologia mediului).

RELAȚIA PSIHOLOGIEI MEDIULUI CU ALTE RAMURI ALE PSIHOLOGIEI

Psihologia mediului nu funcționează în mod independent, ci își ia resursele de bază din psihologia generală și are unele suprapuneri cu alte ramuri ale psihologiei. *Relația cu ergonomia* – este definită de faptul că, în timp ce psihologia mediului încearcă să înțeleagă legăturile dintre mediu și om, ergonomia se străduiește să creeze unelte cât mai adecvate utilizării de către oameni; așadar, plecând de la înțelegerea mediului și psihicului uman, se încearcă proiectarea unor dispozitive destinate să facă munca oamenilor mult mai eficientă.

Relația cu etno-psihologia – încearcă să identifice de ce unele aspecte etnografice sau culturale sunt fundamentate de factorii de mediu; de exemplu, la populațiile ce trăiesc în câmpie, dansurile și obiceiurile populare sunt inspirate din muncile agricole practicate de acestea, fapt ce indică legături puternice între mediu și psihologia oamenilor.

Relația cu psihologia comportamentală – ajută la explicarea unor comportamente ale oamenilor, în funcție de anumite condiții de mediu; deși pare simplistă, relația cauză-efect este des întâlnită în acest tip de relație.

Relația cu psihologia socială – adaptarea la mediu și inter-relaționarea oamenilor sunt fundamentale în psihologia socială; prin urmare, avem din nou un punct de legătură solid între cele două ramuri ale psihologiei – reprezentat de oameni și de mediu.

Relația cu psihologia religiilor – această relație poate explica, din perspectiva mediului natural, cum și de ce s-au dezvoltat într-un anumit fel unele religii, pe de o parte, dar și modul în care mediul a determinat apariția fenomenelor religioase și a misticismului, în general (de exemplu, în trecut, unele realități generate de fenomene meteorologice extreme erau puse pe seama zeilor).

Psihologia culturală – foarte multe aspecte culturale sunt explicate prin particularitățile de mediu, după cum și unele atitudini față de mediu sunt explicate prin felul de a fi al oamenilor care viețuiesc în anumite zone geografice (de exemplu, se apreciază că populațiile care trăiesc în zonele polare sunt mai reci emoțional și rezervate, comparativ cu cele care trăiesc în zonele calde, care sunt mai expansive emoțional și mai dezinvolve din punct de vedere comportamental); aceste aspecte sunt utilizate și de psihologia mediului, la fel de bine, în explicarea unor procese și fenomene.

Psihologia ecologică – această psihologie poate fi considerată un subdomeniu al psihologiei mediului, deoarece abordează studiul psihologiei umane într-un anumit ecosistem (Barker, 1968).

PROCESELE PSIHICE ȘI PSIHOLOGIA MEDIULUI

Așadar, cum este posibil ca psihologia mediului să se regăsească într-o mare mulțime de activități umane și cum reușește ea să explice anumite procese și chiar să producă efecte la nivelul societății umane? Fără a epuiza subiectul, vom enumera, în continuare, un set de *proces psihologice* implicate direct.

Percepțiile și reprezentările. Acestea au în vedere integrarea de către subiect a informațiilor cu privire la mediul său de viață, în particular, și cu privire la locul și rolul mediului în comunitatea în care acesta locuiește, în general. Omul, prin vedere, asimilează peste 80% din informațiile cu privire la mediu, iar ceea ce vede îl inspiră și îl determină să acționeze într-un anumit fel (Simion, 2018). Așadar, ne simțim bine sau rău într-un anumit mediu și spațiu (construit sau nu) pentru că îl percepem cu analizatorii noștri, iar informațiile astfel recepționate pot genera o mulțime de procese psihice. Pe de altă parte, discutând despre percepția abstractă a mediului, putem afirma că unii oameni pot percepe mediul doar ca pe un loc pe care să-l exploateze intens și fără niciun fel de limite, pentru propriul interes, în timp ce pentru alții mediul este reprezentat ca un loc folosit doar temporar de o generație, și care, în cele din urmă, trebuie predat, în bune condiții, celor ce vor veni, chiar și la nivelul unui orizont de timp foarte îndepărtat.

Motivația, în calitatea sa de proces psihic regulatoriu, are rolul de a stimula, activa și sensibiliza subiectul în raport cu mediul natural. Motivația poate fi intrinsecă și extrinsecă, pozitivă sau negativă. Astfel, judecând după felul de a fi al motivației, subiectul se poate simți responsabil să protejeze mediul, deoarece așa a fost educat și a înțeles imperativele unui mediu curat și nepoluat sau, poate, doar se simte obligat să-l protejeze, temându-se să nu fie surprins și pedepsit, conform legislației în vigoare. Evident, în viața reală formele motivației mai sus descrise acționează complementar și ele se pot regăsi în diferite proporții la fiecare dintre subiecți, însă ar fi de dorit ca motivația să fie una intrinsecă și pozitivă, deoarece ea se fundamentează pe convingeri solide, are o forță mult mai mare și o durată de manifestare foarte lungă.

Afectivitatea, în calitate de proces psihic, poate fi definită ca o reflectare sub forma unei trăiri subiective, de un anumit sens (pozitivă, neutră sau negativă), a raportului dintre starea internă a subiectului și dinamica unor procese externe acestuia. Afectivitatea se exprimă prin intermediul emoțiilor. Acestea din urmă au un set

de proprietăți unice: referențialitatea (proprietatea unei emoții de a orienta subiectul spre o persoană, lucru sau fenomen), polaritatea (proprietatea unei trăiri emoționale de a se plasa, la un moment dat, la un anumit loc, pe o scală continuă ce se întinde de la minus la plus absolut), intensitatea (care se exprimă prin forța manifestă, care poate oscila de la foarte slab la foarte puternic), durata (care este asociată cu întinderea în timp a respectivei stări emoționale), convertibilitatea (exprimată prin capacitatea unei emoții de a-și schimba polaritatea față de un anumit obiect, în funcție de o mulțime de factori) și ambivalența (care constă în existența într-o structură unitară a două trăiri de semn opus în raport cu același obiect de referință, de genul dragoste-ură, susținere-respingere etc.). Aceste proprietăți ale emoțiilor ridică importanța studiului afectivității în abordarea problematicii de mediu, deoarece procesele afective pot influența semnificativ atitudinile și comportamentele subiectului, fie în direcția protecției mediului, fie în cea a distrugerii sale, iar consecințele sunt zguduitoare în fiecare dintre cele două perspective. În acest context, sunt de luat în calcul și tendințele extreme, de tip militantist-activiste, care duc la paroxism unele probleme de mediu, exacerbând afectivitatea, uneori în forme violente și șocante, sub toate formele sale de manifestare.

Voința, considerată a fi, deopotrivă, un proces, dar și o funcție psihică, îl orientează pe subiect, în mod conștient, să depună efort pentru realizarea unor scopuri. Practic, voința este prezentă în orice acțiune umană. Tot ceea ce facem este rezultatul unui act volitiv – fie el unul puternic (susținut de inițiativă, viziune, interes, determinare, încredere, convingere, capacitate persuasivă etc.), ce ne conduce spre atingerea scopurilor și obiectivelor propuse, indiferent de obstacolele pe care le întâmpinăm, fie el unul slab (construit pe nehotărâre, pasivitate, obediență irațională, comoditate, influențabilitate, lipsă de hotărâre etc.), ce ne îndepărtează de la aceste scopuri și obiective, până la anularea lor totală și chiar schimbarea acestora (dacă au existat vreodată!) cu ale altora, care pot acționa împotriva noastră. Psihologia mediului studiază aceste acte

de voință și caută să identifice ce-l determină pe om să protejeze mediul, uneori prin limitarea unor avantaje pe care mediul i le-ar putea oferi pe moment. De exemplu, oprirea poluării mediului poate perturba afacerile, pe moment, dar, în viitor, poate reduce nivelul de noxe din atmosferă și poate stopa încălzirea planetară. Chiar dacă acest demers, aparent costisitor în prezent, pare a nu fi în beneficiul direct al actualei generații, el poate fi determinant pentru generațiile viitoare și chiar pentru existența Planetei. Un astfel de act de voință poate avea loc la diferite niveluri de cuprindere (global, regional, național, local etc.), la diferite eșaloane ierarhice (ONU, UE, guvernamental, administrația locală etc.) ori în diferite domenii de activitate (politic, social, economic, financiar, științific, comercial, sanitar, antreprenorial, urbanistic, militar, educațional, psihologic etc.) și poate produce efecte semnificative. Impunerea unei interdicții sau limitări în domeniul mediului generează, de cele mai multe ori, o veritabilă luptă a voințelor, alimentată de interese foarte diverse. În acest context, misiunea psihologiei mediului, de a identifica cele mai potrivite modalități de abordare a problematicii legate de securitatea mediului, reprezintă o veritabilă provocare.

Gândirea este un proces psihic superior, care ne ajută să reflectăm realitatea și să o înțelegem abstract și concret, pentru a interacționa cât mai bine cu aceasta. Prin intermediul operațiilor sale specifice (analiza, sinteza, generalizarea, particularizarea, abstractizarea, concretizarea, clasificarea, ierarhizarea, analogia etc.), gândirea joacă un rol esențial în capacitatea introspectivă, prospectivă, de reconstituire/reconfigurare, rezolutivă, decizională și predictivă a omului. Utilizând ca instrument de lucru principal limbajul sau orice alt set de repere cu semnificație logică, gândirea produce noțiuni, judecăți și raționamente, care permit o mai bună raportare a subiectului la mediul în care trăiește și o înțelegere adecvată a provocărilor din realitatea trecută, prezentă și chiar viitoare. Abordarea cognitivă a problematicii de mediu reprezintă o provocare foarte serioasă, atât pentru teoreticieni (politicieni, cercetători, filozofi, psihologi, sociologi etc.), cât și pentru practicieni (ingineri,

arhitecți, designeri, lucrători în domeniul protecției mediului, muncitori, populația umană – în ansamblul său etc.), deoarece permite crearea de soluții realiste, eficiente și eficace, care să răspundă unei game foarte largi de beneficiari. În acest context, gândirea critică, gândirea laterală și gândirea "out of the box" sunt foarte importante în găsirea unor soluții „verzi”, pro-mediu, care să răspundă unei mase cât mai mari de comunități umane, într-un mod etic, echitabil și eficient economico-financiar și social.

Memoria, definită ca fiind procesul psihic de codificare, stocare, păstrare și reactualizare a informațiilor, are un rol fundamental în dezvoltarea psihologiei mediului, deoarece ne permite să organizăm informațiile referitoare la problematica de referință, astfel încât acestea să poată fi stocate și reactualizate oportun, precis și cât mai complet. Se are în vedere, în cazul memoriei, atât un fenomen individual, cât și unul social, deoarece, de cele mai multe ori, date și informații relevante despre mediu sunt păstrate în „memoria colectivă” a unei comunități umane. Acest aspect îi ajută pe oameni să rememoreze cele întâmplate, de exemplu, pe timpul unei catastrofe naturale (o inundație, de pildă) și să ia în calcul modul de rezolvare a respectivei probleme în viitor (de exemplu, să se construiască diguri, să se dezvolte localitatea mai în amonte, să se creeze sisteme de drenare a apei, să se proiecteze și să se construiască locuințe mai solide, să se curețe albiile râurilor etc.).

Imaginația este procesul psihic prin care se creează idei sau produse noi, originale, cu sau fără utilitate socială (Munteanu, 1994). Prin excelență, imaginația este un proces cognitiv complex, mediat de reprezentări, pe care le combină și recombina pentru a genera construcții noi, inedite, originale, atât în plan material, cât și spiritual. Implementarea politicilor „verzi”, destinate să reducă poluarea și să crească nivelul de confort al oamenilor solicită, prin excelență, abordări inovative, cu mare putere creativă. Pentru a se manifesta plener, *creativitatea* se bazează pe motivație, gândire și voință (Miclea & Radu, 1991). Cunoașterea tehnicilor și procedurilor de stimulare a creativității (aglutinarea, micșorarea,

diminuarea, multiplicarea, schematizarea, analogia etc.) poate ajuta la dezvoltarea unor produse „verzi” sustenabile, cu impact pozitiv asupra mediului natural și vieții oamenilor, în același timp. Uneori, chiar natura însăși oferă cele mai inovative soluții pentru dezvoltarea ideilor „verzi”.

Atitudinile, definite ca fiind „predispoziții învățate de a reacționa cu consecvență față de un obiect sau fenomen în mod favorabil sau nefavorabil” (Allport, 1935), se formează pe timpul vieții subiectului și se consolidează sau destructurează în funcție de o serie de factori favorizanți. În legătură cu formarea unor atitudini puternice de protejare a mediului, se poate afirma că acest demers ar trebui inițiat din copilărie, atât prin educația parentală, cât și prin instruirea școlară. Dacă subiectului i se formează un set de atitudini de bază „verzi”, destinate să respecte mediul natural, iar acestea sunt întreținute de societate pe toate palierele sale, șansele de a deteriora mediul natural, în mod intenționat, scad semnificativ. Atitudinile sunt esențiale în raportarea omului la lumea în care trăiește. Astfel, atitudinile îl ajută pe individ să se adapteze la mediu, să înțeleagă ceea ce se întâmplă în societate, să-și dezvolte propriile sale linii de referință în raportarea la cutumele din lumea în care trăiește, să-și formuleze opinii, să protesteze atunci când nu este de acord ori să sprijine un anume demers – dacă acesta rezonază cu felul său de a fi, să valorizeze sau nu anumite ființe, lucruri sau procese și nu numai. Atitudinile îl angajează pe om în raport cu o anumită persoană sau problematică, inclusiv una de mediu, multidimensional: afectiv, cognitiv și volitiv și generează comportamente acționale manifeste.

APLICAȚII ALE PSIHOLOGIEI MEDIULUI ÎN ACTIVITĂȚILE MILITARE

Fiind una dintre cele mai „fierbinți” teme ale momentului, securitatea mediului natural nu putea rămâne străină nici pentru militari. Deși, de cele mai multe ori, pentru societatea civilă asocierea activității militare, prin excelență una distructivă, cu cea de protecție a mediului

natural, prin excelență una de conservare, pare să fie imposibilă, în realitate acest lucru nu numai că se întâmplă, dar el a captat atenția militarilor într-o măsură semnificativă. În continuare, o să prezentăm o serie de demersuri concrete făcute de militari pentru protejarea mediului natural, atât în România, cât și în alte armate moderne.

Interzicerea, prin rezoluție a ONU, a experiențelor nucleare pe sol, în aer și în apă. Acest lucru a fost extins și întărit de legislațiile naționale ale majorității statelor posesoare de arme nucleare. La acest moment, sunt binecunoscute efectele directe și dezastruoase ale detonării armelor atomice, precum și cele indirecte, produse de radiațiile nucleare asupra mediului. Moratoriile de abținere de la experimentarea armelor nucleare, chiar și în cavități din scoarța terestră, sunt foarte benefice pentru protejarea mediului natural.

Neproliferarea armelor de distrugere în masă. Deși, prin excelență, este un subiect ce ține de geopolitică și securitate, neproliferarea armelor de distrugere în masă are rol și în protejarea mediului natural, prin faptul că se evită accidente (prin utilizarea lor imprevizibilă de către entități iresponsabile), precum și generarea unei stări de insecuritate la adresa vieții pe Planetă, de nivel maxim. Cu toate acestea, din păcate, unele state nu au renunțat la ambițiile lor de a deveni puteri nucleare și continuă, ilegal, activitățile în sfera proliferării armelor de distrugere în masă.

Reducerea antrenamentelor de trageri cu muniție de război în favoarea antrenamentelor pe simulatoare. În acest fel, se are în vedere reducerea distrugerilor directe asupra mediului natural. Aceste distrugereri, deși au loc în poligoane, pot provoca daune și disconfort unor specii de animale și plante, care se dezvoltă în regiunile respective, dar și oamenilor care locuiesc în vecinătatea poligoanelor militare.

Utilizarea unor poligoane izolate, situate departe de zonele locuite de oameni și în care nu trăiesc animale sau plante ocrotite (de regulă zone deșertice), constituie un alt demers al militarilor de a proteja mediul natural.

Limitarea deplasării și dislocării unor arme periculoase. Această acțiune își propune să reducă

riscul unor accidente nedorite, care ar avea efect catastrofal. Exemplele legate de pierderea unor arme nucleare sau a unor muniții convenționale clasice, în zone populate, au determinat luarea unor astfel de măsuri speciale.

Abținerea de la activități cu caracter militar în poligoane sau în alte zone special destinate antrenamentelor în perioadele în care anumite viețuitoare se reproduc și își cresc puii. Acest gest „verde” a fost foarte apreciat de organizațiile neguvernamentale de protecție a mediului natural.

Reamenajarea poligoanelor după utilizarea lor de către militari. Aceste acțiuni își propun să redea naturii, după utilizare, terenul la fel cum a fost găsit înainte de derularea unor exerciții militare. Astfel, locurile în care s-au executat activități militare sunt asanate (curățate de eventuale muniții neexplodate sau fragmente de muniții care ar putea deveni periculoase), decontaminate (în cazul în care s-au scurs substanțe toxice, carburanți sau alte chimicale) și amenajate peisagistic (sunt astupate tranșeele, gropile de obuze etc.).

Utilizarea de muniții cu un grad ridicat de precizie. Acest demers vizează crearea de muniții foarte precise, capabile să elimine, la nevoie, ținte foarte clare, fără pierderi colaterale și fără distrugerea inutilă a mediului înconjurător. De exemplu, armatele NATO dezvoltă astfel de muniții, destinate să distrugă cu precizie inamicul, în timp ce alte armate (de exemplu, Armata Federației Ruse) preferă să radă orașe întregi, în mod nediscriminativ, în timpul acțiunilor militare pe care le poartă.

Utilizarea proporțională a forței militare. Acest principiu al luptei armate are și rol în protejarea mediului natural, deoarece solicită combatanților să folosească muniții, mijloace de luptă și tactici adaptate la inamicul pe care îl au de neutralizat și nu unele destinate să facă distrugereri ample, în mod nejustificat.

Reducerea calibrului unor arme de foc, pentru a nu produce răni inutile. Scopul confruntării armate este scoaterea din luptă a inamicului și nu uciderea sa cu orice preț sau provocarea de răni grave, cauzatoare de suferințe nejustificate. De aceea, în armatele NATO calibrul armelor de foc

este mai mic, comparativ cu cel al altor armate.

Limitarea activităților de producere a unor arme cu efecte distructive de masă, de natură bio-chimică (substanțe toxice de luptă și agenți biologici de luptă). Un astfel de demers își propune să reducă riscul producerii unor accidente. Totodată, stocarea unor astfel de substanțe toxice sau agenți biologici este una extrem de delicată, ce ar putea să ridice riscuri inutile la adresa mediului natural, sub toate aspectele.

Delaborarea și dezafectarea munițiilor vechi și periculoase. Demersul este justificat de nevoia de protejare a securității fizice a oamenilor care le manevrează, dar și de rațiuni de protecție a mediului natural. Acest lucru se realizează în facilități industriale speciale, cu respectarea strictă a unor măsuri de protejare a mediului natural.

Instalarea în bazele militare a unor instalații solare și eoliene, destinate să reducă semnificativ consumul de energie electrică și termică. Și Forțele Armate se aliază la trendul general de salvare a energiei, mai ales că în multe baze/facilități militare există suprafețe mari de teren, care permit instalarea oglinzilor solare și chiar a dispozitivelor eoliene.

Montarea în bazele militare a unor instalații de economisire a apei. De exemplu, la dușuri se introduce aer în apă, astfel încât să se obțină același efect de curățare, dar mult mai repede și mai economic; apa utilizată pentru udat spațiul verde este pornită automat, de sisteme computerizate, care măsoară nivelul de umiditate din sol; apa folosită pentru spălarea mijloacelor de luptă este decantată și reciclată; sunt montați senzori de mișcare și temporizatoare de apă la toalete etc.

Achiziționarea de produse electrotehnice cu un consum redus de energie. Acest aspect conduce la realizarea de economii de energie și financiare substanțiale, dar și la protejarea mediului natural.

Colectarea selectivă a deșeurilor. În toate bazele militare (din armatele NATO/UE) există coșuri de gunoi și containere în care deșeurile se selectează separat, pe categorii, și sunt reciclate de firmele de specialitate. În acest sens, se au în vedere și elementele de muniție (de exemplu,

tuburile de la cartușe și diferite feluri de proiectile). Casarea sau scoaterea din uz a unor categorii de tehnică militară este strict supravegheată, astfel încât materialele ce intră în compunere să fie reciclate corespunzător.

Intervenția de urgență a militarilor pentru limitarea efectelor unor dezastre tehnologice. În funcție de tipul dezastrului (incendii, contaminări chimice, radioactive sau biologice, distrugerii cauzate de explozii etc.), sunt desemnate anumite structuri militare (de apărare civilă, de protecție NBC, de geniu, aeriene, alte forțe), cu misiunea de a interveni de urgență, pentru a reduce efectele nedorite ale poluării și pentru salvarea de vieți omenești. Aceste acțiuni au loc într-un context mai larg, în care autoritățile administrației centrale și locale, alături de alte instituții ale statului, acționează împreună, coordonat și unitar, pentru îndeplinirea aceleiași misiuni.

Intervenția de urgență a militarilor pentru limitarea efectelor unor catastrofe naturale. În aceeași manieră descrisă mai sus, militarii intervin cu forțe și mijloace specifice pentru limitarea efectelor acestor dezastre (cutremure, inundații, alunecări de teren etc.).

Dezvoltarea unor comportamente instituționale „verzi”. În acest sens, se are în vedere reducerea tipăriturilor, informatizarea fluxurilor de documente, folosirea semnăturii electronice etc.

Dezvoltarea unor acte normative specifice pentru militari (ordine de ministru, dispoziții ale unor comandanți/ șefi militari etc.), care derivă din legislația internațională și națională, pe linia protejării mediului natural. În sistemul militar astfel de prevederi regulamentare se aplică imediat și complet, fapt ce generează efecte imediate, vizibile și pozitive pentru mediul natural.

Conceperea unor facilități militare „eco-friendly”, adaptate imperativelor de a proteja mediul natural, sub toate formele posibile. Se au în vedere, în acest sens, elemente de infrastructură, cum ar fi: clădiri și containere eficiente termic, clădiri al căror acoperiș este valorificat eficient (parcuri de relaxare pentru personal sau loc pentru instalarea de oglinzi solare); sisteme de colectare a apei de ploaie, pentru a fi utilizată la

udarea spațiului verde sau spălarea vehiculelor; sisteme de reciclare a apelor murdare, pentru a fi refolosite la întreținerea spațiilor verzi; sisteme de ferestre eficiente termic și reflectorizante – anti termice, clădiri luminoase – pentru a se reduce consumul de electricitate; folosirea doar a corpurilor de iluminat tip LED; instalarea de senzori de mișcare, pentru a preveni folosirea inutilă a iluminării și consumul de energie; optimizarea sistemelor de birotică din birouri etc.

Dezvoltarea și achiziționarea unor categorii de tehnică militară „eco-friendly”. În acest sens, se are în vedere mutarea accentului pe acele categorii de tehnică militară mai puțin poluante, care consumă o cantitate mai mică de combustibil și care dispun de mijloace proprii de energie, din surse naturale regenerabile, pe de o parte, și pe sisteme de lovire mai puțin toxice, pe de altă parte. Astfel, pot fi oferite numeroase exemple: autovehicule și nave hibride, sisteme de lovire mai puțin toxice, arme laser, arme neletale, sisteme de comunicații care utilizează mult mai puțin cablu etc.

Participarea militarilor la activități de împădurire de amploare. Tradițional, militarii sunt implicați în desfășurarea unor acțiuni de împădurire a unor zone vaste de teren. Acest gest constituie nu numai un act de salvare a mediului, dar și unul moral, deoarece o astfel de acțiune poate să-i inspire și pe alții. Plantarea de arbori se face și pe terenul bazelor militare, de la caz la caz.

Participarea militarilor la curățarea gunoierului din cazărmi sau chiar din spații publice. Un astfel de demers îi educă pe militari, de la intrarea în sistemul de învățământ militar, pe toată durata carierei, ca cetățeni responsabili, deplin angajați în acțiunile de protejare a mediului natural.

Educarea personalului militar și popularizarea în rândul acestuia a măsurilor de protejare a mediului natural. Un astfel de demers educațional are impact în crearea de atitudini, motivații, comportamente și valori „verzi”, care pot fi transmise direct sau indirect, societății civile, familiei și cunoscuților. În acest sens, colaborarea militarilor cu asociațiile neguvernamentale care promovează securitatea mediului natural este foarte importantă.

CONCLUZII

Se poate observa ușor că *psihologia mediului* este o ramură distinctă și bine conturată a psihologiei generale, cu numeroase domenii practic-aplicative, ce pot produce un impact imediat și semnificativ în viața oamenilor, pe de o parte, și în protejarea mediului natural, pe de altă parte.

Abordarea și dezvoltarea *psihologiei mediului* reprezintă deziderate majore ale timpurilor pe care le trăim, deoarece pot determina schimbări cu impact major la nivel global, în următoarele domenii: înțelegerea cauzelor care generează deteriorarea mediului; înțelegerea consecințelor deteriorării mediului natural, pentru om și pentru Planetă; asumarea conștientă a unor măsuri de securizare a mediului natural; crearea de

atitudini, motivații, deprinderi, comportamente și valori pro-mediu; generarea de bunuri și servicii mai puțin poluante; regenerarea și salvarea biodiversității; convingerea scepticilor cu privire la schimbările climatice prognozate și nu numai.

Protejarea mediului de către militari constituie un segment important în cadrul acțiunilor generale de prevenire a schimbărilor climatice și de protejare a Planetei, într-o manieră sustenabilă și ecologică. În același timp, promovarea *psihologiei mediului* în învățământul universitar și preuniversitar precum și în educația permanentă a adulților, poate reprezenta o modalitate eficace de sensibilizare a opiniei publice, în general, și a fiecăruia dintre noi, în mod special, pentru a fi mult mai atent la ceea ce presupune securitatea mediului, sub toate aspectele sale.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. AMABILE M. Teresa, *Creativitatea ca mod de viață. Ghid pentru părinți și profesori*, Editura Știință și Tehnică, București, 1997, 250 p.
2. BONCU Ștefan, *Psihologia mediului*, Note de curs, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2018, 53 p.
3. BONCU Ștefan, *Psihologia influenței sociale*, Editura Polirom, Iași, 2002, 432 p.
4. BONCU Ștefan, Ilin Corina, Sulea Coralia, *Manual de Psihologie socială aplicată*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2007, 346 p.
5. BONNES Mirilia, Secchiaroli Gianfranco, *Environmental Psychology. A Psycho-social Introduction*, Sage Publications, 1995, 230 p.
6. BONNES Mirilia, Terence Lee, Marino Bunaiuto (eds.), *Psychological Theories for Environmental Issues*, Routledge, 2016, 296 p.
7. CLAYTON D. Susan (ed.), *The Oxford Handbook of Environmental and Conservation Psychology*, Oxford University Press, 2012, 720 p.
8. DONALD Ian, *Environmental and Architectural Psychology. The Basics*, Taylor & Francis, 2022, 264 p.
9. EDGERTON Eddie, Romice Ombretta, Spencer Christopher, *Environmental Psychology: Putting Research into Practice*, Cambridge Scholars Publishing, 2007, 175 p.
10. FLEURY-BAHI Ghazlane, Pol Enric, Navarro Oscar (eds.), *Handbook of Environmental Psychology and Quality of Life Research*, Springer, 2017, 574 p.
11. GIFFORD Robert (ed.), *Research Methods for Environmental Psychology*, Wiley, Chichester, UK, 2015, 438 p.
12. HEFT Harry, *Ecological Psychology in Context: James Gibson, Roger Barker and the Legacy of William James Radical Empiricism*, Routledge, Taylor & Francis Group, London, 2001, 476 p.
13. KOPEK Dak, *Environmental Psychology for Design*, Fairchild Books, 2012, 384 p.
14. MICLEA Mircea, Radu Ion, „Creativitatea și arhitectura cognitivă”, în *Introducere în psihologia contemporană* (coord. I. Radu), Editura Sincron, Cluj-Napoca, 1991, 354 p.
15. MOSER Gabriel, *Introducere în psihologia mediului*, Polirom, Iași, 2009, 286 p.

16. MUNTEANU Anca, *Incursiuni în creatologie*, Editura Augusta, Timișoara, 1994, 360 p.
17. NAGAR Dinesh, *Environmental Psychology*, Concept Publishing Company, New Delhi, 2006, 390 p.
18. ROCO Mihaela, *Creativitate și inteligență emoțională*, Editura Polirom, Iași, 2001, 248 p.
19. SARAN Awadh Kishore, *Environmental Psychology*, Anmol Publications, 2005, 336 p.
20. SIMION Dănuț, *Psihologie environmentală și elemente de psihologie socială aplicată în arhitectură și design*, articol Universitatea Tehnică din Republica Moldova, 2018, 4 p.
21. STEG Linda, Keizer Kees & colab., *Applied Social Psychology: Understanding and Managing Social Problems*, 2nd Edition, Cambridge University Press, 2017, 410 p.
22. STEG Linda, Van Den Berg Agnes, De Groot Judith (eds.), *Environmental Psychology: An Introduction*, Wiley-Blackwell Ltd., 2012, 376 p.

EVOLUȚII ÎN RELAȚIILE ROMÂNNO - FRANCEZE ÎN DOMENIUL SECURITĂȚII ÎN DECENIUL PATRU INTERBELIC

Ioan-Codruț LUCINESCU*

Abstract

The purpose of this study is to analyze the way in which Romania and France have interacted between 1934 -1939, at the level of the European security system, in the light of the national security interests. This interaction wasn't carried out in a regular fashion due to the fact that France, as one of the world's greatest powers, had much more complex interests, the East-European space being for Paris a region where negotiation involving political and military influence could be carried out with the other top European players, including those who considered the "Versailles system" to be anachronistic.

Keywords: *military attaché; espionage; intelligence services; Romania; France; European security system.*

INTRODUCERE

Începutul deceniului al patrulea al secolului al XX-lea a produs mutații semnificative în planul vieții politice, economice și militare a continentului european. Cea mai puternică criză economică, din câte cunoscuse lumea modernă, ajungea la apogeu, consecințele sale fiind devastatoare; pe fondul gravelor probleme sociale cu care se confruntau statele industrializate, ajungeau la guvernare forțe politice extremiste, care aveau ca obiectiv principal modificarea raporturilor de putere (și a frontierelor) statuate după sfârșitul Primului Război Mondial.

Preluarea puterii în Germania de către partidul nazist, condus de Adolf Hitler (ianuarie 1933), a fost imediat însoțită de afirmarea revizionismului ca politică oficială de stat, determinând ascensiunea acestui curent în Europa și, implicit, adâncirea îngrijorărilor în statele Europei Centrale și de Sud-Est (*inclusiv*

România), interesate, în cel mai înalt grad, în menținerea păcii pe continent.

RELAȚIILE ROMÂNNO-FRANCEZE ȘI NOUA ECUAȚIE DE SECURITATE

Lumea, în general, și Europa, în special, se confruntau, începând cu anul 1934, cu un tablou politico-militar complex, cu procese și acțiuni aflate în conexiune și într-o permanentă transformare previzibilă sau mai puțin previzibilă. Schimbarea rapidă a raporturilor de putere pe continent a condus la evoluții contradictorii. Gesturi politice și angajamente oficiale considerate a fi clare, aparent liniștitoare pentru pacea continentului european, au fost urmate, adeseori, de declarații și/sau luări de poziții la nivel înalt voit confuze (venite în special din partea autorităților statelor revanșarde), care diminuau sau anulau, de *facto*, orice speranțe.

În acele momente de revigorare a militarismului și dorințelor revizioniste, era

* *Expert în istoria serviciilor de informații.*

nevoie, mai mult ca oricând, ca Marile Puteri învingătoare în prima conflagrație planetară, Marea Britanie și Franța, să adopte și să mențină linii politice ferme de combatere a fenomenelor care afectau vizibil relațiile internaționale. Din perspectiva de „*imperiu mondial*” cu interese de menținere a unui echilibru de forțe în Europa, Marea Britanie a urmărit, pe fondul eșecului Conferinței Societății Națiunilor pentru dezarmare (1934), stabilirea unei relații „speciale” cu Germania condusă de Adolf Hitler, fără însă a renunța la obiectivul strategic de păstrare, în linii generale, a sistemului de pace stabilit în perioada 1919-1923.

Franța rămânea, în continuare, prima putere militară a Europei, statul care trebuia să asigure suportul necesar securității colective, principiul care a fundamentat politica externă românească după 1918. Cheazășia păstrării păcii era considerată ca fiind oferită de „unitatea anglo-franceză, dublată de unul sau mai multe grupuri regionale ale națiunilor estice”¹, alianțe de securitate în care România se implicase cu hotărâre. Dar oscilațiile politicii Franței pe scena internațională, fracturile sociale și politice grave din societate (acutizarea luptei între dreapta și stânga politică), o anumită „oboseală” structurală resimțită atât la nivelul instituțiilor statului, cât și în ceea ce privește atitudinea oamenilor politici francezi, produceau neliniște în capitalele țărilor vital interesate în prezervarea *statu-quo*-ului. Toate aceste mutații sunt reliefate, de altfel, printr-o multitudine de rapoarte și note transmise de ambasada României la Paris către centrala Ministerului Afacerilor Străine de la București.

Ministrul plenipotențiar la Paris în perioada 1930-1938, Constantin Cesianu, într-o notă din 21 noiembrie 1936, arăta aceste realități îngrijorătoare pentru politica de securitate a României, în special prin prisma dorinței Franței de apropiere, nu numai politică, dar și pe palierul de apărare, de Moscova. În contextul tratatelor anglo-franceze privitoare la consolidarea alianței de securitate între cele două puteri învingătoare în Primul Război Mondial, diplomatul român transmitea: „(...) Observatorul atent constată că

pe când politica Angliei apare neted definită, aceia a Franței se conturează șovăelnic, ceiace îi dă înfățișarea unei puteri de mâna a doua în opoziție cu acțiunea de prim plan ce ani de zile a exercitat după război până la dispariția lui Briand. Slăbită de contingentele electorale (alegerile parlamentare din mai 1936, câștigate de Frontul Popular al stângii², n.n.) și de infiltrarea comunistă crescândă, Franța suportă azi în plus și roadele recentelor reforme sociale.

În această confuzie și lipsă de acțiune guvernamentală, oamenii politici care nu aparțin Frontului Popular, ca Mandel și Flandin, cer întărirea Pactului Franco-Sovietic. Aceiași concepțiune o are Paul Reynaud care cere o completare a Pactului printr-o convențiune militară dorită de Moscova (subl. n.)”³. În același timp, Constantin Cesianu arăta și dificultățile întâmpinate de o politică de apropiere franco-sovietică din cauza Angliei, care promova o linie clar anticomunistă pe scena internațională.

Atitudinea ezitantă a Occidentului față de puterile revizioniste era surprinsă, de asemenea, cu obiectivitate, într-un raport din 25 martie 1936 al unui ofițer al Secției I Informații din cadrul Serviciului Secret de Informații (SSI), ofițer (nu i se dă nici numele, nici indicativul) responsabil de gestionarea unor rețele informative din vestul Europei. Astfel, în martie 1936, cu ocazia unei misiuni prelungite în străinătate, aflat la Paris, ofițerul SSI reliefează dezacordurile majore existente între cei doi piloni ai sistemului de securitate european post-1919, Franța și Marea Britanie. Raportează atitudinea ambiguă și tolerantă a Londrei față de acțiunile de reînarmare ale Germaniei, în contrast cu dorința Parisului de a adopta o poziție fermă, de condamnare.

În acest context complicat, raportul evidențiază, pe baza informațiilor obținute de la rețelele informative, că Franța dorea o apropiere rapidă și solidă de Uniunea Sovietică, proces care implica și statele aflate în zona sa de influență, inclusiv România: „Mi s-a spus, printre altele, că Franța va depune toate stăruințele pe lângă România pentru a o determina la încheierea unei alianțe militare cu Rusia, ca o anexă a propriei ei alianțe,

Foto 1: Foreign Office, Londra⁵

tinzând spre o cooperare a forțelor militare româno-ruse, pentru salvarea Cehoslovaciei, într-un eventual atac din partea Germaniei și Poloniei. (...) Elementul informativ predominant în această întregă acțiune, vine mai mult din sursă engleză, care îmi transmite că serviciul de informații al Marelui Britanii este informat că la Quai d'Orsay se contează pe o acțiune nelimitată a lui Titulescu în sensul vederilor Franței și că, drept recompensă pentru serviciile aduse, se va da tot sprijinul formării unui guvern Titulescu, care ar asigura Franța de încheierea alianței militare cu Rusia și de torpilarea alianței româno-polone”⁴.

Din aceste rapoarte și multe altele adresate conducerii țării reieșea un aspect definitoriu, la sfârșitul anilor 30, pentru politica celor două state învingătoare în Primul Război Mondial: în timp ce pentru Franța pericolul comunist trece pe plan secund, deoarece încheie un tratat de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică la 2 mai 1935, determinând și Cehoslovacia (aliat-cheie al Parisului) să încheie unul asemănător cu URSS la 16 mai 1935, Marea Britanie considera comunismul și ideologia sa internaționalistă drept un potențial pericol extrem pentru stabilitatea

imperiului său colonial, dar nu numai. Din acest motiv, Londra avea o atitudine mai binevoitoare și tolerantă față de politica revizionistă a lui Adolf Hitler, considerând Germania ca fiind cea mai potrivită pentru oprirea expansiunii comunismului în Europa.

Urmând linia politică franceză, Nicolae Titulescu a inițiat negocieri, la Geneva, pentru încheierea unui tratat de asistență mutuală româno-sovietic, principalul său obiectiv fiind recunoașterea de către Moscova a unirii Basarabiei cu România. În textul tratatului româno-sovietic, conceput de Titulescu împreună cu comisarul poporului pentru Afacerile Străine, Maksim M. Litvinov, în iulie 1936, partea sovietică a admis ca linie de demarcație Nistru, diplomatul român apreciind acest lucru drept o mare victorie.

Amintim și faptul că Titulescu a privit favorabil pactele de asistență reciprocă încheiate de Moscova cu Paris, la 2 mai 1935, și cu Praga, la 16 mai 1935; dar acest lucru presupunea și posibilitatea trecerii trupelor sovietice prin Basarabia pentru a ajuta militar Cehoslovacia, în cazul unei agresiuni germane. Apropierea de Moscova era însă în contradicție flagrantă cu

imaginea pe care o avea URSS în opinia publică românească, ostilă fiind și Polonia, țară cu care România întreținea strânse relații politico-militare⁶.

În realitate, așa cum evenimentele o vor dovedi, și cum Serviciul Secret de Informații și, personal, directorul său, Mihail Moruzov, informaseră în repetate rânduri conducerea țării, Uniunea Sovietică nu a renunțat niciodată la vreun teritoriu pierdut după destrămarea imperiului țarist; tratatele încheiate cu vecinii aveau, în viziunea liderilor sovietici, doar un caracter provizoriu, fiind valabile până în momentul în care Moscova era destul de puternică pentru a declanșa războiul. Pactul Ribbentrop-Molotov va demonstra din plin faptul că ideea conform căreia între România și URSS se puteau stabili relații sincere de amicitie și colaborare era o utopie politică periculoasă pentru securitatea națională.

De altfel, cu puțin timp înainte avusese loc un eveniment care a zguduit politica externă a României – remilitarizarea Renaniei, la 7 martie 1936. Incapacitatea Franței de a se opune acțiunii Germaniei a ridicat serioase semne de întrebare legate de influența reală a Parisului pe continent, de valoarea reală a pactelor și tratatelor de securitate încheiate în ultimul deceniu și jumătate. Remilitarizarea Renaniei a avut și urmări strategice importante, interzicându-se accesul Franței pe teritoriul Germaniei, astfel încât aliații orientali ai Parisului, inclusiv România, au fost privați de posibilitatea unui ajutor militar francez terestru direct, în caz de necesitate. În plus, Germania și-a creat o posibilă bază de atac spre Alsacia, amenințând direct teritoriul francez (orașul Strasbourg). Această modificare evidentă a realităților geostrategice pe continentul european a condus la decizia regelui Carol al II-lea de demitere a lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului Afacerilor Străine, la 29 august 1936, deoarece diplomatul român făcuse din alianța cu Franța și din politica de securitate colectivă fundamentul politicii externe a statului român.

De altfel, această înscriere pe traiectoria politicii franceze prosovietice a nemulțumit și Anglia, așa cum reiese din raportul datat 25 martie

1936, raport prezentat mai sus. Ofițerul Secției Informații nota: „(...) Mai reiese deasemenea că Anglia crede în găsirea unei soluții până în cele din urmă, dar că nu ar fi oportun ca ministrul de externe român (*Titulescu, n.n.*) să se precipite la o acțiune sugerată de Franța, Cehoslovacia și Jugoslavia, ci să lase rezolvarea acestei chestiuni în seama Marilor Puteri”⁷.

ARMATA ȘI SERVICIUL SECRET TRANSMIT DIN CAPITALELE EUROPENE

Inacțiunea Franței la anexarea Austriei de către Germania, 12 martie 1938, a fost corect prezentată de către atașatul militar român la Paris, colonelul Gheorghe Potopeanu, ca urmare a întâlnirilor avute cu reprezentanți ai serviciului de informații al armatei franceze, Deuxième Bureau. Acesta raporta, în țară, Marelui Stat Major, că Adolf Hitler a profitat de slăbiciunea guvernului francez, aflat în criză politică de mult timp și incapabil să adopte o atitudine fermă, deși Franța formulase, alături de Marea Britanie, o notă diplomatică de protest. Colonelul Potopeanu concluziona: „Pare că Germania va continua programul de cucerire. Nu este deci exclus în continuare o invaziune a Cehoslovaciei, profitând astfel de prezența situației oportune și de consensul dat în prezent de Italia”⁸.

Referitor la Acordul germano-sovietic din 23 august 1939, din Londra, capitala celuilalt „pilon” al sistemului de pace de la Versailles, atașatul militar naval, comandorul Gheorghe Dumitrescu, transmitea, la 6 septembrie 1939, „uluirea totală” a guvernului britanic față de această înțelegere care deschidea, evident, calea revizionismului agresiv pe continentul european, mai ales că războiul (*viitor mondial*) începuse cu câteva zile înainte⁹. În același timp, colonelul Titus Gârbea, atașatul militar la Berlin, releva înțelegerea „perfectă” între germani și sovietici, pentru ca Wehrmacht-ul să se poată concentra împotriva Franței, astfel că „Rusia vrea să facă libere forțele germane, ceea ce este un îndemn la ofensivă cu grosul la vest”.

Atitudinea rezervată a Parisului față de posibilitatea ca România să intre în război de

partea anglo-francezilor, după ce își declarase neutralitatea, este prezentată de atașatul militar în Franța, colonelul Corneliu Teodorini, în rapoartele din septembrie 1939: deoarece „se îndoiește de viitoarea orientare a României”, atitudinea guvernului francez poate fi caracterizată prin prudență și tergiversare a proiectelor comune de modernizare a armatei române prin import de armament din uzinele franceze¹⁰.

Serviciul Secret de Informații a desfășurat o intensă activitate pentru a înțelege schimbarea raportului de forțe pe continent, misiunile în străinătate și consolidarea rețelelor informative devenind prioritate absolută. În urma unei ample misiuni desfășurate în Occident, după acordul celor patru de la München (Germania, Franța, Italia și Marea Britanie), Secția I Informații a SSI raporta existența unor divergențe majore între două dintre cele mai importante instituții ale Franței – Ministerul de Externe și Armata. Aceste divergențe s-au răsfrânt asupra capacității Franței de a face față agresivității Germaniei, alterând fundamental imaginea Parisului de pilon al securității interbelice.

Ofițerul SSI care a derulat misiunea în Occident (nu este specificat numele), în urma contactului direct avut cu un informator de rang înalt (nu îi cunoaștem identitatea), probabil din aparatul de stat francez, numit în raport „*prietenul*

Bufet”, relatează aspecte de culise edificatoare pentru deciziile adoptate de Paris în luna septembrie 1938. Dacă Marele Stat Major al Armatei era decis să adopte măsuri militare clare pentru a stopa atacarea Cehoslovaciei de către Germania (în chestiunea sudetă), cu totul alta era poziția Ministerului de Externe, instituție cu prestigiu excepțional în cadrul statului francez și care deținea pârghii reale de influențare, sub toate aspectele, a politicii Franței. Conform informatorului SSI, „Ministerul Afacerilor Straine francez a fost totdeauna obsedat de ideea unui eșec militar care ar diminua prestigiul Franței și de aceea întreaga activitate diplomatică a fost dirijată în sensul evitării războiului. Toate asigurările MStM (*că armata franceză poate înfrânge adversarul, n.n.*) au întâmpinat întotdeauna o dârză rezistență la Quai d’Orsay. Mobilizarea franceză era în plină desfășurare când Quai d’Orsay-ul, sub semnul aceleiași obsesii, descoperă că pactul Franco-Ceh conține lacune nerelevante până acum (*Germania trebuia să declare război Cehoslovaciei pentru ca Parisul să intervină militar, n.n.*)”¹¹. Astfel, cancelariile franceză și britanică au putut invoca anumite proceduri pentru a nu sprijini integritatea teritorială a Cehoslovaciei, cele două capitale urmărind mai degrabă o înțelegere cu Berlinul și Roma, materializată prin Acordul de la München (29-30 septembrie 1938).

Foto 2: Quai d’Orsay, Paris¹²

Foto 3: De la stânga la dreapta – premierul britanic, Lord Neville Chamberlain, premierul francez, Edouard Daladier, cancelarul german, Adolf Hitler, premierul italian Benito Mussolini și ministrul de externe italian, contele Gian Galeazzo Ciano (München, septembrie 1938)¹³

Acordul de la München, încheiat de puterile occidentale fără vreo consultare cu Uniunea Sovietică, a creat o stare de nervozitate extremă la Kremlin, unde liderul I.V. Stalin s-a considerat „trădat” de anglo-francezi. Reliefăm faptul că Serviciul Secret de Informații, prin intermediul rețelei de agenți de care dispunea în Europa, realizează o analiză pertinentă a urmărilor politice ale semnării documentului de anexare a regiunii sudete la Germania, în care arată posibilitatea reală ca URSS să inițieze, în viitorul apropiat, o apropiere de Germania nazistă, pe care o considera puterea dominantă în vestul continentului: „Acum însă când URSS este situat prin politica Franței în afară de interesele ce îi uneau, Rusia înțelege să-și reia libertatea de acțiune. S-a lăsat să se înțeleagă la Paris că grevele și dezordinele vor reîncepe în Franța, Kominternul neavând nici

un interes să le frâneze. S-a lăsat deasemeni – accentuat destul de străveziu – ipoteza că tratatul de la Rapallo urmând să fie reînnoit în curând nu este exclus ca Rusia să caute să se înțeleagă direct cu Germania, dezinteresându-se de intențiile (*agresive, n.n.*) acestora față de Franța și de Polonia”¹⁴.

Evident că această apropiere era considerată de factorii de decizie de la București ca fiind un pericol major (în viitor) pentru integritatea teritorială a României, deoarece ambele mari puteri promovau o agresivă politică revizionistă. Așadar, guvernul țării a deținut, din timp, informații credibile despre posibile mutații geopolitice în Europa, prin intermediul unui eficient sistem de alertă timpurie („early warning system”), dar posibilitatea sa de manevră politico-militară era extrem de limitată.

Foto 4: Palatul Sturdza, sediul Ministerului de Externe român în perioada interbelică¹⁵

După ocuparea Cehoslovaciei de către Germania, în martie 1939, și consacrarea, astfel, a eșecului politicii marilor democrații occidentale de înțelegere cu Reich-ul („eșecul München-ului”), România a beneficiat în lunile următoare de condiții externe favorizante, devenind „obiectiv strategic” pentru aliații occidentali; astfel, politica de securitate națională părea că se consolidează semnificativ pe cele mai importante paliere – politic, militar și economic. Franța și Marea Britanie, în contextul renunțării la conciliatorism, încercau să arate că nu le sunt indiferente încercările Germaniei de dominare economică și politică a sud-estului Europei. Au urmat acțiuni concrete în mai-iulie 1939: cele două puteri nu numai că încheiau acorduri economice cu Bucureștiul, contrabalansând pe cel încheiat cu Reich-ul la 23 martie 1939, dar acționau și pentru imediata lor intrare în funcțiune în condiții favorabile¹⁶ pentru statul român

(acordul economic cu Germania va fi amânat *de facto* până în vara lui 1940).

Evoluții interesante se înregistrau pe palierul politicilor externe, prin asumarea de către Marea Britanie și Franța a garanțiilor de securitate pentru state din sud-estul continentului. Astfel, la 13 aprilie 1939, prin declarații publice, primul ministru britanic, Neville Chamberlain (în Camera Comunelor), și primul ministru francez, Edouard Daladier (la Palatul Bourbon), afirmau că, deoarece „acordă cea mai mare importanță prevenirii oricărei modificări impuse prin forță sau prin amenințarea forței statu-quo-ului în Mediterana și în Peninsula Balcanică”, guvernele celor două state dau „României și Greciei asigurarea specială că, în cazul când va fi întreprinsă o acțiune care ar amenința vădit independența României sau a Greciei, și la care guvernul român sau guvernul grec vor considera că este în interesul său vital de a rezista cu forțele

sale naționale”, aveau să se socotească angajate „de a-i acorda imediat întreaga asistență ce-i va sta în puterea sa”¹⁷. Subliniem faptul că aceste „garanții” britanice acordate Greciei și României, împreună cu cea anterioară dată Poloniei, au reprezentat noutăți în ceea ce privește politica de securitate a Imperiului, urmărind să demonstreze determinarea Londrei în stabilirea unor „linii roșii” pe care puterile revizioniste nu trebuiau să le depășească.

România primea, așadar, la 13 aprilie 1939, garanții de securitate anglo-franceze legate de suveranitatea sa națională (nu și de integritatea teritorială!), cele două puteri occidentale angajându-se ca, „în cazul când va fi întreprinsă o acțiune care ar amenința vădit independența României”, ele să „acorde imediat întreaga asistență”¹⁸. Declarațiile guvernului Armand Călinescu și ale ministrului de externe, Grigore Gafencu, evidențiau importanța strategică a acestor garanții pentru securitatea națională, dorindu-se a reprezenta un instrument menit să descurajeze presiunile din ce în ce mai mari exercitate de Germania la adresa țării.

Însă, alăturarea României unei coaliții conduse de anglo-francezi era condiționată de factori politici, militari, sociali etc. De la București, ambasadorul britanic, Sir Reginald Hoare, transmitea centralei de la Londra că participarea României la un posibil război, alături de Marea Britanie și Franța, era condiționată de existența, gata de intervenție, a unei armate aliate de 100.000 de militari, sprijinită de o puternică aviație cu bazele în Cipru¹⁹.

Câteva luni mai târziu, atașatul militar român la Paris semnala, la începutul lui octombrie 1939, în urma convorbirilor cu omologul său francez și cu oficialități din Ministerul de Externe, reticența factorilor de decizie în a consolida colaborarea militară, deoarece Franța pune la îndoială determinarea României de a rămâne, pe termen nedefinit, de partea anglo-francezilor. Suspiciunile Parisului crescuseră exponențial odată cu întărirea relațiilor economice româno-germane, începând cu primăvara lui 1939, apreciind că și

neutralitatea României, „binevoitoare inamicilor ei” era o stare de fapt care îi deservea cauza și îngreuna evoluția ostilităților militare în favoarea sa²⁰. Atașatul militar la Paris, colonelul Corneliu Teodorini, observa că deși Franța adoptase la nivel oficial, imediat după declanșarea războiului (*septembrie 1939*), o atitudine hotărâtă în privința opririi expansionismului german, realitatea se prezenta în defavoarea acesteia din cauza oscilațiilor din ultimul deceniu și gestionării defectuoase a problematicilor de securitate europene: „Eșecurile suferite în estul și în sud-estul Europei, vor necesita lungi perioade de timp pentru a le recupera și vor influența direct operațiunile militare pe front”²¹.

Prin prisma evoluțiilor ulterioare, garanțiile de securitate acordate României de către Franța și Marea Britanie s-au dovedit a fi, însă, total lipsite de aplicabilitate; victoria Germaniei în campania din vestul Europei (mai-iunie 1940) a dus la colapsul sistemului de securitate european, structurat, cu greutate, în primii ani de după conflagrația mondială din 1914-1918.

CONCLUZII

Dacă în deceniul al treilea interbelic, climatul de securitate european se menține în general constant, revizionismul se va propaga cu putere în anii '30, pe fondul mării crize economice mondiale (1929 - 1933). Ascensiunea național-socialismului la putere în Germania și alegerea drept cancelar a lui Adolf Hitler vor conduce, în scurt timp, la mutații semnificative în ceea ce privește percepția primejdiei la adresa păcii statuate prin „sistemul Versailles”. În vreme ce pentru Franța marea amenințare era considerată a fi Germania revizionistă, pentru România amenințările erau multiple, cele mai vizibile fiind Uniunea Sovietică și Ungaria.

Politica tradițională românească a alianțelor politico-militare fusese continuată și pe parcursul deceniului patru, factorii de decizie de la București fiind bine informați, atât pe canale oficiale (inclusiv prin intermediul atașatilor militari),

cât și neoficiale (rețelele informative externe ale Serviciului Secret al armatei) despre evoluțiile îngrijorătoare în ceea ce privește capacitatea binomului franco-englez de a menține pacea în Europa.

Cuvintele regelui Carol al II-lea, din însemnările sale zilnice, sintetizau dezideratele de politică externă ale României începând cu toamna anului 1939. Acestea reliefa faptul că relația cu Franța constituia, în continuare, pivotul securității naționale; în același timp, conducerea politico-militară națională era conștientă de faptul că slăbiciunile binecunoscute ale Parisului nu permiteau o implicare necondiționată în războiul abia declanșat, ci în momentul favorabil

când armatele franco-britanice ar fi avut șanse reale de a obține victoria împotriva Reich-ului: „Interesul României este ca anglo-francezii să fie învingători și, în același timp, să fie ferită, cât mai mult, de război. În rezumat, neutralitatea cât mai lungă spre a putea păstra forțe proaspete și, eventual, dacă circumstanțele o indică, să poată interveni, când acțiunea ar fi folositoare”²².

Evoluția neprevăzută a evenimentelor internaționale va conduce, însă, la necesitatea unei reorientări strategice a României și la renunțarea la neutralitate peste aproape doi ani (iunie 1941), dar pe cu totul alte coordonate, subsumate obiectivului strategic de perpetuare a ființei statului român.

BIBLIOGRAFIE

Arhive.

1. Arhivele Naționale ale României, Fond *PCM-SSI*.
2. Arhiva Diplomatică a Ministerului Afacerilor Externe, Fond *Franța*.

Studii, articole, lucrări generale și de specialitate.

1. BOYCE Robert (ed.), *French foreign and defence policy, 1918-1940*, Taylor&Francis e-Library, 2005.
2. CAROL al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, ediție îngrijită de Viorica Moisuc și Nicolae Rașu, București, 1997.
3. DELETANT Dennis, *Activități britanice clandestine în România*, Editura Humanitas, București, 2019.
4. DESSBERG Frédéric, „La Roumanie et la Pologne dans la politique soviétique de la France: la difficulté d'établir un «front uni»”, în *Revue historique des armées*, 244/2006, France-Roumanie.
5. DUȚU Alesandru, Nicolescu Lenuța, Alexandru Oșca, *Atașaii militari transmit... (1938-1940)*, Editura EUROPA NOVA, București, 2001.
6. GEORGESCU Maria, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20*, Editura Militară, București, 2004.
7. GEORGESCU Maria, Midan Christophe, *Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003.
8. KERSHAW Ian, *Drumul spre iad. Europa, 1914-1939*, Editura Litera, București, 2017.
9. NICOL Andrei, „Contribuții ale atașaiilor militari români la dezvoltarea relațiilor româno-franceze (1930-1936)”, în *Studia Universitatis Moldaviae*, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2013, nr.4 (64).
10. TAYLOR A. J. P., *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, Editura Polirom, 1999.

- ¹ Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20*, Editura Militară, București, 2004, p. 31.
- ² Vezi pe larg Ian Kershaw, *Drumul spre iad. Europa, 1914-1939*, Editura Litera, București, 2017.
- ³ Arhiva Diplomatică a MAE, Fond *Franța*, Dosar nr. 71, volum 9, fila 169.
- ⁴ Arhivele Naționale ale României (în continuare, ANR), *Fond PCM-SSI*, Dosar nr. 35/1936, file 106-107.
- ⁵ Sursa: <https://www.e-ir.info/2019/01/08/review-inside-the-foreign-office/>
- ⁶ Frédéric Dessberg, „La Roumanie et la Pologne dans la politique soviétique de la France: la difficulté d'établir un «front uni»”, în *Revue historique des armées*, 244/2006 France-Roumanie, p. 9.
- ⁷ ANR, *Fond PCM-SSI*, Dosar nr. 35/1936, file 107-108.
- ⁸ *Ibidem.*, p. 16.
- ⁹ Arhiva Diplomatică a MAE, Fond *Franța*, Dosar nr. 71, volum 11, fila 281.
- ¹⁰ Arhiva Diplomatică a MAE, Fond *Franța*, Dosar nr. 71, volum 11, fila 283.
- ¹¹ ANR, *Fond PCM-SSI*, Dosar nr. 34/1934, file 12.
- ¹² Sursa: <https://m.rfi.ro/>
- ¹³ Sursa: <https://moldova.europalibera.org/a/25118708.html>.
- ¹⁴ ANR, *Fond PCM-SSI*, Dosar nr. 34/1934, fila 15.
- ¹⁵ Sursa: <https://editiadedimineata.ro/palatul-sturdza-in-perioada-interbelica/>
- ¹⁶ Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 523.
- ¹⁷ *Ibidem.*, p. 530.
- ¹⁸ Marusia Cîrstea, *Din istoria relațiilor anglo-române (1936-1939)*, Editura Mica Valahie, București, 2011.
- ¹⁹ Dennis Deletant, *Activități britanice clandestine în România*, Editura Humanitas, București, 2019, p. 120.
- ²⁰ Alesandru Duțu, Lenuța Nicolescu, Alexandru Oșca, *Atașatii militari transmit... (1938-1940)*, Editura Europa Nova, București, 2001.p. 68.
- ²¹ *Ibidem.*
- ²² Carol al II-lea, Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II.

FOOD FOR THOUGHT

Secțiunea #foodforthought cuprinde o selecție de resurse bibliografice (documente oficiale, cărți și rapoarte), publicate în ultima perioadă, cu impact semnificativ asupra domeniului studiilor de securitate și informații.

Vasile CREȚU

DOCUMENTE OFICIALE

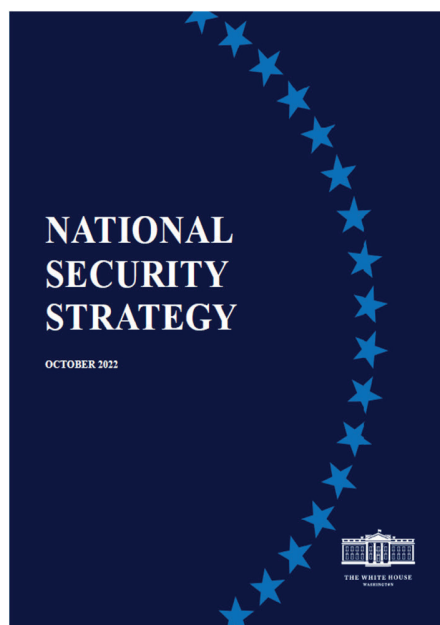

SUA și noua Strategie de Securitate Națională

The White House. “National Security Strategy”. 12.10.2022.

Disponibil *online* la <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/10/Biden-Harris-Administrations-National-Security-Strategy-10.2022.pdf>

Strategia de Securitate Națională (NSS 2022) a SUA, document aprobat aproape la jumătatea mandatului Administrației BIDEN, vizează atât o audiență internă, prin stabilirea viziunii strategice și a măsurilor necesare implementării acesteia, cât și una externă, prin reasigurarea aliaților și transmiterea de mesaje către competitorii strategici. În ceea ce privește prima componentă, accentul este pus pe investiții în elementele ce conturează puterea națională a SUA la nivel global, precum baza industrială, forțele armate și aparatul diplomatic, având la bază conceptul de „descurajare integrată”, definit drept combinația de capacități pentru a convinge potențialii adversari că activitățile ostile vor avea costuri mai mari decât beneficiile. Pe cea de-a doua componentă, NSS 2022 setează ca obiective „surclasarea Chinei și limitarea Rusiei”, în paralel cu consolidarea alianțelor și cooperarea pentru combaterea provocărilor comune.

SUA și noile priorități în domeniul apărării

U.S. Department of Defense. “2022 National Defense Strategy of the United States of America. Including the 2022 Nuclear Posture Review and the 2022 Missile Defense Review.”

Strategia Națională de Apărare (NDS 2022), elaborată la nivelul Pentagonului, este menită să implementeze în domeniul apărării prevederile NSS 2022 în privința „descurajării integrate” și să creioneze direcțiile principale de evoluție ale acțiunilor care implică utilizarea instrumentului militar. Realizată, pentru prima dată, simultan cu Revizuirea Posturii Nucleare și cea a Apărării Antirachetă, NDS 2022 stabilește măsuri concrete specifice și adaptate fiecărei regiuni, în linie cu prioritățile stabilite prin același document: **(1)** apărarea teritoriului american; **(2)** descurajarea atacurilor strategice împotriva SUA, aliaților și partenerilor; **(3)** descurajarea agresiunilor și prioritizarea amenințării generate de R.P. Chineză în regiunea Indo-Pacific și de către F.Rusă în Europa; **(4)** construirea unui pachet de forțe și a unui ecosistem de apărare reziliente.

CĂRȚI

Viitorul război și apărarea Europei

John R. ALLEN, Ben F. HODGES și Julian LINDLEY-FRENCH, *Viitorul Război și Apărarea Europei*, București, Ed. Militară, 2022.

Subiectul unui viitor război, în care Europa să fie apărată, nu mai este doar un scenariu ipotetic, odată cu războiul lansat de F.Rusă împotriva Ucrainei. Publicată inițial în 2020, cartea scrisă de trei autori cu experiență militară și expertiză în domeniul studiilor strategice este acum accesibilă și în limba română, fiind tradusă la Editura Militară. Autorii prezintă două scenarii, ambele construite în jurul anului 2029 – „Europa învinsă”, respectiv „Europa apărată”, prin abordarea unor subiecte diverse, precum provocările de pe flancurile nordic și sudic, autonomia strategică, centralitatea relației transatlantice și rolul NATO.

Istoria serviciilor secrete – între mister și realitate

Christopher ANDREW, *Lumea secretă: O istorie a serviciilor de informații*, București, Editura Trei, 2022.

Activitatea serviciilor de informații a fost, și încă este, învăluită în mister. Christopher ANDREW, istoric reputat în domeniul intelligence, oferă, pe parcursul a aproape 1.000 de pagini, o imagine realistă și bine documentată a ceea ce a reprezentat, cu adevărat, spionajul pentru căderea și decăderea unor imperii sau pentru soarta unor războaie. Prin perioada istorică acoperită (*de la iscoadele din Biblie și din Egiptul Antic până la lecțiile atacurilor teroriste de la 11 septembrie 2001*) și varietatea de spații geografice, cartea este utilă atât cercetătorilor și practicanților din domeniu, cât și publicului larg, interesat de subiect.

RAPOARTE, STUDII

Balcanii și securitatea energetică

Sergiu MITRESCU și Vuk VUKSANOVIC, *„The Wider Balkan Region at the Crossroads of a New Regional Energy Matrix”*, New Strategy Center și Belgrade Centre for Security Policy, octombrie 2022.

Atât regiunea balcanică, cât și securitatea energetică au căpătat o atenție deosebită în contextul războiului ruso-ucrainean. Studiul elaborat în comun de New Strategy Center din București și Centrul pentru Politică de Securitate din Belgrad abordează ambele subiecte, într-o manieră combinată și comprehensivă, fără a se limita geografic la arealul pontic sau strict la factorii tehnici specifici industriei energetice. Autorii evidențiază tendințele de cooperare din domeniu ce pot conduce la blocuri regionale, precum și dorința inerentă a unor state de a se afirma drept hub energetic, ceea ce poate fi înțeleasă drept competiție.

Importanța strategică a Insulei Șerpilor

Antonia COLIBĂȘANU, Alexandr G. CROWTER, Joel HICKMAN și George SCUTARU, ”*The Strategic Importance of Snake Island*”, The Center of European Policy Analysis (CEPA) și New Strategy Center, 2022.

Cu o suprafață de numai 0,17 km² și situată la aprox. 45 km față de țărmul românesc, Insula Șerpilor este astăzi un punct geostrategic vital nu doar pentru România sau Ucraina, ci și pentru securitatea euroatlantică și alimentară globală. Potrivit raportului comun al Centrului de Analiză a Politicii Europene (*singurul think-tank american dedicat exclusiv Europei Centrale și de Est*) și al New Strategy Center din București, controlul militar al insulei și al apelor înconjurătoare afectează toate rutele de transport maritim care leagă Ucraina de restul lumii prin Marea Neagră, precum și cele care leagă Europa continentală prin Dunăre. Astfel, autorii sugerează că SUA și aliați din cadrul NATO ar trebui să fie pregătiți să sprijine Ucraina cu sisteme de lovire de înaltă precizie pentru a preveni o nouă prezență rusă pe insulă.

Tendențe transatlantice – opinii în rândul cetățenilor din 14 state

The German Marshall Fund of the United States, ”*2022 Transatlantic Trends. Public Opinion in Times of Geopolitical Turmoil*”, 29.09.2022.

2022 **Transatlantic Trends**
Public Opinion in Times
of Geopolitical Turmoil

Cea de-a treia ediție a raportului „Tendențe Transatlantice“, elaborat de German Marshall of the US, prezintă rezultatele unui sondaj realizat în 14 state (*Canada, Franța, Germania, Italia, Lituania, Marea Britanie, Polonia, Portugalia, Regatul Țărilor de Jos, România, Spania, Suedia, Turcia și SUA*), evidențiind opiniile cetățenilor cu privire la ordinea globală, relațiile transatlantice, securitatea și apărarea internațională, precum și relațiile cu China. Printre concluziile studiului se remarcă: percepția că SUA sunt în continuare cel mai influent actor, respectiv așteptările respondenților că puterea SUA se va diminua; ambivalența poziției față de China (*partener vs. rival*); Germania, Franța și Marea Britanie sunt considerate cele mai influente state de pe continentul european.

Franța și implicarea politică și militară în activitățile NATO

Christelle CALMELS, “*France in NATO: An evolving Gaullian agenda*”, NATO Defense College – Research Division, No. 26, Oct. 2022.

De-a lungul timpului, relația Franței cu NATO și aliații săi a fost una sinuoasă, caracterizată mai degrabă de schimbare decât de continuitate, elocvente fiind neparticiparea Parisului în Structura de Comandă a NATO (1966-2009), implicarea selectivă în proiectele Alianței, precum și declarația controversată a liderului de la Palatul Élysée („*NATO este în moarte cerebrală*”). În acest context, Christelle CALMELS oferă o analiză a comportamentului Franței în cadrul NATO, cu accent asupra poziționării cu privire la dezbaterile privind viitorul Alianței post-2014. Astfel, autorul arată că Franța nu setează agenda în cadru aliat, ci mai degrabă își exercită influența în principal prin strategii reactive de negociere.

Scenarii pentru un conflict sistemic între SUA și China

HEATH Timothy R., GUNNES Kristen și FINAZZO Tristan, “*The Return of Great Power War: Scenarios of Systemic Conflict Between United States and China*”, RAND Corporation, 2022.

Rivalitatea strategică acerbă între SUA și China impune analizarea diferitelor scenarii de evoluție, printre care și posibilitatea sumbră a unui război hegemonic. Luând în calcul tendințele de conducere a războiului, strategia chineză în domeniu și tiparele de interacțiune dintre marile puteri, cercetătorii RAND Corporation dezvoltă două scenarii: (1) un război de mică intensitate, care se desfășoară în diferite părți ale lumii, în multe domenii și de-a lungul multor ani, respectiv (2) un război de mare intensitate care evoluează din războiul de intensitate scăzută. Una dintre concluziile raportului evidențiază posibilitatea ca după izbucnirea unui conflict, tentația de a escalada să fie greu de reprimat, datorită dorinței majore de afirmare drept hegemon.

